

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXXI

ДЕКЕМБАР 1910

БРОЈ 12

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА СРБИЈЕ ПЕТРА I

ОДЛИКОВАЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 30 новембра о. г., на предлог Министров, одликован је:

Орденом Св. Саве IV реда:

Раде Миловић, учитељ у Малом Пожаревцу.

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

УНАПРЕЂЕЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 23 новембра, о. г., на предлог Министров, постављени су:

за писара прве класе: Драгољуб С. Шундерић и Сава Ст. Теодосијевић, писари друге класе у истом министарству.

ПЕНЗИОНИСАЊЕ НИШКОГ ЕПИСКОПА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 2 децембра о. г., на предлог заступника Министра просвете и црквених послова, Министра народне привреде, по саслушању Министарског Савета, а на основи одлуке Архијерејског Сабора од 1 децембра 1910 г. СБр. 184, као надлежног Суда, у смислу члана 26 и 77 закона о црквеним властима, решено је:

да се Епископ Нишки Никанор, на основу члана 225 закона о црквеним властима и § 69 закона о чиновницима грађанског реда, стави у стање покоја с пензијом, која му припада према годинама службе.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

СТАЛНА ИСПИТНА КОМИСИЈА
ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 23 новембра о. г., на предлог Министров, постављен је за председника испитне комисије за професорске испите за три школске године:

Ђорђе М. Станојевић, редовни професор Универзитета.

СТРЕДЊЕ И СТРУЧНЕ ШКОЛЕ
ПОСТАВЉЕЊА И ПРЕМЕСТАЈИ

Указом Његовог Величанства Краља Србије Петра I, од 31 децембра о. г., на предлог Министров, постављени су:

у Другој Београдској Гимназији:

за професоре: Павле Ст. Павловић, професор реалке и Добросав Урошевић, професор четврте београдске гимназије, оба по службеној потреби;

у Четвртој Београдској Гимназији:

за професора: Гаврило Јовановић, директор и професор смедеревске гимназије;

за вишег учитеља II класе: Ђорђе Јовановић, виши учитељ исте класе у првој београдској гимназији, оба по службеној потреби;

у Реалци:

за професора: Живојин Ј. Јуришић, професор II београдске гимназије, по службеној потреби;

за сунлента: Момчило Иванић, свршени ученик филозофско факултета;

у Крагујевачкој Гимназији:

за професора: Петар М. Илић, професор Више Женске Школе у Крагујевцу, по службеној потреби;

у Нишкој Гимназији:

за професора: Димитрије Премовић, сунленат исте школе;

у Ужичкој Гимназији:

за професора: Стеван Д. Живковић, професор десковачке гимназије, по службеној потреби;

у Ваљевској Гимназији:

за професора: Љубомир Јовичић, професор шабачке гимназије по службеној потреби;

у Вишој Женској Школи у Крагујевцу:

за сунлента: Милан Јанковић, доктор филозофије;

у Богословији Св. Саве:

WWW.UNILIB.RS за професора: Драгутин Костић, професор друге београдске гимназије, по службеној потреби;

у Учитељској Школи у Алексинцу:

за професора: Војин Х. Поповић, професор јагодинске гимназије по службеној потреби;

у Мушкој Учитељској Школи у Јагодини:

за суплента: Милисав Марковић, супленат учитељске школе у Алексинцу, по службеној потреби.

ДУХОВНИ СУДОВИ

ПОСТАВЉЕЊА И ПРЕМЕШТАЈИ

Указом Његовог Величанства Краља Србије Петра I, од 23 новембра о. г., на предлог Министров, постављени су:

у Духовном Суду Епархије Београдске:

за председника: протојереј Михаило И. Поповић, члан истог суда;
за члана: јереј Василије Бранковић, секретар прве класе духовног суда епархије шабачке;
за писара треће класе: Божидар Лукић, свршени ученик Богословије Св. Саве и практикант истог суда;

у Духовном Суду Епархије Шабачке:

за секретара друге класе: др. Милан Петровић, секретар исте класе духовног суда епархије нишке, по службеној потреби.

ПЕНЗИОНИСАЊА

Указом Његовог Величанства Краља Србије Петра I, од 23 новембра о. г., на предлог заступника Министра просвете и црквених послова, Министра народне привреде, а по саслушању Министарског Савета, решено је:

да се протојереј Милош Влајковић, председник духовног суда епархије београдске, и протојереј Љубомир Поповић, члан истог духовног суда, на основу § 69 закона о чиновницима грађанског реда, ставе у стање покоја с пензијом, која им припада по годинама службе.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

УВАЖЕЊЕ ОСТАВКЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 31 децембра о. г., на предлог Министров, решено је:

да се Гвоздену Блајићу, главном фактору у Државној Штампарији, уважи оставка, коју је поднео на државну службу.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ВИШЕ ЖЕНСКЕ ШКОЛЕ

Одлуком Министровом од 31 децембра о. г. ПБр. 123 одређена је Доброслава Ђорђевићева, разредна учитељица у В. Жен. Школи у Београду, на раду у приватној женској гимназији у Крушевцу, да ради до даље наредбе у Вишој Женској Школи у Београду.

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Одлукама Министровим постављени су, на основу чл. 37 закона о народним школама, за наставнике основних школа:

у *Маџима*, окр. пожарев., Олга Тујићева, сврш. ученица Учит. Школе, 23 септ. о. г. ПБр. 16718; — у *Власотинцу*, окр. врањског, Стојанка Црвенчанинова, сврш. учен. Учитељске Школе; у *Памбуковици*, окр. ваљев., Милица Димитријевићева, свр. учен. Учит. Школе, 1 нов. о. г. ПБр. 19737; — у *Јеленцу*, окр. крагујев., Милутин Марковић, свр. учен. Учит. Шк., 22 нов. о. г. ПБр. 20242; — у *Доњ. Топоници*, окр. топл., Светислав Јовановић, пређ. учит., 23 нов. о. г. ПБр. 18504; — у *Нишу*, Михаило Шпанић, учитељ на расположењу у истом месту; у *Зајечару*, Даринка Андрејевићка, учитељ. на расположењу у истом месту, 23 нов. о. г. ПБр. 21267; — у *Кленовнику*, окр. пожарев., Катарина Смиљанићка, учитељица на расположењу у Петци, окр. пожар., а која је заступала учитељицу у Пољани, ист. окр., 26 нов. о. г. ПБр. 21429; — у *Лозници*, окр. подринског, Милица Јовановићка, приврем. учитељица у истом месту, по чл. 29 зак. о народ. школ., 1 дек. о. г. ПБр. 21250; — у *Витезеву*, окр. мор., Милосава Миљковићева, свр. учен. Учит. Школе, 1 децембра о. г. ПБр. 21749; — у *Миоковцима*, окр. рудн., Живка Димитријевићева, свршена учен. Учит. Шк., 1 децембра о. г. ПБр. 21826; — у селу *Младеновцу*, окр. београдског, Бисенија Лукићка, пређ. учит., 2 дек. о. г. ПБр. 20187; — у *Драгици*, окр. подрин., Софија Тодоровићка, привр. учит. у ист. м., 4 дек. о. г. ПБр. 21988; — у *Столу*, окр. пирот., Александар Јончић, пређ. учит., 16 дек. о. г. ПБр. 22857; — у *Београду*, на Дунав. Крају, Атанасија Мајзерка, учитељ на расположењу у Крагујевцу, 21 дек. о. г. ПБр. 23285; — у *Лугавцини*, окр. смедерев., Милица Арамбашићева, свршена учен. Учитељ. Школе, 29 дек. о. г. ПБр. 23555.

Одлукама Министровим постављени су, на основу чл. 37 закона о народним школама, за привремене наставнике основних школа:

у *Лозници*, окр. подрин., Милица Јовановићка, пређ. приврем. учит., 26 окт. о. г. ПБр. 17788; — у *Дуљанима*, окр. крајин., Коста Николић, врш. учит. дуж. у ист. м., 25 нов. о. г. ПБр. 20821, (по чл. 30 зак. о народ. шк.); — у *Маскару*, окр. морав., Александар Брадић, свр. бог., 7 децембра о. г. ПБр. 22187; — у *Брезови*, окр. чач., Драгић М. Поповић, врш. учит. дуж. у ист. м., 9 дек. о. г. ПБр. 22723; — у *Сурдулици*, окр. врањ., Милица И. Петровићева, привр. учит. на распол.,

која је заступала болесног учитеља у Сурдулици, 16 дек. о. г. ПБр. 23149; — у *Белушићу*, окр морав., Драгић Павловић, преф. учит., 18 дек. о. г. ПБр 23150.

Одлукама Министровим постављени су за вршиоце учитељске дужности:

У *Совљаку*, окр. подрин., Илија Милић, ђакон, 6 септ. о. г. ПБр. 11160; — у *Мал. Врбици*, окр. крајин., Светомир Павловић, свр. матурант, 6 септ. о. г. ПБр. 17274; — у *Умчарима*, окр. београд., Светозар Гавриловић, свр. учен. гим., 6 септ. о. г. ПБр. 19030; — у *Брестовцу*, окр. крајин., Јован Хаџи-Илић, свр. учен. VIII р. гим., 6 септ. о. г. ПБр. 11589; — у *Регкоцру*, окр. врањ., Велимир Трифуновић, преф. вр. учит. дужн., 18 септ. о. г. ПБр. 15139; — у *Реснику*, окр. београд., Петко Николић, учит. у пенз., 1 окт. о. г. ПБр. 17178; — у *Лескову*, окр. пожарев., Љубомир Балтић, преф. приврем. учит., 11 окт. о. г. ПБр. 17980; — у *Глободеру*, окр. крушев., Антоније Николић, учит. у пенз., 21 окт. о. г. ПБр. 18561; — у *Ражани*, окр. ужичког, Милица Зарићева, преф. учит., 25 окт. о. г. ПБр. 19084; — у *Сирогојну*, окр. ужич., Димитрије Вучићевић, преф. вр. учит. дужн., 29 окт. о. г. ПБр. 19261; — у *Криваји*, окр. подр., Љубомир Костић, свешт., 1 нов. о. г. ПБр. 16678; — у *Уровици*, окр. крајин., Даница Ж. Јанковићка, преф. учит., 1 нов. о. г. ПБр. 17777; — у *Дрлуци*, окр. београд., Љубомир Рамадановић, преф. вр. учит. дужн., 1 нов. о. г. ПБр. 18167; — у *Вел. Плани*, окр. топл., Милица В. Вуковић, преф. учит., 1 нов. о. г. ПБр. 18770; — у *Белом Пољу*, окр. рудн., Милица Отроковићка, преф. учит., 1 нов. о. г. ПБр. 19680; — у *Суводолу*, окр. смедерев., Стеван К. Јовановић, преф. учит., 5 нов. о. г. ПБр. 19754; — у *Вољуји*, окр. пожарев., Наталија Михаиловићева, преф. учит., 6 нов. о. г. ПБр. 18466; — у *Белој Реци*, окр. подр., Атанасије Витић, преф. учит., 6 нов. о. г. ПБр. 19873; — у *Радиницу*, окр. смед., Атанасије Витић, преф. вр. учит. дужн., 22 нов. о. г. ПБр. 21125; — у *Годовику*, окр. ужич., Михаило Поповић, свештен., 26 нов. о. г. ПБр. 21047; — у *Мал. Лаолу*, окр. пожар., Војислав Миљковић, преф. вр. уч. дужн., 29 нов. о. г. ПБр. 21639; — у *Умчарима*, окр. београд., Димитрије Илић, учит. у пенз., 30 нов. о. г. ПБр. 19691; — у *Причиновићу*, окр. подр., Михаило Рајичковић, студент права, 1 дек. о. г. ПБр. 21825; — у *Пожези*, окр. ужич., Радојица Ђокић, свр. учен. гимназ., 7 дек. о. г. ПБр. 22372; — у *Влашком Долу*, окр. пожарев., Станко М. Јовановић, свештен., 8 дек. о. г. ПБр. 22119; — у *Јасенову*, окр. морав., Тома Јанађијевић, преф. учит., 9 дек. о. г. ПБр. 22086; — у *Лашлу*, окр. рудн., Александар Арсеновић, свр. учен. VIII р. гим., 13 дек. о. г. ПБр. 21932; — у *Бусуру*, окр. пож., Петар Панић, свр. матурант, 16 дек. о. г. ПБр. 22754; — у *Годичеву*, окр. ужич., Драгољуб В. Комарчић, богослов, 18 дек. о. г. ПБр. 23222; — у *Винорачи*, окр. морав., Душан Ивановић, свр. учен. гимназ., 21 дек. о. г. ПБр. 20637; — у *Крћевцу*, окр. крагуј., Риста Вујачић, студент права, 28 дек. о. г. ПБр. 22755; — у *Прову*, окр. подр., Милица Михаиловићка, преф. учит., 28. дек. о. г. ПБр. 23608; — у *Руљу*, окр. врањ., Петар Стриковић, преф. вр. учит. дужн., 29 дек. о. г. ПБр. 23607; — у *Вел. Врбици*, окр. крајин., свештен. Сава Илић, 31 дек. о. г. ПБр.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.un... 22507; — у *Горњанима*, окр. крајинског, Марија Петровићка, пређ. учитељ., 31 дек. о. г. ПБр. 22890.

Одлуком Министровом од 20 окт. о. г. ПБр. 19003 постављени су за вршиоце учитељ. дужности у основ. школама:

у *Бабиној Луци*, окр. ваљев., Милета Радловић; — у *Пласковицу*, окр. крагуј., Жарко Павловић, богослов; — у *Брестовицу*, окр. крајин., Михаило Младеновић, бог.; — у *Бабичкој*, окр. врањ., Светозар Миљковић, свр. ђак гимназ.; — у *Балајци*, окр. морав., Игњат Б. Стефановић; — у *Кобилу*, окр. пожарев., Радмила Балтићева, пређ. учитељ.; — у *Брлогу*, окр. пирот., Јован Хаџи-Илић, свр. ђак гимназ.; — у *Лукову*, окр. тимоч., Сава Савић, свешт.; — у *Житном Потоку*, окр. топл., Захарија Константиновић, свешт.; — у *Стаговицу*, окр. топлич., Ђорђе Ђулафић; — у *Рођевићима*, окр. чачан., Владислав Вешовић.

Одлуком Министровом од 21 нов. о. г. ПБр. 21268 постављени су за вршиоце учитељ. дужности у основним школама:

у *Каменици*, окр. крагујев., Витомир Јевтић, свр. ђак гимназ.; — у *Бошњаку*, окр. пожарев., Тодор Илић, студент филозоф.; — у *Кудрешу*, окр. пожарев., Милан Мијатовић, ђак Учит. Школе; — у *Стрелцу*, окр. пирот., Радивоје Ковачевић, пређ. учит. (да ради у одељењу Милеве Вишњићке, која је на одсуству); — у *Арбанашицу*, окр. топл., Павле Миленковић, свр. ђак гимназ.; — у *Барбатовицу*, округ топл., Војислав Николић, ђак гимназије.

Одлукама Министровим постављени су за заступнике и заступнице наставника основних школа:

у *Јагличју*, окр. нишког, свештеник Стојан Стаменковић (да ради у одељењу Петра Димовића, учитеља), 16 окт. о. г. ПБр. 18287; — у *Нишу*, Смиљка Костићка, учитељица у пенз. (да ради у одељењу учитељ. Роксанде Кречковићке, која је на одсуству), 9 новембра о. г. ПБр. 19642; — у *Горњој Добрињи*, окр. ужичког, Богосав Тодоровић, учит. у пензији (да ради у одељењу Аиђе Александровићеве, учитељ.), 9 нов. о. г. ПБр. 20156; — у *Београду*, у Палилули, Даринка Бранковићева (да ради у одељ. Мих. Јовића, учитеља, који је на раду у Окр. Школ. Одбору), 15 нов. о. г. ПБр. 20607; — у *Ковилу*, округа чачан., Радован Аврамовић (да ради у одељ. Драге Божићеве, учит., која је на одсуству), 19 нов. о. год. ПБр. 21095; — у *Крагујевицу*, Катарина Голубовићка, учитељ. у пензији (да ради у одељењу Милутина Николића, учитеља), 30. нов. о. г. ПБр. 21690; — у *Сремчици*, окр. београд., Косара Ристићева (да ради у одељ. Ружице Петровићке, учитељице на одсуству), 1 дек. о. г. ПБр. 21828; — у *Лапову*, окр. крагујев., свештеник Животије Р. Стевановић (да ради у одељењу Саве Ораовца, учитеља на одсуству), 9 дек. о. г. ПБр. 22249; — у *Лапову*, окр. крагујев., Стана Лаковићева, сврш. учен. жен. радн. школе (да ради у одељењу Јелисавете Радовићеве, учит. на одсуству), 15 дек. о. г. ПБр. 22072; — у *Жаркову*, окр. београд., Риста Стојановић, студент филозофије (да ради у одељењу Вукосаве Николићеве, учитељице на одсуству), 16 дек. о. г. ПБр. 22758; — у *Кумодражу*, окр. београд., Борисав Стевановић, студ. филозофије (да ради у одељ.

Јована Филиповића, учит. на одсуству), 16 децембра о. г. ПБр. 22901; у Краљеву, окр. чачан., Викторија Михаиловићка, сврш. учен. В. Жен. Школе (да ради у одељењу Љубице Ковановићеве, учит. на одсуству), 17 дек. о. г. ПБр. 22353; — у Васиљу, окр. тимочког, Василије Бајић, студ. права (да ради у одељењу Савке Поповићке, која је одређена да ради у Гор. Зуничу), 18 дек. о. г. ПБр. 22963; — у Пољани, окр. пожарев., Христифор Ђуричић, апсолвирани правник (да ради у одељ. Јелене Петровићке, учитељице, која је на одсуству), 22. дец. о. г. ПБр. 23.198.

ПРЕМЕСТАЈИ

Министар просвете и црквених послова одлукама својим преместио је наставнике основних школа:

а) по молби

Милоша Поповића, вршиоца учит. дужности у Арбанашцу, окр. топлич., у Доброљупце, окр. крушевачког, 18 нов. о. г. ПБр. 20800; — Александра Крејаковића, вр. учит. дужности у Малој Крсној, окр. смедерев., у Беду Реку, окр. подрин., 24 нов. о. г. ПБр. 21239; — Божидара Мокрањца, вр. учит. дужности у Доњој Белој Реци, окр. подр., у Ошљане, истог окр., 28 дек. о. г. ПБр. 23596.

б) по службеној потреби

Јована М. Поповића, учитеља у Багрдану, окр. морав., у Гор. Милановац, окр. руднич., 24 новем. о. г. ПБр. 21276; — Ружицу Петровићку, учитељ. на расположењу из села Младеновца, окр. београд., у Сремциду, ист. окр., 1 дек. о. г. ПБр. 21827; — Теохара Теохаровића, учит. на расположењу из Петровца, окр. топличког., у Луково, истог окр., 20 дек. о. г. ПБр. 23259.

в) по казни

Косару Глишићеву, учитељ. у Белој Цркви, окр. подрин., у Катун, окр. морав., 27 нов. о. г. ПБр. 20149.

РАЗМЕНЕ

Министар просвете и цркв. послова одобрио је за ову школску годину размену наставницима основних школа, и то:

Петку Николићу у Реснику, окр. београд., и Спасоју Спасојевићу у Александровцу, окр. крушевач., 1 окт. о. г. ПБр. 17237; — Милутину Јанковићу у Дубрујевцу, окр. нишког, и Божидару Цветковићу у Јошаници, истог окр., 22. окт. о. г. ПБр. 17620; — Драгу Драговићу у Пироману, окр. ваљев., и Алекси Поповићу у Радаљу, истог окр., 22 окт. о. г. ПБр. 18254; — Илинци Савићевој у Врелу, окр. ваљев., и Милицы Милошевићки у Ноћајском Салашу, окр. подрин., 15 дек. о. г. ПБр. 22703; — Петру Тасићу у Трстеници, окр. ваљев., и Даринци Поп-Лазички у Грабовцу, ист. окр., 29 дек. о. г. ПБр. 23522.

Министар просвете и црквених послова одлукама својим одобрио је, да наставници основних школа раде у овој школској години, и то: Надежда Николићева, учит. у Ивањици, окр. чачан., да ради у Доњ. Каменици, окр. тимочког, 20 октобра о. г. ПБр. 18640; — Војислав

Вукановић, учитељ у М. Крени, окр. смедерев., да ради у Лугавчини, истог окр., 11 нов. о. г. ПБр. 19460; — Савка Поповићка, учит. у Васиљу, окр. тимоч., да ради у Гор. Зуничу, истог окр., 22 нов. о. г. ПБр. 21156; — Миодраг Поповић, учитељ у Кожељу, окр. тимочког, да ради у Гор. Зуничу, ист. окр., 3 дек. о. г. ПБр. 21880; — Богдан Мучалица, учитељ у Лукову, окр. топличког, да ради у Облачини, ист. окр. (у одељењу Милутина Филиповића, који је удаљен с учитељске дужности, што је под кривичном истрагом), 10 дек. о. г. ПБр. 18527; — Милосав Шолајић, учитељ у Тренчи, окр. руднич., да ради до даље наредбе у Миоковцима, истог окр., 28 дек. о. г. ПБр. 23491.

ПЕНЗИОНИСАЊА

Одлукама Министровим, на основу чла 33 закона о народним школама пензионисани су:

Мирко Митровић, учитељ основне школе у Сурдулици, окр. врањског, 26. нов. о. г. ПБр. 21407.

Јелена Поповићка, учитељица у Осладићу, окр. ваљевског, 26 нов. о. г. ПБр. 21408.

Живана Бујдићка, учитељ. у Београду, 21 дек. о. г. ПБр. 22550.

ОСТАВКЕ

Одлукама Министровим уважене су оставке наставницима основ. школа, и то:

Светозару Илићу, привременом учитељу у Срећковцу, окр. пиротског, 4 новембра о. г. ПБр. 19776; — Михаилу Живковићу, вршиоцу учитељске дужности у Доброљупцима, окр. крушевачк., 18 новембра ове год. ПБр. 20798; — Михаилу Младеновићу, вршиоцу учитељске дужности у Брестовцу, окр. крајин., 28 дек. ове год. ПБр. 23295; — Олги Мацури, учитељици у Биосци, окр. ужич., 30 дек. о. г. ПБр 23439; — Жарку Павловићу, вршиоцу учитељске дужности у Пласковцу, окр. крагујев., 31. дек. о. г. ПБр. 23579.

РАЗРЕШЕЊА

Одлукама Министровим разрешени су од дужности:

Коста Манојловић, привр. учит. у Тулару, окр. врањ., 30 окт. о. г. ПБр. 19319; — Сима Аћимовић, учит. заступник у Краљеву, 18 нов. о. г. ПБр. 20733; — Атанасије Витић, врш. учит. дуж. у Белој Реци, окр. подрин., 22 нов. о. г. ПБр. 20901; — Никита Нешић, учитељ у Барбатовцу, окр. топлич., 22 нов. о. г. ПБр. 21048; — Александар Брадић, привр. учит. у Маскару, окр. морав., 23 нов. о. г. ПБр. 21105; — Живка Димитријевићева, учит. заступница у Лапову, окр. крагујев., 25 нов. о. г. ПБр. 21293; — Симеун Новаковић, врш. учит. дуж. у Мал. Лаолу, окр. пожарев., 25 нов. о. г. ПБр. 21351; — Василије Борђевић, учит. заступник у Малајници, окр. крајин., 29 нов. о. г. ПБр. 21592; — Радомир Тодоровић, учитељ у Затоњу, окр. пожарев., 30 нов. о. г. ПБр. 21640; — Владимир Вуловић, заступник у Васиљу, окр. тимоч., 5 дек. о. г. ПБр. 22030; — Властимир Дробњак, врш. учит. дужн. у Столу, окр. пирот., 5 дек. о. г. ПБр. 22031; — Крста Живановић, врш. учитељ. дуж. у Гор. Зуничу, окр. тимочког, 28 дек. о. г. ПБр. 23378; — Михаило Р. Поповић, привр. учитељ у Липљу, окр. рудн., 29 дек.

о. г. ПБр. 23446; — Милан Марковић, учит. у Сипу, окр. крајин., 31 дек. о. г., ПБр. 23598; — Јован Хади-Илић, врш. учит. дужн. у Брлогу, окр. пиотског, 31 дек. о. г. ПБр. 23650.

ПРОМЕНИЛИ СЛУЖБУ

Стеван П. Илић, учитељ осн. шк. у Нишу, указом од 19 нов. о. г. постављен за порезника прве кл. у пореском одељењу нишком.

Драгутин П. Димитријевић, учитељ у Влашком Доду, окр. пожар., претписом министра финансија од 26 нов. о. г. постављен за пореског помоћника друге класе у пореском одељењу среза врачарског.

УМРЛИ

Јован Влајковић, учитељ у пенз., у београдском округу, преминуо 3 новембра о. г.

Сима Фишековић, учитељ у пензији, у крагујевачком округу, преминуо 16 новембра о. г.

ОТВОРЕНЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Одлукама Министровим отворене су основне школе:

- у *Јасенову*, окр. морав., 17 новембра о. г. ПБр. 20673.
- „ *Јеленцу*, окр. крагујев., 22 нов. о. г. ПБр. 21106.
- „ *Доњ. Тошоници*, окр. топлич., 23 нов. о. г. ПБр. 20108.
- „ *Рибарима*, окр. морав., (поново) 14 дек. о. г. ПБр. 22577.
- „ *Трешњевици*, окр. морав., 16 дек. о. г. ПБр. 22787.
- „ *Винорачи*, окр. морав., 20 дек. о. г. ПБр. 21037.
- „ *Годичеву*, окр. ужич., 22 дек. о. г. ПБр. 23247.

ЗАТВОРЕНЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Одлуком Министровом затворена је основна школа
у *Добр. Долу*, окр. топл., 18 нов. о. г. ПБр. 20737.

РАСПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Свима окружним школским одборима.

По члану 64 тач. 6 закона о народним школама дужност је окружног школског одбора да одобрава састављање и раздвајање школских општина и да у том случају одлучује о подели школа према чл. 13 и 28 истог закона.

На основу те законске одредбе окружни школски одбори су, имајући у виду пропис чл. 12 закона о народним школама, чинили Министарству предлоге за отварање нових школа. Али многи од њих чинећи такве предлоге нису слали Министарству потребне податке без којих се не може довести правилна одлука о отварању нових школа.

Да би се у будуће у овом погледу поступао правилно и подједнако, наређујем свима окружним школским одборима да при подношењу предлога за отварање нових школа увек шаљу ове податке:

1. Из којих се школских општина одваја нова школска општина?
2. Из којих ће села нова школска општина бити састављена а која ће села остати у старој школској општини?
3. Колико ће пореских глава бити у новој школској општини, а колико ће их остати у старој?
4. Колико ће ученика бити у новој а колико ће их остати у старој школској општини?
5. Колико је одељења било у старој школској општини и хоће ли их остати толико кад се из ње издвоји нова?
6. Колико ће одељења бити у новој школској општини?
7. Је ли зграду у којој ће радити нова школа примила комисија за сталну или привремену; ако за привремену, за које време?
8. Има ли у школској згради стан за наставника, ако нема може ли се у селу наћи пристојан стан и да ли је буџетом школским предвиђена станица за наставника?
9. Да ли је за нову школу набављен школски намештај и све друго без чега школа не може радити?

ПБр. 21.093

21 новембра 1910 год.

у Београду.

Заступник Министра
просвете и црквених послова.

Министар
народне привреде,

J. M. Продановић с. р.

Свима окружним школским одборима.

Окружни школски одбор у Чачку известио ме је, да су се два ученика школе на Ушћу и један ученик из Брезове, враћајући се из школе кући по хладном времену, на путу смрзли.

Да се овакве жалосне појаве не би у будуће дешавале, на основи чл. 14 тач. 2. и чл. 24 закона о народним школама наређујем ово:

1. У свакој школској општини коју састављају више села, ако су ова толико удаљена од школе, да ученици не могу на време стићи кући на ручак и на преноћиште, месни школски одбор дужан је наћи локал и најпотребнији намештај и урадити све друго што је потребно за ђачко склониште између часова и о ручку и за ђачко преноћиште.

2. Само у изузетним случајевима а по нарочитом допуштењу Министра просвете и црквених послова док се не нађе нарочити локал за те сврхе, могу се за ђачке обеды и преноћиште привремено употребљавати и учioniце, али се при том мора особита брига водити да оне буду чисте и добро проветраване.

3. Ни по што се ученици из удаљенијих села не смеју пуштати кућама кад је сувише хладно време и непогода од које могу страдати.

Ако ништа друго, председник месног школског одбора и управитељ школе морају се постарати да деца из удаљенијих села буду примљена на преноћиште у приватним домовима места у коме је школа, или у општинској судници. У овом случају они су дужни постарати се за чистоћу и остале здравствене погодбе преноћишта.

4. Ученицима из удаљенијих села наставници ће правдати изостанке кад због сувише хладног времена не могу доћи у школу.

Окружни школски одбори стараће се о извршењу ове моје наредбе и ради тога ће је саопштити свима месним школским одборима и свима наставницима народних школа.

ПБр. 21.094

21 новембра 1910 год.

у Београду.

Заступник Министра
просвете и државних послова,

Министар
народне привреде,

J. M. Продановић с. р.

Свима просветним властима и Духов Судовима.

Господин Министар финансија упутио ми је под 11-м овог мес. Пр.Бр. 31091 акт ове садржине:

„По пропису чл. 101 закона о непосредном порезу свако пореско лице које има новчаног примања од државне или општинске благајнице дужно је претходно да поднесе доказ — пореску књижицу, да ништа не дугује на име пореза и приреза и да је плаћен порез за раније године и текуће четворомесече.

Тек пошто се дотична државна или општинска власт увери да је порез измирен, извршиће исплату томе лицу, у противном, упутиће то лице да прво порез измири па ће му по том исплатити новчано примање које има да прими код те власти.

На овај законски пропис и његову строгу примену која је од осетног утицаја по државне интересе упозораване су све државне власти већ у више прилика разним упутствима и наредбама мојих претходника, па ипак имам уверења да сва та упутства и наредбе нису имале довољно дејства и да се данас овај законски пропис недовољно примењује, а код многих власти просто сасвим занемарује.

Законско наређење истакнуто у пропису чл. 101 закона о порезу у погледу садржине је јасно. Неспуњавање тога законскога прописа има се једино приписати недовољно обрађеној пажњи дотичних државних органа на његову битност и на његово извршење.

Позван чл. 128 закона о порезу да се старам о његову извршењу, а у циљу да се једном овај законски пропис уведе у своју потпуну примену и важност, као и да се све власти приликом исплата редовно и строго придржавају наведенога законског прописа, мени је част умолити Вас, да под строгим казном наредите свима подручним Вам органима, који врше исплате, да се у будуће строго придржавају реченог законског прописа и увек пре сваке исплате уверавају се из пореских

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

књижица дотичних лица, да ли су по закону свој одговарајући порез измирили, па у противном да не врше исплату догод се дугујућа пореза потпуно не измири“.

Саопштавајући Вам горњи распис, препоручујем Вам, да се у будуће по њему управљате и строго придржавате.

ПБр. 20549

22 новембра 1910 год.

у Београду.

Заступник Министра
просвете и пръв. послова,
Министар
народне привреде,

Ј. М. Продановић

Свима окружним школским одборима.

Управа Државне Статистике својим писмом од 12 овог месеца Бр. 14645 упозорила је ово Министарство на то како се при попису људства и стоке често дешава да се пописивачи с неповерењем дочекују, јер се акт пописивања доводи увек у везу са неким скривеним намерама од стране Друштва које иду на штету грађана у чијим се домовима врши попис.

Таква сумњичења могу долазити само од људи необавештених који не схваћају довољно или никако значај пописа људства и стоке за вршење културних задатака државних. Налазећи да је у интересу грађанског образовања такове заблуде у народу сузбијати, радо се одазивам молби Управе Држав. Статистике и препоручујем свима наставницима народних школа да преко својих ученика, а колико је могућно и непосредно, обавештавају ђачке родитеље и друге грађане ради чега се врши попис људства и стоке сваке пете године, а нарочито да их увере да се та радња никада не предузима ради оптерећивања грађана порезом на стоку и имање.

Одбор ће се постарати да се ова наредба одмах саопшти свима наставницима народних школа у томе округу, како би је они могли на време извршити.

ПБр. 22603.

15 децембра 1910 год.

у Београду.

Заступник Министра
просвете и пръвених послова,
Министар
народне привреде,

Ј. М. Продановић, с. р.

Свима окружним школским одборима.

Министарство Грађевина, поштанско-телеграфско одељење доставило ми је како телеграфски и телефонски саобраћај велику штету трпи услед тога што распуштени ученици народних школа и погдеоких нижих гимназија у својој доколици гађају и лупају изолаторе на телеграфским и телефонским линијама. Како овакве појаве нису могле сузбити ни све мере предострожности, које је Министарство Грађевина на основи чл. 13 закона о телеграфу и телефону употре-

било (осуђивањем општина на плаћање штете која се деси лупањем изолатора у том реону), оно се обратило мени с молбом да издам потребни распис свима управитељима народних школа да казном и саветом утичу на ученике да не лупају изолаторе на телеграфским и телефонским линијама.

Налазећи да ученици који оваке изгреде чине махом нису свесни штетних последица својих поступака, препоручујем свима наставницима народних школа да у првом реду путем обавештења о важности телеграфа и телефона у савременом људском животу, о улози изолатора у телеграфском и телефонском саобраћају и о поштовању државних и општинских својина, утичу на своје ученике да се оставе задовољства које им чини гађање и лупање изолатора, па тек ако све мере не би помогле, да приступају кажњавању оних ученика који би поступили противно саветима и наредбама наставниковим у овом правцу.

Нека одбор саопшти ову моју наредбу свима наставницима народних школа у округу.

ПБр. 21071

16 децембра 1910 год.

у Београду.

Заступник Министра
просвете и црквених послова,
Министар
народне привреде,

Ј. М. Продановић с. р.

Окружним школским одборима.

Директор Опсерваторије обратио се Министарству Просвете актом Бр. 1242 ове садржине:

„Да бисмо могли имати потребних нам метеоролошких станица у школама, после добро утврђеног искуства нашег, потребно је, да се зајемчи тима станицама награда њиховом руковођи, које је нарочито оправдано оном околношћу ових метеоролошких установа да оне јако обвезују руковођу станице — будући обвезан да кроз целу годину буде у месту станице, а за евентуална одсуствовања има заменика кога он више пута мора плаћати. Па вас молим за наредбу да се у окружним школским буџетима предвиди помоћ метеоролошким станицама у школама најмање по 120 динара за сваки срез у округу, како би бар по једну метеоролошку станицу III реда могли имати у сваком срезу“.

Поводом ове молбе г. Министар просвете и црквених послова одлуком својом ПБр. 22803 од 20 овог месеца наредио је да окружни школски одбори, у колико за то има могућности, унесу у своје буџете потребне суме на име хонорара среским руковођама метеоролошких станица.

Ова одаука г. Министра саопштава се одбору ради знања и даљега рада.

ПБр. 22803

20 децембра 1910 г.

у Београду.

По наредби
Министра просвете и цркв. послова
референт,

Др. Душан Рајичић с. р.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unilib.rs

Свима средњим и стручним школама, државним и приватним.

Како се у последње време повећава број хонорарних наставника по средњим и стручним школама и како су често хонорарни наставници обвезни и својим другим, званичним или приватним пословима, те услед тога нису ретки случајеви да су спречени држати хонорарне часове за које су постављени, нашао сам за потребно, укидајући наредбу од 27 августа 1893 године ПБр. 13848, наредити да се од 1 јануара 1911 године хонорар издаје од једино сваког држаног часа и то: по 3 динара из научних предмета, по 2,50 дин. из науке хришћанске и по 2 динара из вештина. Према томе неће се плаћати ни часови који би пали у празничне дане, ни дане школских одмора и раслушта, као ни часови које хонорарни из својих разлога не држе. Рад на испитима редовних ученика за које се по закону не плаћа никаква такса (чл. 39, 41, 42, 44, 47, 49 и 50 прве две алинеје) рачунаће се и плаћати за пола дана као два радна часа. Хонорарни наставници неће моћи одређивати себи замену: њихове ће часове замењивати стални наставници по званичној дужности (чл. 66 тач. 5). Директори, односно ректор и управитељи, водиће нарочити регистар о одржаним хонорарним часовима и исплаћиваће хонораре, према њему, по свршетку свакога месеца.

У приватним средњим школама вредеће друкчије закључене погодбе са хонорарним наставницима само до истека закљученог уговора; нови ће се уговори моћи уговарати само по прописима овога расписа.

ПБр. 23514

28 децембра 1910 год.
у Београду.

Заступник Министра
просвете и црквених послова,
Министар
народне привреде,

J. М. Продановић с. р.

ОДОВРЕНЕ КЊИГЕ

Министровим одлукама одобрено је, да се књига:

Др. Карла Ланга: „Аперцепција“, психолошко-педагошка монографија, у преводу г. Ал. Марића, професора, може набављати за књижице основних, средњих и стручних школа, — 26 новембра о. г. ПБр. 21343.

„Педагогика математике“ (на руском језику), од г.г. Филипа Филиповића и В. Мрочека, може набављати за књижице средњих школа, — 3 децембра о. г. ПБр. 18172.

„Вардар“, календар за 1911 годину, у издању Кода Српских Сестара, препоручи управитељима свих средњих, стручних и народних школа, ради набавке за књижице, за поклањање ученицима и ради препоруке приватним и ученицима, — 18 децембра о. г. ПБр. 22680.

ПРАВИЛА

О ОЦЕЊИВАЊУ УЧЕНИЧКОГ УСПЕХА У УЧИТЕЉСКИМ ШКОЛАМА

Чл. 1.

Сви предмети, који се према чл. 8. школског закона уче у учитељским школама, обавезни су, и ученици се из свих испитују и оцењују.

Вештине се сматрају потпуно као и научни предмети.

Чл. 2.

Сваког тромесечја ученик мора имати оцену из сваког наставног предмета. Али ни у ком случају не сме се ученику завести слаба оцена (2), а да се не прозове бар још једанпут да се види хоће ли је моћи поправити.

Чл. 3.

Писмени се задаци дају из језика и математике и то најмање по један свакога месеца. Наставници су дужни сваки задатак на време прегледати, према дидактичким захтевима, и вратити га ученицима, ну оцену ће дати из свих задатака укупно на крају тромесечја. Њу ће завести у школски дневник и свести је с оценама из усменог говора.

Чл. 4.

Само у ванредним приликама, по изузетном одобрењу управитељеву, може се дати писмени задатак и из којег другог предмета, да не би ученици остали у ком тромесечју без оцене.

Чл. 5.

Оцене у једном тромесечју свде се тако да увек ученику важи друга или трећа (последња) оцена као резултат који се заводи у главну уписницу. Али зато ће наставник, кад ученик у прва два месеца има слабу оцену, прозвати га у другој половини трећег месеца и пропитати из свега пређеног градива.

Чл. 6.

Годишња оцена изводи се аритметички, тј. саберу се оцене за сва три тромесечја, па се збир подели с три, и онда количник заводи као годишња оцена успеха. Ако је у количнику и разломак већи од половине, онда се заводи као оцена најближи цео број.

Кад ученик трећег тромесечја има врло добру оцену, а за прва два имао је слабе оцене, може му се завести као годишњи резултат добра (3) оцена према одлуци наставничког савета.

Исто се тако и добра оцена из језика и математике може, по одлуци наставничког савета, свести у резултату као добра, ма да

је ученик у прва два тромесечја имао слабе оцене, ако је она оцена знања из укупног градива дотичног предмета.

Чл. 7.

Разредне старешине дужне су присуствовати пропитивању и оцењивању слабијих ученика нарочито трећег месеца у тромесечју. Кад се потреба укаже то ће чинити и управитељи школе.

Чл. 8.

Испитну оцену дају споразумно предметни наставник и председник, и она се своди аритметички с годишњом оценом. Ако је годишња оцена слаб (2), онда вреди оцена коју ученик добије на испиту. Али ће се зато на испиту обратити особита пажња слабијим ученицима и пропитаће се свестрано.

Чл. 9.

Ако се при давању испитне оцене не сложе предметни наставник и председник, онда важи оцена председникова.

Чл. 10.

Оцене на накнадном испиту свODE се као и на редовном годишњем испиту (чл. 8). Ну ако ученик има оцене само за једно или за два тромесечја, онда се испитна оцена не своди с годишњом, већ као општа оцена успеха узима се та испитна.

Чл. 11.

На поновном испиту ученик мора добити добру оцену, па да му се сматра да је поправио општу слабу оцену успеха.

Чл. 12.

Само из два предмета допушта се ученику да поновним испитом поправља слаб општи успех.

Ко из три ма која предмета има слаб општи успех, поновиће разред.

Чл. 13.

Разред се може поновити само једну годину; а у току учења у учитељској школи допуштено је ученику да понови два разреда.

Чл. 14.

Ученицима IV разреда своди се годишња оцена успеха као и ученицима млађих разреда.

Слаб годишњи успех из једног или два предмета ученик ће моћи поправити у августу тек. год. према одредбама чл. 8. ових правила.

WWW.UNILIB.RS Ако ученик на разредном испиту не поправи слабе оцене, остаће да понови IV разред, јер му се неће допустити и поновни испит.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Чл. 15.

Одредба о оцењивању ученика од 15 маја 1878 г. ПБр. 1446 и распис од 28 марта 1883 год., ПБр. 2309 не важе више од дана кад Министар просвете ова Правила потпише и у »Српским Новинама« објави.

ПБр. 18874

15 новембра 1910 год.

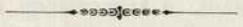
у Београду.

Заступник

Министра просвете и црквених послова,

Министар народне привреде,

J. M. Продановић С. Р.

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

1017 РЕДОВНИ САСТАНАК

19 октобра 1910 год.

Били су: председник Сава Урошевић; потпредседник Мирко М. Поповић; редовни чланови: Миливоје Симић, Љубомир Протић, др. Чедомиљ Митровић, др. Јован Скерлић, протопрезвитар Стеван Веселиновић, др. Душан Рајичић, др. Светолик Стевановић, Никола Лазвић; ванредни члан: Миливоје Вашић.

Пословођа: Михаило Недељковић.

I

Прочитан је и примљен записник 1016 саветског састанка.

II

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 15 октобра ове године ПБр. 18215, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: може ли се г-ђа Лепосава Марковићка, учитељица основне школе у Годовику (окр. ужички), на основи чл. 33 закона о народним школама, ставити у пензију.

Савет је по прегледу нових доказа поднетих о болести г-ђе Марковићке дао мишљење: да се г-ђа Лепосава Марковићка, учитељица у Годовику, на основи чл. 33 закона о народним школама, може ставити у стање покоја.

III

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, господина Министра народне привреде, од 30 октобра ове године ПБр. 18644, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба г. Милорада М. Петровића, учитеља на Чукарици, који моли, да се његов спис „Дечији пријатељи“ препоручи за штиво у III и IV разреду основне школе и да се може поклањати ученицима старијих разреда основних школа.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. др. Душан Рајичић, референт за основну наставу, и Јеремија Живановић, професор II београдске

гимназије, да овај спис прегледају и затим Савету поднесу реферат, пошто претходно г. Петровић депонује благајници Министарства Просвете и Црквених Послова (40) четрдесет динара, на име награде за напред имсноване г.г. референте.

IV

Саслушан је писмени реферат г.г. Милана Дукића, професора I београдске гимназије, и Максима Трпковића, професора II београдске гимназије, о рукопису „Физика“ за ниже разреде средњих школа и учитељске школе, од г. Светислава Обрадовића, професора.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Прегледали смо рукопис: „Физика за ниже разреде средњих школа и за учитељске школе“ од г. Светислава Обрадовића, професора крагујевачке гимназије, и част нам је поднети следећи реферат:

Уџбеник је марљиво рађен и са особитим познавањем ствари. Краткоћа и јасност главне су му одлике. Градиво је згодно пробрано и тако рећи кондензовано избегавањем опширних објашњавања и навођења многих примера за исту појаву. И огледи су ваљано пробрани, као и слике којих има на броју 143 укусно израђених тушем. Распоред градива је природан, и тако згодно извршен, да ће се моћи лако прећи у току школске године, па и поновити са 3 часа недељно, у разредима са нормалним бројем ученика. Овде наравно мислимо само на градиво намењено ученицима средњих школа, јер у рукопису има проширеног и доданог градива за ученике учитељских школа, које г. писац обећава да ће штампати четитом. Оба градива су у органској вези, и опет тако одвојена разликом у величини штампаних слова, да прво може бити без другога. Уџбеник се може дакле лако употребити у обе врсте школа.

Из свега наведеног мишљења смо:

Да се овај уџбеник може употребити као приватно издање у нижим разредима средњих школа и у учитељским школама. Г. писцу бисмо препоручили, да приликом штампања обрати мало више пажње на језик, који по где где, на мало места, није без замерке.

Захвални Главном Просветном Савету на поверењу

28 септембра 1910 год.

Београд.

Милан Д. Дукић

проф. I београд. гимназије

Максим Трпковић

проф. II београд. гимназије

Савет је усвојио овај реферат и дао мишљење: да се овај уџбеник може употребљавати као уџбеник приватног издања у нижим разредима средњих школа и у учитељским школама, пошто писац, у смислу чл. 38 правила о штампању уџбеника, поднесе Савету и штампани примерак, ради оцене техничке израде и продајне цене.

Г.г. Дукићу и Трпковићу одређено је на име награде за реферовање о овом рукопису свега (60) шесет динара.

V

У вези са одлуком Главног Просветног Савета од 14 јуна ове године СБр. 110 саслушан је понован реферат г.г. Миливоја Башића, професора III београдске гимназије, др. Душана Рајичића, референта за основну наставу, и Петра А. Јосимовића, учитеља из Београда, о рукопису: „Упуство за предавање српског језика у приправном разреду наших утравквистичких школа“ и затим дао мишљење: да и ако писац није у свему поступио по напоменама г.г. референата, ипак би од њега могло бити користи, кад би се одмах штампало као додатак уз Просветни Гласник и препоручило наставницима да по њему раде у овој години, пошто се претходно нека места скрате и неки изрази ублаже. Покаже ли оглед резултате, могло би се дело, наравно поправљено према искуству у пракци, штампати као државно издање одмах друге године.

VI

Саслушан је писмени реферат г.г. Павла Поповића и др. Јована Скерлића, ванр. професора Универзитета, и Милутина Драгутиновића, професора реалке, о рукопису: „Српска читанка за I разред средњих школа“, од г. Милоша Ивковића, сунлента II беогр. гимназије.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Прегледајући читанке г. г. Ст. Новаковића и М. Шевића за нижу гимназију, ми смо у нашем извештају од 15 јуна прошле године предложили да се за ниже разреде изради читанка која би била „мала антологија целе српске књижевности“ и која би служила као читанка за нижи, почетни курс историје српске књижевности. Главни Просветни Савет усвојио је наш предлог, и одлучио на свом 991 састанку од 16 јуна пр. год. „да треба расписати стечај за читанке израђене на модерној и књижевној основи, чим се реши питање о измени садањих правила о штампању уџбеника и израде потребних наставних планова и програма.“ Пре но што је конкурс расписан, поднео је г. Милош Ивковић своју „Српску читанку за први разред средњих школа.“ У свом чланку „Настава српског језика у средњим школама“ (С. К. Гласник 1 јуни 1909) г. Ивковић је први изнео идеју о потреби нижег, почетног курса историје српске књижевности, и, сагласно са његовом идејом, ми смо у нашем извештају и предложили израду читанке која би том циљу одговарала. Г. Ивковић је дакле, представник у неку руку те идеје о новој читанци, и сасвим је природно што је он узео да ту идеју, ако и пре расписаног стечаја, оствари.

Само, читанка коју је он сад поднео, није она на коју смо ми мишљили. И ако су извесне белешке о писцима унесене, и избор чињен само међу радовима чисте књижевности и бољих књижевника, ипак читанка није хрестоматија српске књижевности. У њој није заступљено све што је добро, важно и карактеристично у српској књижевности, и није ни ред ни сразмерност састава она која треба да је у једној сличној хрестоматији. У осталом, такву хрестоматију прерано је данас радити, кад ни елементарни наставни план који би њену потребу захтевао, није готов, и кад још није ништа решено по питању уношења историје српске књижевности као предмета у нижој гимназији.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Каква је, дакле, ова читанка? На првом месту то је имао да нам каже сам састављач. Кад се систем једнога уџбеника из основа мења, онда је потребно, у предговору или иначе, јасно одржати куда се са тим изменама циља, и истаћи које су особине и значај новог уџбеника. Г. Ивковић није то урадио. У поменутом чланку он није говорио специјално о читанкама него у опште о настави, а у предговору који је (као и чланак) врло кратак, он је говорио само о потреби и важности читања у опште. Он нам, дакле, није показао смер и карактер своје књиге, и оставио је нама да ми то сами по књизи изведемо, чиме нам је знатно отежао посао.

Разгледајући његову књигу, ми смо је схватили као увод у хрестоматију српске књижевности. Ако би нижи курс историје српске књижевности почињао у II или III разреду средњих школа, онда би читанка за I разред била припрема за тај курс. Како би она у ствари, управо у детаљима, стајала према читанкама за даље разреде, ми то јасно не видимо. Ми не знамо који ће писци ући у даље читанке кад су већ у овој првој Доситије с једне стране и Ћипико с друге. Хоће ли исти писци улазити, или ће други, и који, то све није јасно. Према томе, ми говорећи о првој читанци г. Ивковића, никако не можемо говорити као о делу једне целине, чију органску везу не познајемо, и, ако би Савет примио ову читанку, ми никако не бисмо били за то да се она прими као представник новог система. Тај нови систем није нам довољно познат (мислимо по оном што г. Ивковић даје) да бисмо ми њега могли препоручити као систем који треба да замени стари, тим пре што ми налазимо да у старом систему има извесних проимућстава, због којих се он може одобрити тек онда кад се нови систем покаже несумњиво бољим. Ми смо већ у нашем извештају рекли да је у читанкама г. Шевића „знатно место дато народној историји, опису српских земаља и описивању народног живота“ и да су „ти одељци рађени рационално и с цуно реда и метода“.

Сматрајући читанку г. Ивковића као увод у доцније хрестоматије, ми имамо права да тражимо да састави у њој буду обрасци књижевног стила и језика, да буду занимљиви тако да отварају вољу за позније читање књига, да имају своју вредност за морално и нарочито национално васпитање. С тога гледишта узето, наша одена г. Ивковићеве читанке оваква је.

Избор састава је књижеван, више него и у једној читанци до сада. Могло би се приметити ово. Старијих писаца има релативно мало; ту су Доситије, Вук, Стерија, Бранко, Љ. Ненадовић. Његоша, да само на један пример укажемо, нема никако. Ти старији писци нису увек ни у најбољем виду приказани: састави из Вука нису срећно изабрани, и не представљају ону целину и занимљивост која се код Вука може обилато наћи; из Љ. Ненадовића узете су и песме, што је најслабије у његовом књижевном раду. Нови писци узети су у врло великој мери, више но што треба. Ми бисмо приметили да неке уопште није требало увести: има писаца који, ма колико добри били, нису за овако елементарне читанке (Ј. Дучић, М. Турчин); има других који су сувише млади и недовољно признати (В. Петровић, В. Милићевић); има их чија је важност у стварању наше нове књижевности била тренутна (И. Вукићевић). Од писаца који јесу за читанку, састављач није увек чинио добар избор. „Праведникова молитва“ С. Сремца, која је тако одличан писац, слаба је. Извесни састави Ћипика (На граница), Кочића (Броз маглу), Б. Стањковића (Наш Божић) можда нису довољно јасни и занимљиви за децу, као што састави Љ. Вулићевића изгледају сувише тешки за практички рад у школи. Има, међутим, писаца које састављач није никако

уneo а који су и од књижевне важности и уз то подесни за његов циљ. То је нпр. М. Глишић са својим шаливим причама, Грчић Миленко с кратким песмама, а можда и М. Ђ. Милићевић, чије понеке приче, и ако недовољно књижевне, имају специјалне занимљивости за дато доба узраста, а представљају и јасно излагање и чист језик („Од невоље дивљак“). Уз то, како ова читанка не представља хрестоматију српске књижевности, могао је састављач унети и саставе из туђих књижевности; међу овима биће и занимљивости, и стила јачачно у довољној мери. Замерити је овој читанци још и ово. У њој нема шаливих песама, живих описа природе, чланака моралних (бар не довољно) и нарочито састава којима се гаји национално васпитање, које се никад не сме пренебрегнути у књигама ове врсте. Уз то, нема састава научних који би били у вези са програмом I разреда, као што треба учинити друкчији распоред састава писаних латиницом.

Питања иза састава доста су добра.

Белешке о писцима оскудне су. Треба дати материјалан опис а не само књижевну карактеристику. Код сваког писца треба дати годину рођења и евентуално смрти, и побројати сва важнија дела, и то по реду; што све није састављач учинио. Уз то, карактеристике треба да су пуније и тачније.

И ако смо ми у овом реферату више истицали мане књиге, ипак држимо да је Савет увидео и добре стране ове књиге. По тим добрим странама, ми не бисмо били за то да се књига одбаци, али бисмо, у интересу књиге а и у интересу самога писца, желели да он поднесу књигу преради у смислу нашег реферата. Ако писац не би могао да је потпуно преради, ми бисмо допустили да књига, и са незнатнијим прерадама, уђе као уџбеник приватног издања у наше школе, и ако нам то не би било врло право. Нама би било жао да се онај који је тако близу да начини једно у сваком погледу добро дело, заустави на пола пута и да начини дело испод својих способности и које не одговара потпуно баш оној идеји коју је он први и зачео.

Захвални на поверењу,

22 јуна 1910

у Београду.

Павле Поповић

Милутин К. Драгутиновић

Слажем се са горњим мишљењем и предлогом, само држим да је извесне замјерке требао ублажавати, и не делим извесна мишљења о појединим писцима унесеним у читанку.

22 јуна 1910

Јован Скерлић

Према овом реферату Савет је дао мишљење: да писац треба да преради рукопис, у смислу реферата одређених г.г. реферната, па да затим поднесе понова Савету на оцену и мишљење.

Г.г. Поповићу, Скерлићу и Драгутиновићу на име награде за реферовање о овоме рукопису одређено је свега (90) деведесет динара.

VII

Саслушац је писмени реферат г.г. др. Јована Радонића, ванредног професора, и др. Веселина Чајкановића, сталног доцента Универзитета, о Латинско-Српском речнику, од Јована Ђорђевића.

Тај реферат гласи :

Главном Просветном Савету.

Питање о новом издању латинско-српског речника Ј. Ђорђевића постало је данас, када је прво издање, од 1886 године, растурено, и када је у изгледу још много већа тражња но до сада, веома акутно. Потписани јасно осећају са колико је много права то крупно школско питање стављено на дневни ред. Потреба за латинским речником тако је иминентна и, надамо се, за свакога несумњива да се не мора нарочито ни истицати. Дobar је латински речник најважнији услов за успешно изучавање латинског језика у средњим школама. Он треба да буде, исто тако, полазна тачка за изучавање класичне филологије и на универзитету, на коме се сада науком о старини бави један врло угледан број студената. Најзад, један латински речник, израђен по захтевима модерне лексикографије, добро ће доћи свакоме који ради на историјско-филолошким наукама, и свакоме човеку од пера уопште.

Речник Јована Ђорђевића имао је задатак да задовољи, углавном, школску потребу. Аутор његов, који у историји класичног образовања у нас има врло истакнуто место, унео је био у свој посао вољу и истрајност која се мора поштовати, и потписани са признањем истичу његове заслуге за класичну наставу у Србији. Али поред свега поштовања, морају се на овом месту истаћи два момента, који смањују вредност Ђорђевићевом речнику, и који чине његов положај у савременој класичкој науци и савременој методици, сваки даном све више, тежким и немогућим. У Ђорђевићевом је речнику, пре свега, још онда када је публикован, било многих, и често врло крупних, методских и стварних погрешака. Друго, и када не би постојале ове замјерке, наука о старини учинила је, кроз 24 године од последње публикације, прогрес који се не сме игнорисати, и који и најбољи речник из онога времена чини непотпуцим и делом погрешним и застарелим. На основи свога искуства и на основи неколико опсежнијих проба чињених, местимиче, по целом речнику, потписани су све недостатке у Ђорђевићевом речнику класификовали, и на овом месту изнесе главне погрешке односно групе погрешака.

1. Метод није стаалан и одређен. Принципи по којима се врши избор лема (артикала) нису увек исти. Због овога се десило да су, с једне стране, унесене у речник речи које се налазе само у врло удаљених писаца, или у фрагментима, или су то, најзад, глосе које, као *ἀπαξ εἰρημένα*, имају само граматичке и антикварске вредности; с друге стране изостале су речи које се налазе у писаца из најбољег времена и најбољег квалитета;

2. Просечна величина појединих артикала није одређена: дужина артикала често стоји у обрнутој сразмери са вредношћу и фреквенцијом дотичне речи;

3. Значења речи обележена су местимиче нетачно и погрешно. Семасиолошке студије ауторове често су једностране, научни апарат доста ограничен. Нема трагова о систематској употреби специјалне литературе. И ако стална тежња ауторова да нађе прецизан и правилан српски израз, заслужује свако признање, ипак би се, у томе погледу имало још доста да уради и да се, пре свега исцрпе веома важна терминологија у Даничићевом и Вуковом преводу Старог и Новог Завета;

4. Етимологија је често нетачна и несавремена, а још много чешће о њој пије ни вођено рачуна. За ово није крив толико сам пок. Ђорђевић, колико околност што су пре тристак година етимолошке студије биле тек у повоју и етимолошки апарат још примитиван и непотпун;

5. Од страних речи маркирао је Ђорђевић само грчке и галске. Разуме се да је потребно означити порекло и других позајмљених речи;

6. Нарочито се мора нагласити да има читава серија нетачности и омашака у *реалијам*, у историјским, географским, хронолошким, литерарно-историским итд. подацима и потписани на основи једне интимније анализе смеју да тврде, да је та серија знатна и велика;

7. Потписани истичу и нарочито подвлаче као велику ману што је у Ђорђевићевом речнику доста занемарена *синонимика*. У овоме се погледу при прерађивању новог издања, морају учинити реформе;

8. Најзад има различитих погрешака и ласуса ван ових категорија. А број свих погрешака у опште неће се високо, и проценат артикала у којима се не би морала извршити никаква емендација јесте, и у најбољем случају, врло мали.

Да би потписани показали Главном Просветном Савету от прилике, квалитет и квантитет погрешака, узета је у речнику једна страна и по и ту извршене потребне корекције. То је страна са којом почињу речи на g.

а) о самом слову g нема у Ђорђевића ништа премда би требало рећи, у две-три речи, његову историју, важну нарочито због његовог подударања са словом c. Узгред речено, неизоставно је потребно споменути неколико речи о сваком слову, нарочито због скраћеница које се иначе не би могле разумети (нпр. M = Marcus, C = Gaius, n. l. = non liquet итд.). Ђорђевић у томе није конзеквентан. Он то негде чини (премда доста непотпуно, нпр. код слова a, c, d, l, m, n, o, p, qu, r, s, t, u v), а негде не.

б) „Gabali... племе у југоисточној Галији“. — Ово је сасвим неодређено и не одговара стању ствари. Gabali су били у јужном делу Galliae Celticae cf. Plin. 11, 240 и др.), где је данас Pays de Gevandon;

в) † gabalus итд. — Цео артикал треба изоставити, јер се реч налази само у Varr. Sat. Men. 24 и у Macrin. у Capit. Macrin. 11,6 v. 2 (= Anthol. lat. 801,2 M);

г) gabata, у Ђорђевића нема! Треба додати, јер се налази у Марцијала (7, 47, 3);

д) Gabba, нема у Ђорђевића! Додати, јер се налази у Марцијала (1, 41, 16) и Јувенала (5, 4);

е) У чланку Gabii може да изостане † Gabiensis пошто се адјектив у овом облику, налази само у Плинија Старијег. Исто тако непотребан је онај додатак „коју је освојио Тарквиније Охоли“, кад се већ не спомињу остали важнији подаци;

ж) Gades... М. „у југозападној Хиспанији“ боље је и тачније „на јужној обали X.“

з) gaesum... Није било само галско копле, већ су га често употређавали и други (Римљани, в. Liv. 8, 8, Иберци, в. Athen. 6, 106, Картађинани, в. Liv. 26, 6, Sil. Ital. 2, 444, Грци, в. Stat. Theb. 4,64);

и) Gaetulia... Може изостати † Gaetulicus, јер се налази само у Плинија Старијег и Флора, а лако се може погодити шта је;

к) Galatea... Није кћи Нереја и *Tegude*, већ Нереја и *Дориде*.

л) galbanum... Даничић преводи *χαλβάνη* = הלכנה (Exod. 30, 34) са „халван“. Треба напоменути у речнику да је реч латинска јеврејског порекла (cf. Lewy, Die semitischen Fremdwörter im Griechischen, Berlin, 1895, стр. 45).

п) galbanus... боље писати galbinus (као нпр. capio — incipio, итл.), и метнути цео артикал мало доцније; додати и придев galbinatus, јер се налази у Марцијала (3, 82, 5);

у) galbeum... Цео артикал погрешан! Реч значи 1) *завој* за руку (а не гривну, као у Ђорђевића, cf. Sueton. Galb. 3. alii (sc. cognomen Galbae tractum esse putant) quod in diuturna valetudine galbeo, id est remediis lana involutis, assidue uteretur), 2) значи докста и гривну, наруквицу, али ово значење није потребно, пошто се налази само у Paul. ex Fest. 46, 19, Sato Orig. 7, 8. (у Fest. 265, 3). Адјектив galbiensis налази се само на једном натпису (Orell. Susci. 1924), 3) најзад пије galbeum и galbeus. већ galbeum или galbeus, пошто је реч у Светонија у аблативу, те се не може одредити први падеж, тј. наставак у првом падежу.

о) galea... Треба напоменути да је сродно са γαλέη — γαλή „дасица“ јер је galea (= првенствено *кожни шлем*) најпре значила само шубару од одеране коже, руна (као и γινέη), cf. од исте основе galeat. В. Osthoff, Etym. Paregra I, Leipzig, 1901, стр. 183 39, Walde, Lateinisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1906. стр. 258.;

р) galeatus... треба додати да може бити и сустантив (не само адјектив), јер се тако јавља у Juven. 1, 169;

қ) galericulum... Треба додати значење „власуља“, које се налази у Suet. Ot. 12.;

г) galerum... Ђорђевић вели „капа од неучићене коже, налик на шлем“, место да каже просто „шубара“;

ѕ) место galerum, i, n, — rus, i, боље је рећи у обратном реду, пошто је облик на — us чешћи;

т) gallaesia... боље писати Callaesia, и метнути под С.

Итд.

Са овим, потписани се надају да су дали доста одређену идеју о квалитету Ђорђевићевог речника. Према свему изложеном они су мишљења:

1. Да се од Ђорђевићевог речника може приредити ново издање, али
2. Да, у духу горњих примедба, то ново издање мора бити свестрано и исцрпно редиговано и прерађено, и уопште тако удешено да може послужити у школи кроз дужи низ година.

Захвални Главном Просветном Савету на поверењу

13. октобра 1910 год.

у Београду.

Јован Радонић
Веселин Чајкановић

Према овом реферату Савет је дао мишљење:

1. да се од Ђорђевићевог речника може приредити ново издање, али
2. да у духу напомена изложених у предњем реферату, то ново издање мора бити свестрано и исцрпно редиговано и прерађено и у опште тако удешено да може послужити у школи кроз дужи низ година.

У исто време Савет је дао мишљење: да се редиговање, и прерађивање овога речника уступи г. др. Веселину Чајкановићу, сталном доценту Универзитета, и да се при штампању, према одлуци ПБр. 8233/1896 г., стави напомена да је овај речник Исаиловић-Ђорђевића.

Г.г. Радонићу и Чајкановићу одређено је на име награде за реферовање о овоме речнику свега (120) сто и двадесет динара.

Овим је састанак закључен.

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

ПРОДУЖНЕ ШКОЛЕ У НАС

Од Ј. Миодраговића

(СВРШЕТАК)

У крајинском округу

15. У *Д. Милановићу*. Почела 4. Фебр. а свршила Мају. Трајала 3 месеца. Предавано је Четвртком, Недељом и празницима. Почело је 17 мушких и 13 женских, а свршило 14 мушких и 10 женских, свега 24. Предавали *Др. Пешић* са 30, *М. Поповићева* са 20 и *М. Брајковићева* са 20 часова.

16. У *Рудној Глави*. Почела је 20 Јан. а свршила у Мају. Трајала 3 месеца. Било 20 ученика. Предавали *Петар Борђевић* и *Милева Јовановићева* са 40 часова. Успех *одличан*. (Награђени по чл. 61 са 150 и 100 динара).

17. У *Горњанима*. Почела 18 Марта а свршила у Мају. Радила 2 месеца. Било је 32 мушкарца и 10 женских, свега 42. Предавали *Марко Пилетић* и *Кат. Пилетићка* с 50 часова. Успех је био *врло добар*. (Награђени по чл. 61 са 120 и 100 динара).

18. У *Црнајци*. Почела 1 Фебр. а свршила у Мају. Трајала само месец дана са 8 мушкараца и 6 женских. Предавао је *Петар Јосимовић* и имао је 20 часова. Успех *добар*. (Награђен по чл. 61 са 120 динара).

19. У *Клокочевићу*. Почела 1 Фебр. а свршила у Мају. Трајала 4 месеца, са $13 + 3 = 16$ ученика. Предавали *Петар Вуксановић* и *Лео-сава Јовановићева* са по 20 часова. Успех *добар*. (Награђени по чл. 61 са 150 и 100 динара).

20. У *Голубињу*. Почела Марта а свршила у Мају. Трајала 2 месеца. Ученика било 11 муш. и 6 жен. свега 17. Предавао *Глигорије Ивановић* са женом. Имао је 30 часова. Успех *добар*. (Награђен по чл. 61 са 100 динара).

21. У *Бољетину*. Почела 30 Мар. а свршила у Мају. Трајала 2 месеца, са $7 + 2 = 9$ ученика. Успех *ирилчан*.

22. У *Мајдан-Пеку*. Почела Априла а свршила у Мају. Трајала само месец дана. Било 30 ученика. Предавао *Крета Јањушевић* са 10 часова недељно. Успех *добар*. (Награђен по чл. 61 са 120 динара).

23. У *Тошоници*. Уписало се 20 ученика. (Других података нема).

24. У *Кладову*. Почела у Марту а свршила у Мају. Трајала 2 месеца. Имала је 45 мушких и 51 ученицу. Предавали: *Милан Димитријевић*, *Даница Марковићева* и *Анка Данићева*. Награђени са по 80 динара а последња по чл. 61 са 100 динара.

25. У *Грабовици*. Почела у Фебруару. Било $16 + 2 = 18$ ученика. Предавао *Милисав Лазаревић*. (Награђен по чл. 61 са 120 динара).

26. У *Вајузи*. Почела Јануара са 27 м. и 17 жен. свега 44 ученика. Предавали *Јован Маџарац* и *Константина Мојсиловићева*. Похођење школе уредно. Женска деца ишла у школу у вече. Успех *добар*. (Награђени по чл. 61 са 120 и 100).

У свима овим школама под 16—26 ученици су походили школу Четвртком, Недељом и празницима.

27. У *В. Врбци*. Почела у Фебруару са 30 ученика. Предавао *Милорад Ракић*. Успех *добар*. (Награђен по чл. 61 са 120 динара).

28. У *Рткову*. Почела у Фебруару са 7 м. и 3 жен. свега 10 ученика. А сем ових долазило је и око тридесет младића неписмених свако вече. Предавали су *В. Кнежевић* и *М. Аранђеловићева*. Успех *добар*.

29. У *Кладушници*. Отворена 30 Јан. са 14 м. и 10 ж. свега 24 ученика. Предавали *Ср. Динић* и *Н. Угриновићева*. Успех *добар*.

30. У *Корбову*. Отворена 29 Јан. Ученика је било 15 муш. и 15 жен. свега 30. Предавао *Н. Јанић*. Успех *добар*.

31. У *Подврикој*. Отворена 18 Фебр. са 4 м. и 7 жен. свега 11 ученика. Предавао *Милорад Лакетић* и *Зорка Рајићева*. Успех *добар*. (Први награђен по чл. 61 са 120 динара).

32. У *Сињу*. Отворена 30 Марта са 25 ученика. Предавао *Миленко Милосављевић*. Успех *добар*. (Награђен по чл. 61 са 100 динара).

33. У *В. Каменици*. Отворена 20 Фебр. са 10 ученика. Предавао *Светислав Петровић*. Успех доста *слаб*. (Награђен по чл. 61 са 100 динара).

34. У *Љубичевцу*. Отворена 15 Фебр. са 15 ученика. Предавао *Аксентије Јеличић*. Успех *слаб*.

35. У *Текији*. Отворена 18 Марта са 40 муш. и 30 жен. свега 70 ученика. Предавали *Милоје Гагић* и жена му. Успех је био *врло добар*. Многи нису знали ни слова ни српски. (Награђен по чл. 61 са 120 динара).

36. У *М. Врбичи*. Отворена 20 Фебр. с 15 ученика. Предавала *Јелисавета Вучковићева*. Успех добар. (Награђена по чл. 61 са 100 динара).

У свима овим школама од 27—36 ученици су долазили у школу сваки дан од 5 до 9 и Четвртком од 2 до 4.

37. У *Костолу*. Отворена 1 Априла али нису долазили.

38. У *Велесници*. Нису ни долазили.

39. У *Краљевцу*. Отворена 1 Априла, али даљих података нема.

40. У *Михаиловицу*. Отворена 1 Јан. са 20 м. и 10 жен. свега 30. Долазили свако вече од 6 до 8 и Недељом и празником. Поред ових долазило је и 30 одраслих. Предавали су: *Јован Поповић*, *Христина Поповићка*, *Милева Благојевићева* и *Даринка Лазаревићева*. Успех у свему одличан. (Награђени сви по чл. 61 и то први са 120 а остале са по 100 динара).

41. У *Слагини*. Отворена 1 Фебр. са 10 ученика. Поред ових долазило и 20 потпуно *неписмених*. У школу долазили Четвртком, Недељом и празником. Предавао *Мирко Поповић*. Успех врло добар. (Награђен по чл. 61 са 200 динара).

42. У *Уровици*. Отворена 14 Фебр. са 60 м. и 10 жен. свега 70 ученика. Долазили само Четвртком и Недељом. Предавао је *Стојан Илић* са све три наставнице. Успех једва добар.

43. У *Плавни*. Отворена 4 Јануара са 25 ученика. Долазили Четвртком и Недељом. Предавао *Мирко Боковић*. Успех добар.

44. У *Јабучковицу*. Отворена 15 Јануара са 40 м. и 15 жен. свега 55 ученика. Предавали *Влад. Велић* и све наставнице. Успех добар. (Први награђен по чл. 61 са 120 динара).

45. У *Вратни*. Отворена 1 Фебр. са 10 ученика. Долазили Понедеоником, Средом и Петком у вече. Предавао *Прока Дамњановић*. Успех добар. Поред ових долазило и 23 неписмена младића од 13 до 20 година. (Награђен по чл. 61 са 100 динара).

46. У *М. Каменици*. Отворена 1 Фебруара с 15 м. и 6 жен. свега 21 учеником. Долазили Четвртком, Недељом и празником. Предавао *Димитрије Цветковић*. Успех добар. (Награђен по чл. 61 са 100 динара).

47. У *Брзој Паланци*. Уписано 5, па нису ни долазили.

48. У *Малајници*. Отворена 1 Априла с 15 ученика, но посве неуредно долазили и успех никакав.

49. У *Јасеници*. Отворена у Јануару са 22 ученика. Долазили донекле свако вече, а после Недељом и празником. Поред ових долазило и 13 неписмених младића. Предавао *Миладин Ђерамилић*. Успех у свему одличан. (Награђен са 120 динара).

50. У *Штубику*. Отворена 14 Фебр. са 30 ученика. Долазили Уторником, Четвртком и Суботом у вече од 6 до 8 и Недељом и пра-

зником. Предавао *Јеврем Симовић* и свештеник *Дим. Илић* Успех потпуно добар. (Први награђен са 100 динара).

51. У *Кобилиници*. Отворена у Јануару са 25 м. и 3 жен. свега 28 ученика. Долазили сваки дан у вече а од 18 Мар. само Недељом, Четвртком и Суботом после школе. Предавали *Христифор Милић* и *Дим. Борђевић*. (Награђени по чл. 61 први са 200 а други са 150 динара).

52. У *Миланову*. Отворена 30 Јануара са 24 м. и 18 жен. свега 42. Долазили Недељом и празником цео дан. Уз ово постојала и *вечерња школа*, у коју је долазило око 30 неписмених младића. Предавао *Благоје Стаменковић*. Успех добар. (Награђен по чл. 61 са 100 динара).

53. У *Радујевцу*. Отворена 30 Јан. са 33 м. и 21 жен. свега 54 ученика. Долазили Четвртком, Недељом и празником. Предавали *Никола Богдановић* и *Вељко Николић*. Успех добар. (Награђен по чл. 61 први са 200, други са 120 динара).

54. У *Душановцу*. Отворена 20 Јан. са 20 м. и 13 жен. свега 33 ученика. Долазили Четвртком, Недељом и празником. Предавали: *Светозар Милошевић*, *Емилија Милошевићка*, *Кат. Марковићева* и *Босилјка Димитријевићева*. Уз ово постојала још од Децембра и *вечерња школа* за неписмене са 60 ученика. Успех у свему задовољавајући. (Награђени сви, и то: први по чл. 61 са 200 динара, а све остале са по 60 динара).

55. У *Прахову*. Отворена у Јануару. Долазили Уторником, Петком, Суботом и Недељом у вече. Постојала и *вечерња школа*, у коју је долазило око 60 неписмених. Предавао *Дим. Узумовић* и месни свештеник. Успех добар. (Награђен по чл. 61. са 120 динара).

56. У *Дуљанима*. Отворена 30 Марта с 15 м. и 15 жен. свега 30 ученика. Због рђавог похађања успех слаб. Предавао *Светислав Милосављевић* са женом. (Награђен по чл. 61 са 100 динара).

57. У *Вељкову*. Отворена у Фебруару, на трајала до краја Марта. Имала 25 ученика. Поред ових била и *вечерња школа*. Предавао *Стеван Сиасић*. Успех у свему добар. (Награђен по чл. 61 са 150 динара).

58. У *Србову*. Отворена 30 Марта с 18 ученика, Долазили Четвртком и Недељом. Предавао *Петар Јовановић*. Успех добар. (Награђен по чл. 61 са 150 динара).

59. У *Самаринову*. Отворена 30 Марта са 20 ученика. Долазили Четвртком и Недељом. Предавао *Гавр. Пошовић* Успех добар. (Награђен по чл. 61 са 100 динара).

60. У *Милошеву*. Отворена у Јануару са 30 ученика. Предавао *Арсеније Пангић*. Успех је био врло добар. (Награђен по чл. 61. са 150 динара).

61. У *Чубри*. Отворена 30 Марта са 46 ђака. Долазили Четвртком, Недељом и празником. Предавао *Милета Мигић*. Успех врло добар. (Награђен са 100 данара).

62. У *Карбулову*. Отворена 30 Јануара са 32 ученика. Долазили из почетка свако вече а после Недељом и празником. Предавао *Светозар Михаиловић*. Успех у свему *добар*. (Награђен с 80 динара).

63. У *Рајцу*. Отворена 30 Марта са 20 ученика. Долазили Четвртком, Недељом и празником. Предавао *Јован Цветковић*. Успех *добар*. (Награђен с 50 динара).

64. У *Рогљеву*. Отворена 28 Фебруара. Долазили Четвртком, Недељом и празником. Предавао *М. Милосављевић*. Успех *добар*. (Награђен с 50 динара).

65. У *Смедовцу*. Отворена 30 Марта са 23 ученика. Предавала *Кат. Јовићева*. Успех *добар*. (Награђена с 50 динара).

66. У *Видровцу*. Отворена 1 Фебруара са 42 ученика. Долазили свако вече и Недељом и празником цео дан, но у Марту се растурили. Успех *слаб*. Предавао *Радисав Крमानовић*.

67. У *Брестовцу*. Отворена 30 Марта с 25 м. и 2 жен. свега 27 ученика. Долазили Четвртком и Недељом. Предавао *Јосиф Анђелић*. Успех *слаб*.

68. У *Глозовици*. Отворена у Јануару са 16 м. и 11 жен. свега 27 ученика. Долазили Недељом и празником. Предавао *Никола Ристовић* и обе наставнице. Успех *добар*. (Награђен по члану 61. са 120 динара).

69. У *Лукама*. Отворена у Јануару с 18 ученика. Долазили Четвртком, Недељом и празником. Предавао *Никола Петковић*. Успех *добар*. (Награђен по чл. 61. са 100 динара).

70. У *Дубочанима*. Отворена у Марту са 15 м. и 10 жен. свега 25 ученика. Предавао *Никола Михаиловић* са женом. Успех *ириличан* (Награђен по чл. 61. са 100 динара).

71. У *В. Јасикови*. Отворена 28 Фебруара са 20 ученика. Долазили Уторником, Петком и Суботом свако вече и Четвртком и Недељом од 2 до 5. Била је и *вечерња школа* са 30 ученика. Предавао *Дан. Мишић*. Успех *ириличан* (јер је школа била запуштена). (Награђен по чл. 61. са 120 динара).

72. У *Малој Јасикови*. Отворена 1 Фебруара са 11 ученика. И они долазили свако вече и Четвртком и Недељом после подне. Поред ових долазило и 34 непписмена. Предавао *Милан Радојевић*. Успех у свему *добар*. (Награђен по чл. 61. са 150 динара).

73. У *Копривници*. Отворена у Марту са 25 ученика, али је успех био *рђав*. Предавао *Исак Израилевић*.

74. У *Сиколу*. Отворена у Јануару са 40 м. 15. жен. свега 55 ученика. Долазили из почетка Четвртком, Недељом и празником, а после само Недељом. Предавале *Марија Ђурковићева* и *М. Велимировићева*. Успех је у свему *повољан*. (Награђене са по 50 динара).

75. У *Бруснику*. Отворена 30 Марта. Предавао *Мих. Јовановић*. Успех *добар*. (Награђен са 60 динара).

76. У *Поховици*. Отворена у Марту са 29 ученика. Предавао *Стеван Дадих*. Успех *добар*. (Награђен с 50 динара).

77. У *Метршиу*. Отворена у Марту с 20 ученика. Предавао *Стеван Велимировић*. Успех *добар*. (Награђен с 50 динара).

78. У *Трњанима*. Отворена у Марту с 50 м. и 11 жен. свега 61 учеником. Предавао *Петар Томић* и *Драга Стојановићева*. Успех *добар*. (Награђени са по 50 динара).

79. У *Шаркамену*. Отворена у Марту с 28 ученика. Предавао *Станко Душић*. Успех *добар*. (Награђен с 50 динара).

80. У *Кленовцу*. Отворена у Марту с 15 ученика. Предавао *Алекса Богдановић*. Успех *добар*. (Награђен с 50 динара).

81. У *Речкој*. Отворена у Марту са 31 учеником. Предавао *Куз. Пивашевић*.

82. У *Тамничу*. Отворена у Марту с 15 ученика. Предавао *Бошко Пилегић*.

У свима овим школама под 75 па догде ученици су долазили у школу Четвртком, Недељом и празником.

У крушевачком округу

83. У *Вел. Врбници*. Отворена у половини године а свршила 13. Јуна. Уписало се у I годину 36 у II 15, свега 51, а свршило у I 21, у II 13, свега 33. Предавали *Милен Димитријевић* и *Крста Божовић*. Успех *добар*. (Обојица награђени са по 80 динара).

84. У *Дворанима*. Отворена 1 Јануара а завршила 13 Јуна. Почело 38 ученика, а довршило 33. Предавао *Димитрије Милићевић*. Успех *одличан*. (Награђен са 120 динара).

85. У *Падежу*. Отворена је 10 Децембра а завршила 15 Марта. Ученика било 15 и ишли с редовним ученицима заједно.

86. У *Тикевцу*. Отворена 3 Јануара са 25 ученика, а до краја остало 20. Долазили у школу Недељом и празником цео дан. Предавали *Ант. Обреновић* и *Радоје Красић*. Успех *одличан*. (Први награђен са 100 динара).

87. У *Вел. Дренови*. Отворена у Фебруару са 19 ученика и до краја их остало 17. Долазили само Четвртком цео дан. Предавали *Војислав Катунцац* и *Лазар Павловић*. Успех *одличан*. (Први награђен с 80 динара).

У моравском округу

88. У *Багрдану*. Отворена 3 Јануара са 24 ученика. Долазили 27 дана. Предавали: *Станоје Савић*, *Драга Савићка* и *Ружица Сави-*

ћева. Успех је био *одличан*. (Награђено све троје, и то: први с 80 а друге две са по 60 динара).

89. У *Јовцу*. Отворена 20 Јануара са 12 ученика, који су долазили 27 дана. Предавао *Димитрије Петковић*. Успех је био *врло добар*. (Награђен с 80 динара).

90. У *Рибару*. Отворена 18 Децембра са 42 ученика. Долазили у школу 25 дана. Предавао *Лазар Петковић*. Успех *врло добар*. (Награђен с 80 динара).

91. У *Волујаку*. Отворена 13 Децембру са 28 ученика, који су долазили у школу 27 дана. Предавао *Милутин Петровић*. Успех *добар*. (Награђен са 60 динара).

92. У *Жушањевицу*. Отворена 20 Децембра са 33 ученика, који су долазили 28 дана. Предавали *Новак Тоскић* и *Евгенија Китићева*. Успех *одличан*. (Награђени обоје са по 80 динара).

93. У *Ошарићу*. Отворена 10 Јануара са 33 ученика. Долазили 23 дана. Предавали *Јеврем* и *Богосав Вукићевић*. Успех *врло добар*. (Награђени са по 60 динара).

94. У *Пољни*. Отворена 10 Децембра са 26 ученика. Долазили 23 дана. Предавали *Тодор Бушетић* и *Станоје Мијатовић*. Успех *одличан*. (Награђени са по 80 динара).

95. У *Рековцу*. Отворена 3 Јануара са 24 ученика. Долазили само 15 дана. Предавао *Милоје Сиасић* са све три наставнице. (Успех *врло добар*. (Награђен са 60 динара).

96. У *Риљу*. Отворена 8 Јануара са два ученика и долазили 27 дана. Предавао *Момир Милосављевић*. Успех *добар*.

97. У *Течићу*. Отворена 2 Фебруара са 9 ученика. Долазили 13 дана. Предавао *Марко Јовановић*. Успех *непознат*.

98. У *Вачини*. Отворена 1 Јануара са 12 ученика, походили школу 21 дан и свршило 9. Предавали *Светолик Нешић* и *Марко Бабић*. Успех *врло добар*. (Награђени са по 60 динара).

99. У *Варварину*. Отворена 11 Јануара са 40 ученика. Долазили 15 дана. Предавали *Чед. Урошевић* и *Кат. Путниковићева*. Успех *непознат*.

100. У *Залоговицу*. Отворена 20 Нов. са 29 ученика, од којих је свршило 14. Долазили 32 дана. Предавао *Милан Лазућ*. Успех *врло добар*. (Награђен с 80 динара).

101. У *Обрежу*. Отворена 1 Јан. са 31 учеником, од којих је свршило 14. Долазили 28 дана. Предавали *Ђорђе Тодоровић* и *Стојан Вукићевић*. Успех *врло добар*. (Награђени обојица са по 60 динара).

102. У *Црквеницу*. Отворена 7 Дец. и трајала до 1 Маја. Уписано 20 а свршило 18 ученика. До 1 Марта имали 7 часова недељно, а после само по 2. Предавао *Светозар Михаиловић*.

103. У *Дубоки*. Отворена у Јануару и трајала до Априла. Почело и свршило 14 ученика. Долазили Уторником и Четвртком по 3 часа, у вече и Недељом 2. Предавао *Боривоје Борђевић*.

104. У *Глоговицу*. Отворена 13 Дек. и трајала до 1 Маја. Почело и свршило 12 ученика. Долазили само Недељом пре подне. Предавао *Михаило Ристић*.

У све три ове школе, под 102, 103 и 104. успех је био *врло добар* и наставници су добили по 60 динара награде и по 50 динара из окр. школ. благајнице.

У нишском округу

105. У *Блендији*. Отворена 21 Дец. са 12 ученика. Долазили Недељом пре подне. Предавао *Мил. Младеновић*. Успех *врло добар*.

106. У *Габровцу*. Отворена 1 Јан. са 20 ученика. Имали недељно 6 часова. Предавао *Лука Јаникијевић*. Успех *добар*.

107. У *Грбавчу*. Отворена 2 Јан. са 30 ученика. Имали 6 часова недељно. Предавао *Драгољуб Тодоровић*. Успех *одличан*. (Награђен с 80 динара).

108. У *Островици*. Отворена 15 Дец. с 15 ученика. Имали 5 часова недељно. Предавала *Милева Бурмазовићева*. Успех *врло добар*.

109. У *Нишевцима*. Отворена 15 Јан. са 14 ученика. Имали 6 часова недељно. Предавао *Јован Нешић*. Успех *врло добар*.

110. У *Црквиловици*. Отворена 1 Јан. са 30 ученика. Имали 6 часова недељно. Предавали *Јован Милићевић* и *Светозар Живковић*. Успех *одличан*. (Награђени са по 80 динара).

111. У *Студени*. Отворена 1 Јан. са 21 учеником. Имали недељно по 5 часова. Учили и *илетарство*. Предавао *Крста Денић*. Успех *одличан*. (Награђен са 100 динара).

112. У *Чиглуку*. Отворена 1 Јан. са 24 ученика. Имали 6 часова недељно. Предавали *Ал. Антић* и *Милорад Павловић*. Успех је био *врло добар*.

113. У *Пр. Кугини*. Отворена 1 Јан. са 17 ученика. Имали недељно по 5 часова. Предавао *Андреја Михаиловић*. Успех је био *врло добар*.

114. У *Сићеву*. Отворена 1 Јан. са 12 ученика. Имали по 5 часова недељно. Предавао *Павле Стојановић*. Успех *добар*.

У пиротском округу

115. У *Грделици*. Отворена Јануара са 14 ученика. Долазили Недељом и празником са по 3 часа. Предавао *Цветко Љубеновић*. Успех *врло добар*. (Награђен с 80 динара).

116. У *Пироту*. (Замењена са трговачко-занатском о трошку Министарства нар. привреде).

У подринском округу

117. У *Бадовинцу*. Отворена 1 Јан. са 27 ученика, од којих је свршило 26. Трајала до 7 Јуна. Долазили Недељом и празником, а од 9 Марта и Суботом од 5 до 7 часова. Предавао *Милутин Сокић*. Успех *одличан*. (Награђен са 120 динара).

118. У *Богатићу*. Отворена 1 Јан. са 25 а свршила 11 Јуна са 10 ученика. Долазили Четвртком, Недељом и празником. Предавали сви наставници. Успех у главноме *добар*.

119. У *Дубљу*. Отворена 14 Јан. са 17 а свршила 30 Маја са 12 ученика. Долазили Четвртком, Недељом, празником и о ускршњем распусту. Предавали *Риста Василић* и *Персида Василићка*. Успех *врло добар*. (Награђени први са 60 а друга с 50 динара).

120. У *Клењу*. Отворена 19 Дец. са 20 а свршила 8 Јуна са 16 ученика. Долазили Четвртком, Недељом и празником и о ускршњем распусту. Предавао *Милан Рабреновић* и жена му. Успех је био *врло добар*. (Награђени са 80 и 60 динара).

121. У *Липолисту*. Отворена 5 Јан. са 22 а свршила 10 Јуна с 19 ученика. Долазили Уторником, Четвртком и Недељом са по 4 часа дневно. Предавао *Живојин Крстић*. Успех у свему *врло добар*. (Награђен са 100 динара).

122. У *Прњавору*. Отворена у Јануару са 21 учеником и сви су остали до краја. Долазили су Четвртком и Суботом од 2 до 6 часова. Предавали су *Тимогије Јовановић* и *Драга Гачићева*. Успех у свему *одличан*. (Награђени први са 100 а друга с 80 динара).

123. У *Црној Бари*. Отворена 4 Јануара са 44 ученика а свршила 15 Јуна с 8 ученика. Предавао *Марко Јошковић* с наставницама до краја Фебруара, али је успех био *слаб*.

У подунавском округу

124. У *Лесковцу*. Отворена 15 Јан. са 37 ученика. Долазили Четвртком цео дан. Предавао *Драгољуб Радојичић* и *Вузман Јовановић*. (Награђени обојица са по 60 динара).

125. У *М. Пожаревцу*. Отворена 1 Јан. са 40 ученика. Долазили Недељом и празником. Предавао *Раде Миловић*. (Награђен с 80 динара).

126. У *Шешину*. Отворена 15 Нов. са 30 ученика. Долазили зими у вече а лети Недељом. Предавао *Ђорђе Илић*. (Награђен са 60 динара).

127. У *Жаркозу*. Отворена 5 Мар. са 38 ученика. Долазили Четвртком и Недељом. Предавао *Лазар Јанковић*. (Награђен с 80 динара).

128. У *Барајеву*. Отворена 21 Фебр. са 30 ученика. Долазили Недељом и празником. Предавао *Филип Поповић*. (Награђен с 80 динара).

WWW.UNIJS.B.S

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

129. У *Конатицама*. Отворена 15 Марта с 11 ученика. Долазили Четвртком и Недељом. Предавао *Светозар Стојановић* и помагао му Ђакон Бошко Савић.

130. У *Гроцки*. Отворена 15 Јан. са 14 ученика. Долазили Четвртком и Недељом. Предавао *Дим. Михаиловић* с наставницама. (Награђен са 60 динара).

131. У *Међулуђеју*. Отворена 20 Мар. са 27 ученика. Долазили Четвртком и Недељом. Предавао *Коста Васиќић*.

132. У *Америку*. Отворена 17 Окт. са 40 ученика. Долазили Четвртком и Недељом. Предавао *Милан Максимовић*. (Награђен са 100 динара).

133. У *Баричу*. Отворена 3 Марта са 40 ученика. Долазили Четвртком и празником. Предавао *Марко Јевђеновић*. (Награђен с 80 динара).

134. У *Трбушници*. Отворена 14 Јан. са 12 ученика. Долазили Четвртком после подне. Предавао *Јован Влајковић*.

135. У *Рудовцу*. Отворена 1 Марта са 34 ученика. Долазили Недељом и Четвртком. Предавао *Владимир Караклајић*.

136. У *Реснику*. Отворена 1 Марта са 5 ученика. Долазили Четвртком и Недељом. Предавао *Дим. Миловановић*.

137. У *Железнику*. Отворена 15 Јан. с 18 ученика. Долазили Недељом и празником. Предавао *Стеван Маринчевић*.

138. У *Парцанима*. Отворена 14 Марта са 26 ученика. Долазили само Недељом. Предавао *Милосав Радосављевић*.

139. У *Винчи*. Отворена 7 Фебр. са 9 ученика. Долазили Недељом и празником. Предавао *Мих. Наќић*.

140. У *Стојнику*. Отворена 15 Мар. са 23 ученика. Долазили Недељом и празником. Предавао *Илија Милосављевић*.

141. У *Пружаговцу*. Отворена 28 Фебруара с 15 ученика. Долазили само Недељом. Предавао *Влад. Милутиновић*.

142. У *Дражњу*. Отворена 20 Фебр. с 13 ученика. Долазили само Недељом. Предавао *Радисав Стојановић*.

143. У *Рошчеву*. Отворена 14 Мар. са 14 ученика. Долазили само Недељом. Предавао *Живога Борђевић*.

144. У *Влашки*. Отворена 13 Фебр. са 30 ученика. Долазили само Недељом. Предавао *Лазар Петровић*.

145. У *Азани*. Отворена 11 Мар. а свршила 1 Јуна са 20 ученика. Долазили Четвртком цео дан. Предавали наизменце сви наставници. Успех *добар*.

146. У *Кусатку*. Отворена 1 Јан. а завршила 15 Маја с 30 ученика. Долазили Четвртком, Недељом и празником. Предавали сви наставници. Успех *добар*.

147. У *В. Крсни*. Долазило 25 ученика само Недељом после подне. Предавали сви наставници и месни свештеник. Успех *добар*.

148. У *Церовцу*. Долазило 18 ученика само Четвртком после подне. Предавала оба наставника. Успех *слаб*.

149. У *Лозовику*. Отворена 3 Јан. са 60 ученика, а свршила 29 Марта. Долазили сваки дан од 4 до 6. Предавали *Живота Лукић* и *Живојин Манојловић*. Успех у свему *одличан*. Предавано и *илетарство*. У предавању узели удела и оба месна свештеника. (Награђени са по 120 динара).

150. У *Вел. Плани*. Отворена 26 Марта а свршила 9 Јуна са 30 ученика. Долазили Четвртком цео дан и Недељом после подне. Предавали сви наставници и месни свештеник и добијали по 10 динара месечно из школ. благајнице. Успех *добар*.

151. У *Михаиловцу*. Отворена 13 Дек. и трајала до 1 Априла. Имала 31 ученика. Предавали *Мих. Остојић* и *Дан. Динићева*. Успех *врло добар*. (Награђени са 100 и 80 динара).

У пожаревачком округу

152. У *Голушцу*. Отворена 2 Јан. са 18 ученика, од којих је свршило 17, и трајала до 6 Маја. Имали по 6 часова недељно. Предавао *Светозар Обрадовић*. Успех *одличан*. (Награђен са 100 динара).

153. У *Д. Крушевци*. Отворена 11 Дек. са 26 ученика и сви остали до краја. Учење трајало до 16 Априла. Долазили 10 часова недељно. Предавао *Милан Недељковић*. Успех *одличан*. (Награђен са 120 динара).

154. У *Клењу*. Отворена 13 Дек. са 15 ученика и сви остали до краја. Долазили до 10 Маја са 6 часова недељно. Предавао *Јован Пауновић*. Успех *врло добар*. (Награђен с 80 динара).

155. У *М. Градцигу*. Отворена 9 Нов. са 46 ученика, а предавања завршила 6 Марта. Долазили 12 часова недељно. Предавао *Благоје Радојковић*. Успех *одличан*. (Награђен са 120 динара).

156. У *Барама*. Отворена 11 Дек. са 48 ученика и трајала до 9 Марта. Свршило 45 ученика. Долазили Уторником, Петком и Недељом од 4 до 7 ч. Предавао *Милан Марковић*. Испит држан 13 Јуна с 28 ученика и успех је био *добар*. (Награђен с 80 динара).

157. У *Берањи*. Отворена 15 Дек. и трајала до 9 Марта. Почело 15 ученика, а до краја остало 12. Долазили Четвртком после подне и Недељом. Предавао *Никола Алексић*. Успех *добар*. (Награђен с 8 динара).

158. У *Брежану*. Отворена 20 Дек. и трајала до 9 Марта. Почело 15 а свршило 12 ученика. Долазили Четвртком и Недељом. Предавао *Мих. Стојановић*. Од Марта Недељом и празником радили у школској градини. Успех *добар*, (Награђен са 60 динара).

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

159. У *Жабару*. Отворена 7 Фебр. са 40 ученика. Долазили Недељом пре подне и Понедеоником и Уторником од 5 до 7. Предавао *Јован Крстић*. Испит држан 20 Јуна и успех *добар*. (Награђен са 60 динара)

160. У *Жагубици*. Отворена 10 Фебр. са 22 ученика и трајала до испита 13 Јуна. Долазили само Недељом цео дан. Предавали *Тих. Лукић* и *Стеван Мрдаковић*. Успех *слаб*.

161. У *Касидолу*. Отворена 20 Фебр. са 24 ученика и трајала до 15 Марта. Свршило 17 ученика. Долазили сваки дан од 5 до 7 часова. Предавао *Живан Живадиновић*. Успех *добар*. (Награђен са 60 динара).

162. У *Луцици*. Отворена 12 Дек. и трајала до краја Марта. Долазили Недељом и празником пре подне. Предавао *Јован Динић*. Успех *добар*. (Награђен са 60 динара).

163. У *Смољинцу*. Отворена 1 Јан. са 17 ученика и трајала до краја Марта. Долазили донекле свако вече од 5 до 7 а у Марту само Недељом и Четвртком. Предавали *Петар Борђевић* и *Велимир Кузмановић*. Испит био 13 Јуна. Успех *добар*. (Награђени са по 60 дин).

164. У *Четережу*. Отворена 7 Дек. и трајала до краја Марта. Било 10 ученика. Долазили Четвртком и Суботом после подне. Предавао *Милосав Јовановић*. Испит пред одбором 27 Марта а пред надзорником 20 Јуна. Успех *добар*. (Награђен са 60 динара).

У рудничком округу

165. У *Адранима*, са 8 }
166. У *Жичи*, са 6 уч. } Награду им дао окр. шк. одбор.

У тимочком округу

167. У *Врбовцу*. Отворена 17 Јан. са 19 ученика. Имали недељно 14 часова до 1 Апр. а после по 10. Предавао *Глигорије Костић*. Успех *врло добар*.

168. У *Планиници*. Отворена 28 Јан. са 22 ученика. Долазили у Фебр. сваког Четвртка цео дан и празницима пре подне а у Марту само Четвртком. Предавао *Марко Матејић*. Успех *одличан*. (Награђен са 100 динара).

169. У *Подгорцу*. Отворена 2 Фебр. са 19 ученика. Долазили само празником. Предавао *Михаило Ризнић*, а за тим *Васа Франиће вић*. Успех *слаб*.

170. У *Бучју*. Отворена 1 Фебр. са 22 ученика. Долазили Четвртком, Недељом и празником. Предавао *Дан. Мишић* а после *Милош Н. Милошевић*. (Неоцењена).

171. У *Рготини*. Отворена 2. Фебр. са 54 ученика. Сваки дан од 5 до 7 у вече. Предавао *Вој. Шумкарац*. Успех *добар*. (Награђен са 120 динара).

172. У *Метовници*. Отворена 19 Јан. са 10 ученика. Долазили само недељом и празником. Предавао *Илија Ђорић*. Успех једва добар.

У ужичком округу

173. У <i>Ужичу</i>	} Отворене 7 Јан. и трајале до краја Марта, али немамо ближих података.
174. „ <i>Ивањци</i>	
175. „ <i>Рогачици</i>	
176. „ <i>Сечој Речи</i>	

Према овоме, већ у *првој години* по ступању у живот закона о народним школама од 1898 отворено је *близу две стотине продужених школа*, у њих је ишло *4.022 ученика* и на њих је *потрошено из државне благајнице 7.450 динара*¹ на име *награде наставницима* за рад у њима.

Идућа 1899/900 школска година била је у продужним школама још богатија. Те су године оне унесене и у „Статистику наставе“ као редовне државне школе и по њој било их је: **314**, и то мушких **262** (24 у варошима и 238 у селима) и **52** женске (6 у варошима и 46 по селима); а по окрузима биле су распоређене овако:

У београдском	10	
„ ваљевском	6	
„ врањском	9	
„ крагујевачком	13	
„ крајинском	64	и 35 жен.
„ крушевачком	17	
„ моравском	20	
„ нишком	8	
„ пиротском	9	и 1 жен.
„ подринском	15	
„ пожаревачком	37	
„ рудничком	3	
„ смедеревском	6	
„ тимочком	36	и 16 жен.
„ топличком	3	
„ ужичком	6	

Свега 262 м. и 52 жен.

У њима је радило **456** наставника, и то: 371 учитељ и 85 учитељица.

Ученика је у њима било уписано: 7.181 мушкарац и 1.118 женских, свега **8.299** и до краја године остало их је **7.028**.

¹ Ове је године издано на име награде наставницима и 2.240 динара за прелавање Ручног Рада у мушким школама и 9.970 дин. по чл. 61. Свега је издано 19.660 динара — сума истина још мала, али довољно велика да вредним наставницима призна колико толико огроман труд уложен у ове послове јачега народнога просвећивања.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Број се дакле и *продужних школа и ученика* у њима за ову годину дана **удвостручио**.

Ваљало је по томе удвостручити и издатке на њих и на награде наставницима за рад у њима. Међутим, иста државна „Статистика наставе“ за ту годину вели нам овако:

„Наставници основних школа раде и у продужним школама. За тај рад немају сталне плате, нити општине имају нарочите издатке на ове школе поред оних на издржавање основних школа. Ну ипак за рад у овим школама издаје се наставницима награда одсеком, према уложеном труду и постигнутом успеху.

У 1900 години награда је ова била уједно и за рад у вечерњим школама. Тако, „за марљивост у раду у вечерњим и продужним школама и за савлађивање тешкоћа у наставничком позиву, на основи чл. 61. закона о народним школама, награђено је 97 наставника. Награде су биле по 100—500 динара. Издатак на награде износи 19.470 динара. Један наставник примио је просечно на име награде 200,⁷² динара.

Као што се види, нити су сви наставници који су радили у продужним школама награђени особеном наградом за тај рад, нити је издатак у 19.470 динара награда само за рад у продужним школама...“

Не само дакле што је награђен веома мали број наставника који су радили у продужним школама, него ни те награде нису издвојене, него су помешане и с онима за рад у вечерњим школама и с онима које се дају по чл. 61 с обзиром на места и тегобу службе у њима, те је тако ове године распоређена она сума, коју је пређашњи министар био ставио у буџет, а идућих није ни стављана.

Шта је даље било свима нам је добро познато. С променом у управи земаљској, коју је донела фатална женидба последњег Обреновића, пропали су: Ручни Рад, стални надзор, грађанске и девојачке школе па и — *продужне*. И њих је бивало све мање, докле нису сасвим изумрле, да их данас нема ни једне једине...

Било је дакле и у нас времена, када се ценила вредност продужних школа, било је и у нас људи, који су радили на увођењу њихову, па је чак било и успеха у томе и изгледа, да ће оне ипак веома брзо васкрснути и постати моћан чинилац у ширењу писмености и просвећивању нашега народа¹.

¹ Јер кад је прве и непотпуне 1888/9 број њихов износио близу две стотине а одмах се идуће године удвојио, онда је по тој сразмери требало још 2—3 године па да их буде свуда и да се тако осигура писменост свима, који прођу основну школу. А колико би се уз то унело још и разнага кориснога знања, особито пољопривреднога, у наред наш, и колико би још и одраслих неписмених научило да чита и пише, о томе и да не говоримо.

Али се показала и жалосна истина: да је нас веома тешко загрејати за ову одвише корисну и посве практичну установу; да смо ми „пলেখана фуруна“, те и кад се загрејемо за шта, ми се веома брзо расхладимо; и, на послетку, да смо ми још на оном ниском ступњу развитака, где се „због Николе мрзи и на Светог Николу“ и где би се сваки, по највећем идеалу народа нашега Краљевићу Марку, за инат и потурчио...

Штета је само, што у овоме није одвојила ни интелигенција народа нашега; а то је опет нов доказ, да народ наш уопште збиља није много измакао од онога доба, кад за писменост није ни знао, и кад му је жупаниско уређење државно било идеал.

* * *

Да сумирамо све.

Продужне су школе потребне свакоме народу, који хоће да рашири писменост у масу, те да свако чељаде и мушко и женско уме да чита и пише; а оне су још потребније младим народима, у којих је и сама писменост у своје почетку, школе недовољне а маса народна јако изостала иза општега светскога прогреса и у свему примитивна. Оне су по томе и за нас од големе потребе. То се увидело одмах, чим је почело да се води рачуна о народу самоме, о маси његовој и о просвећивању њеном. И што се у политичком развиту државе његове власт све више децентралисала и преносила на њега, то се све више увиђало и потреба просвећивања његовога; и мудро је било, да ово двоје иде упоредно и у правој сразмери: да се власт у толико само децентралише, у колико се народ просвећује; и што се више просвећује, да се и власт поступно све више преноси на њега. Ми нисмо радили тако; него колико смо с једне стране отимали власт за народ, у толико смо с друге стране у просвећивању његовом ударали назад.

Прво уређење продужних школа у нас имало је несумњиво и својих мана; али оне нису биле ни приближно толике, да бисмо их због њих морали укидати. Главније мане њихове биле су несумњиво ове: кратко време, узимање радног дана на штету редовне школе, одредба минимума од 10 ученика, велика непрактичност (претрпаност и неодабраност) програма и бесплатан рад у њима. Али су се све оне ласно могле избећи. Могле су се одмах узети за рад и Недеље с празницима, када би и газде и „мајстори“ пре допуштали својим „шегртима“ да долазе, у школу него радним данем. Могло је и Министарство изменити свој распис о минимуму од 10 ученика, те да се оне отварају и онде где их је мање од десет. Могло се и програм поправити и истаћи за главно; понављање и утврђивање онога знања изнесенога из основне школе, па тек после, колико се где може проширивање тога. А за награде наставницима збиља су се могле измислити барем какве похвалнице.

којима би се одликовали радници у њима, докле се не би издејствовало и законодавно решење, да се тај рад и материјално награђује.

Све су друге мане биле споредне, а по нешто је изношено и без смисла, тек да каже наше бирократско, и да не кажемо деспотско, схватање школе и ученика. Јер како је, на пример, то мања *њихова*, „што дангуби редовна школа“? Зашто то није добро, што у њих долазе „момци за женидбу и девојке за удају“, кад на другом месту долазе жењени и удате, па им то ништа не смета да уче и науче што хоће; јер то још није старост која не прима, него младихство и пре младачко доба, које све прима, а уме још боље ценити и мислити од доба пре њега. Зар је и то неки разлог против њих, што је неки од ученика донео и револвер у школу? А шта би било „господину“, да га поучи, како се рукује њиме, те да се не би десила каква несрећа? Како би тај господин своје свршене ученике извео негде и на стрелиште и учио их да гађају нишан, и да ли би му онда бежали из школе?!... Многи наводе за разлог против ових школа и то, што су ученици боси, поцепани, прљави и невоспитани. Па ми, кад бисмо на ово гледали, морали бисмо отпустити пола ученика и по гимназијама и по основним школама. И, зар босме, голоме и прљавоме није потребна светлост, зар он може без знања у животу; и није ли још већи севап спасавати баш те беднике. А невоспитани? О, Боже; па зар хоћете да вам дођу васпитани?! Па шта бисте ви онда радили? Што би вам онда долазили? И шта бисте ви рекли о лекару, који би тражио, да му долазе здрави људи, па се љутио што му долазе болесни!? Баш та невоспитаност њина и јесте доказ, да је траљаво оно што даје основна школа, и да су ове школе потребне, да је допуњавају; и што је ово „неваспитање“ њихово веће, то су оне потребније... А што се у школу силом „дотерују“, знак је прво, да их газде и мајстори нерадо дају (а кад је то у радне дане, онда то није ни чудо), а друго, да их школа не привлачи, било с тога што основна школа није била кадра да у њих пробуди интерес за науком, било зато, што им садања настава не пријања за душу и срце. И место да ману тражимо у овоме, па да је поправљамо, отклањамо и лечимо, нама не ваљају ђаци, па их зовемо шкартом и мангупима „љагом за школу“, „поругом за науку“ и „увредом за школску светињу“!!..

Закон о народним школама после шеснаест година, сасвим разложно, унео је све новине, које су сазреле у току времена, задржао продужне школе и уклонио многе мане у уређењу њихову. Управо он их није ни уредио, него их је ставио на потпуно самоуправну основу, да *из сваки крај*, свака школа или школски одбор *уреди према местним приликама* како хоће. Зато ни програми нису прописивани, него је свуда предавано оно што је најпотребније; и време предавања, као

што видесмо, било је најразличније. Занимљиво је, да сада готово игде нису долазили само Четвртком, него већином Недељом и празником, а да су негде долазили *сваки дан* од 5 до 7; и што су више долазили, то је, као што се види, и успех био већи. У многима је предаван и Ручни Рад, особито плетарство, у неким су и свештеници узели удела, а готово је у свима предавана Пољопривреда и то практички. И ми управо и не знамо данас, шта би се у том уређењу њихову показало као недобро и непрактично, јер их је смрт пресрела у самом почетку живота њихова. С тога бисмо слободно могли рећи да је оно у главном било добро, пошто се за две године живота њихова није чула ниједна мана њихова, а нагло су почеле напредовати.

Али је нама слободно пожелети им још што шта, чега и у овом уређењу њихову не беше, а то је ово:

1.) Да се у њих уписује *што више ученика*, и да се предавања држе и онде, где не би било више од 4—5 ђака.

2.) Да се ови ученици *попмажу* што се више може и набавком школских потреба и раздавањем других корисних књига и пољопривредних адата.

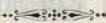
3.) Да се у ове школе поред педагога уведе и стручан *пољопривредник*, и *лекар*, и *свештеник* и да сви имају на уму *практичну* страну свога предмета и *примену његову на живот*; а да управитељ школе буде само управитељ њен и задржи само Српски језик и можда Рачун, и опет обоје ово да предаје с обзиром на употребу овога у животу.

4.) Да се и у њих с временом *уведу сви радови* што долазе у мушки ручни рад, као најбоља основа за промишљенији живот уопште и за напредовање у занатима.

5.) Нека се и испити у тим школама удесе што свечаније и потпуније, с изложбама радова ученичких, те нека се сваки рад и напредак што боље *види* и *прзна*, па ма само и речима. И најпосле и најглавније:

6.) *Да се рад наставнички у тим школама обилно награђује*, било у облику награда на крају године, као што је било по закону о народним школама, било у облику редовних награда месечно преко године. Само треба назити, да нико ни за најмањи рад не остане ненаграђен, а ако се награда даје месечно, онда да се даје од фактички државнога часа.

То су жеље наше, које би продужне школе, кад васкрсну, имале да испуне па да успех у њима буде несумњив и утицај њихов на народно просвећивање трајан и огroman.

НАУКА И НАСТАВА

ПРЕДАВАЊА ИЗ ЗЕМЉОПИСА

ЗА УЧЕНИКЕ I РАЗРЕДА СРЕДЊИХ ШКОЛА

ОД

Т. РАДИВОЈЕВИЋА

ПРОФЕСОРА

I

ЗЕМЉА КАО ПЛАНЕТА

ПРЕДАВАЊЕ ЧЕТВРТО.¹

Стране света

За ово предавање наставник треба да спреми: шестар, врстар, компас, лист цртаће хартије разапет на табли и плетућу иглу.

Пошто укратко понови претходни одељак о *видику и небу* прећи ће на упознавање ученика са *странама света*.

Ово је предавање лакше извести од свију досадашњих с тога, што су ученицима главне стране света познате још из основне школе.

A.

Појам и подела страна света

Јесте ли, децо, сви учили основну школу овде у Шапцу? Нисмо. Нека устану сви они, који је нису свршили у Шапцу! Ученици устају. Где си учио ти, Миливоје? У Митровици. А ти, Павле? У Лозници. Ти, Петровићу? У Штитару... итд.

А да ли сте умели сами доћи у Шабац из својег места? Нисмо. Зашто, Милане? Зато што нисмо знали пута. Па како си дошао? Довео ме је отац. А ти, Јоване? Довезао ме стриц колима. Ти, Марковићу? Ја и брат допловили смо лађом из Митровице... итд.

¹ Предавање треће „Видик и небо“ штампано је у „Наставнику“ за 1903 год., св. 8.—9., стр. 31.—38.

Дакле, ви из блиских села дошли сте пешке; они из даљих до-
везли су се колима; а ученици из места, где пристају лађе, до-
пловили су лађом. Упамтите, децо, да се идење из једног места у друго
било пешке, било колима, било лађом, зове путовање. Путовање је
према томе кретање по земљиној површини из једног места у друго.
Ваши родитељи и рођаци умели су вас довести у Шабац с тога, што
су знали пута, јер су чешћим путовањем научили, на коју страну и
у ком правцу треба ићи, да би из свог места дошли овде. Да нису
знали пута не би вас могли довести него би залутали и стигли у неко
друго место, у које нису пошли.

Кад су вас ваши старији оставили овде и отпутовали својим ку-
ћама јесте ли се одмах умели кретати по вароши? Нисмо. Зашто,
Петре? Зато што је Шабац велики и има много улица, па смо се
често пута у њему загубили не знајући, где нам је стан. А јесте ли
одмах могли наћи нашу школу? Јесмо, нисмо. Тако је. Они који су
са станом у близини школе могли су одмах упамтити, где је она, а
остали нису. Нека устану они, који нису могли првих дана лако наћи
школу! Ученици устају. Реци ми ти, Никола, по чему си се управљао,
кад си од куће ишао у школу? По црквеном торњу. Зашто? Зато што
се он види од моје куће и из целе вароши, а школа је у истој улици,
у којој је и црква. Добро, седи! А ти, Павловићу, како си налазио
школу? По цркви. Према чему си се управљао ти, Милошу, кад си
ишао од куће у школу? Према црквеном торњу..... итд. Седите сви!

Ето видите, многима је од вас црквени торањ служио као путо-
вођа да нађете школу и идете по вароши. Он вам је показивао у којем
правцу и на коју страну треба да идете, да бисте дошли до школе.
Без њега бисте се много намучили и често бисте пута залутали. Али
кад путујете по читавом једном срезу или округу, или по целој нашој
отаџбини, где наилазите на брда и планине, потоке и реке, села и
градове, онда вам за одређивање правца пута не би могао послужити
црквени торањ, нити какво брдо или планина, јер се ти земљописни
предмети постепено појављују и ишчезавају иза округлине земљине. Ви
бисте залутали и загубили се у непознатоме крају, а то би било и са сваком
човеком, који путује негде, а не зна пута, којим треба ићи. Да се то
не би дешавало т.ј. да би се људи могли слободно кретати по земљиној
површини, како по копну тако и по мору, потребно је, да увек могу
одредити међусобни положај појединих земљописних предмета, као и
свој положај према њима, а да би то постигли људи су замислили
на небеском своду четири сталне тачке, према којима се управљају,
кад путују по свету. Те замишљене тачке на небеском своду зову се
стране света.

Јесте ли у основној школи учили о странама света? Јесмо. Ко-
лико сте страна научили? Четири. Које, Милораде? Исток, запад,
север и југ. Добро је, седи! Упамтите, да се те четири стране света,

које је Милорад поменуо, зову *главне* и да осим њих имају још четири *споредне*. Споредне су стране света: северо-исток, југо-исток, северо-запад и југо-запад. Оне се зову споредне стога, што се налазе између главних. Наставник нека напише на табли имена споредних страна света. Као што видите сама имена споредних страна света показују њихов положај. Тако на пр. северо-исток се налази између севера и истока. Између којих се главних страна налази северо-запад? Између севера и запада. Југо-исток? Између југа и истока. А југо-запад? Између југа и запада. Добро је!

Јесте ли упамтили, шта су страна света? Јесмо. Реци ти, Радоване! Стране су света тачке. Какве? Замишљене. Где? На небеском своду (на небу). Чему нам служе, Јоване? Служе нам да одредимо свој положај на земљи. А зашто нам је то потребно, Станко? Потребно нам је зато, да се не би загубили, кад путујемо у непознате пределе. Добро је, седи!

Упамтите, дакле, да су стране света замишљене тачке на небеском своду, које служе људима као путањом при њиховом кретању по земљиној површини.

Колико има страна света? Осам. Како се деле, Алекса? Деле се на главне и споредне. Колико је главних? Четири. Како се зову, Марко? Исток, запад, север и југ. А колико је споредних? Четири. Како се зову, Стеванс? Северо-исток, северо-запад, југо-исток и југо-запад. Зашто се ове последње четири зову споредне реци ми ти, Бранко? Зато што леже између главних. Добро је, седи!

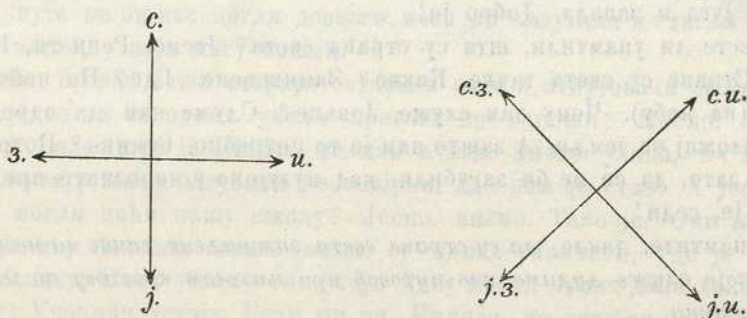
Дакле, страна света има осам. Четири су главне, а четири споредне. Главне су исток, запад, север и југ; а споредне: северо-исток, северо-запад, југо-исток и југо-запад.

Главне стране света обележавају се почетним писменима и то исток са и., запад са з., север са с., а југ са ј. Наставник исписује на табли. Са колико сам слова означио сваку главну страну света? Сваку са једним. Каквим сам их словима обележио? Ученици ћуте. Великим или малим? Малим. А шта сам ставио иза сваког слова? Олет ћутаће. Какав знак? Тачку. Тако је. Знате ли зашто? Не знамо. Зато што се тачка мора увек метнути иза слова, кад се њима обележава скраћена реч. Јесте ли упамтили? Јесмо.

Споредне стране света означавају се свака са два писмена, а то су почетна писмена главних страна света, између којих лежи дотична споредна. Тако на пр. северо-исток се обележава са с.и. Наставник пише на табли. Да ли би ми когод од вас умео рећи, како се означава југо-исток? Ја, ја, ја. Реци ти, Вељко? Обележава се са ј.и. Добро је, седи! Наставник запише на табли ј.и. Северо-запад, Душане? Са с.з. Наставник напише на табли. А југо-запад? Са ј.з. Наставник и то запише. Са колико се, дакле, слова обележава свака споредна

страна света? Са два. Којим се двама словима означава свака споредна страна света, Ђорђе? Оним, којим почињу главне стране између којих се налази споредна. Каквим се словима обележавају споредне стране света? Малим. А шта се пише иза сваког слова? Тачка. Зашто, Живко? Зато што су то скраћене речи. Добро је, седи!

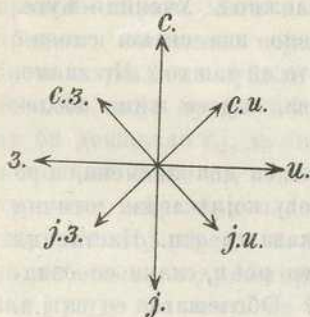
Да бисте знали, какав међусобни положај заузимају стране света на табли, мали и уопште на цртежу, ја ћу вам га показати цртежем. Главне стране света представљају се управним, а споредне положеним крстом. Наставник црта на табли оба и на њима обележава стране света.

Прецртајте обе ове слике у своје књижице за Земљопис! Прецртали смо. Гледајте у прву и одговарајте на моја питања! Које су стране света представљене и обележене на првој слици? Главне. Где је записан север? Горе. Југ? Доле. Исток? Десно. А запад? Лево. Добро је. Треба да упамтите, да је на мали и на сваком цртежу север горе, југ доле, исток десно, а запад лево. Јесте ли разумели? Јесмо.

Гледајте у другу слику! Шта је на њој представљено? Споредне стране света. Где је записан северо-исток? С десне стране горе. Северо-запад? С леве стране горе. Југо-исток? Десно доле. А југо-запад? Лево доле. Тако је.

Главне и споредне стране заједно представљене имају овакав међусобан положај. Наставник црта на табли наредну слику.

Ова слика најбоље вам показује међусобни положај главних и споредних страна света. Стога је добро упамтите и учртајте у своје бележнике!

Са колико се писмена обележавају главне стране света? Свака са једним. Којим, Илија? Почетним словом дотичне стране света. Каквим се словима обележавају? Малим. А шта се ставља иза сваког слова? Тачка.

Са колико се слова обележава свака споредна страна света? Којим, Лазаре? Каквим се словима означавају? Шта се ставља иза сваког слова? Зашто?

Како се на цртежу представљају главне стране света? Управним крстом. А споредне? Положеним. Где је на цртежу и на мапи север? Где је југ, исток, запад? Где је северо-исток, с.з., ј.и., ј.з.?

Изиђи ти, Ристо, на цртај међусобни положај главних и споредних страна света! Обележи све стране! Добро је, иди на место!

Као што сте научили *главне стране света означавају се својим почетним писменима; пише се мало слово и иза њега тачка. Споредне се обележавају свака са два мала слова. То су почетна слова главних страна између којих се налази дотична споредна; иза сваког слова пише се тачка.*

На цртежу се главне стране представљају усправним, а споредне положеним крстом. На њему, као и на мапи, исток је десно, запад лево, север горе, а југ доле. С.и. је десно горе, с.з. лево горе, ј.и. десно доле, ај. з. лево доле.

Б

Одређивање страна света.

1.

Дању по Сунцу.

Кад сте тако лепо научили, шта су стране света и како се оне деле, цртају и обележавају, онда да пођемо даље. На реду је да вас упознам с начинима и справама за одређивање њихово.

Јесте ли из ранијих предавања упамтили, како се заједничким именом зову Сунце, Месец и звезде? Јесмо. Како? Небеска тела. Зашто, Милутине? Зато што их увек видимо на небеском своду. Које је небеско тело највеће? Сунце. Видимо ли га увек на небу? Не. Него? Само дању. А да ли се увек дању може видети? Не може. Зашто, Јовановићу? Зато што је небо некад наоблачено, те облаци скрију Сунце. Тако је. Сунце се види на небеском своду само кад је небо ведро.

Да ли Сунце свакад видимо на истом месту на небу? Не. Него, Петре? Некад га видимо на истоку, а некад на западу. Стоји ли оно према томе, непомично на небеском своду? Не стоји. Него? Креће се. Тако је. Сунце се креће по небу од јутра, када се роди, до мрака, кад зађе.

Уме ли ми когод од вас рећи на којој се страни света рађа Сунце? Ја, ја, ја. На којој? На истоку. А у које се доба рађа? Ујутру. Тако је, Сунце се рађа изјутра на истоку. Према томе реци ми ти, Павле, која се страна света зове исток? Она, на којој се Сунце рађа. Или, Марко? На којој Сунце видимо изјутра. Добро је. Седите обојица!

Ако посматрате Сунце од изласка до заласка видећете, да се оно пола дана пење уз небо, на којем у подне достиже своју највећу ви-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

www.unibg.rs

сину; затим се друго пола дана спушта низ небески свод, док не зађе за видик. Зна ли који од вас, како се зове она страна света, на којој је Сунце у подне? Баци довикују: југ. Упамтите, да је југ она страна света, на којој је Сунце у подне или она тачка на небу, у којој Сунце достиже своју највећу висину на њему.

На коју се страну креће Сунце с југа? На запад. Коју страну света зовемо западом, Милошу? Ону, на којој Сунце залази. Или? На којој Сунце видимо у вече. Добро је, седи!

Кад Сунце зађе на западу, докле га не можемо видети поново Јоване? Док се поново не роди. На којој страни? На истоку. На коју се страну креће Сунце с истока? На југ. А с југа? На запад. Тако је. С истока се Сунце пење на југ, а с југа се спушта на запад. Коју главну страну света нисмо никако поменули? Север. Тако је. Север нисмо споменули стога, што се на њему Сунце никад не налази.

По чему смо, дакле, одређивали главне стране света? По сунцу. У које доба? Дању. При каквом небу? При ведром. На којој је страни (где је) исток, запад, север и југ? Која је страна света супротна истоку? А која северу?

Погледајте у слику, којом смо представили главне стране света! Кад је пред вама исток, која је страна иза вас (за вашим леђима)? Запад. Где је север? Лево. А југ? Десно. Кад у подне посматрате Сунце на југу, где вам је север? Иза леђа. Исток? Лево. А запад? Десно.

Дакле, главне стране света одређују се дању по Сунцу, кад је небо ведро. *Исток* је на оној страни неба, где се Сунце у јутру рађа; *југ* је она замишљена тачка небеска, у којој Сунце достиже своју највећу висину на небу т.ј. у којој је Сунце у подне; *запад* је према истоку — на њему Сунце залази; а *север* је насупрот југу — на њему се Сунце никада не појављује. Кад одредимо главне стране света онда је помоћу њих лако одредити споредне, јер вам је њихов положај познат.

Као што сте чули, главне стране света могу се одређивати ујутру, кад се сунце рађа (исток); у подне, кад оно има највећу висину на небу, (југ); и у вече, кад залази за видик (запад). Одређивање главних страна света по истоку и западу неподесно је и нетачно. Неподесно је стога, што би се ради тога морало рано поранити и доцкан омркнути у пољу. А нетачно је зато, што је немогуће запазити тренутак, у којем се појаве први или ишчезну последњи сунчани зраци. Сем тога тачке, у којима се сунце рађа и залази, нису сталне него се непрестано померају. Па кад бисмо их баш и могли запазити (а то је, као што мало час рекох, немогућност) и помоћу њих одређивати поменуте две главне стране света видели бисмо, да би оне сваког дана имали друкчији положај и (висину) на небу и међу собом. Излазиште (тачка у којој се

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

www.univ.rs

сунце рађа) и залазиште (тачка у којој оно залази) само су 8 марта и 10 септембра у правој источној, односно западној, тачки на небеском своду. А у све остале дане те тачке одмичу од правог истока и правог запада приближавајући се северу или југу. О овоме кретању сунчеву ви ћете учити доцније. Ја сам вам га поменуо стога, што сам хтео да вас уверим, да се помоћу сунчева рађања и залажења не могу тачно одређивати стране света.

Према томе једино је подесно доба, за одређивање страна света по Сунцу, подне. У подне се Сунце увек налази тачно на југу т.ј. у правој јужној тачки неба. А знате ли, ви, кад је подне? Знамо. Кад? У 12 сати. По чему знате, кад је 12 сати? По часовницима. Има ли когод од вас цепни часовник? Ја, ја, ја. Извадите своје часовнике и видите, колико је сати! Колико је на твоме, Марко? 11 сати и 25 минута. На твоме, Јоване? 11 сати и 30 минута. А на твоме Марковићу? 11 сати и 40 минута... итд. Раде ли ваши часовници једнако? Не раде. Па кад не раде једнако хоће ли сви показивати 12 сати (подне) у истом тренутку? Неће. Тако је. Према томе подне се не може одредити по часовницима, јер они не показују исто време; једни иду унапред, а други заостају.

Ако је дан ведар и школско двориште пространо и сунчано наставник може извести ученике из учионице и у дворишту одржати ово предавање. То је могуће с тога, што је ово предавање једно од првих, те ће на њ наставник доћи око половине септембра, а у месецу септембру има доста лених и ведрих дана. За време од $\frac{3}{4}$ сата, колико траје наставни час ученици ће моћи видети кретање иглине сенке од запада на исток, дакле, супротно правцу привидног кретања сунчева. Сем тога, ако наставник буде пред свима обележио дужине сенке у почетку и на крају часа, запазиће да се сенка у неколико смањила ако је час до подне, а повећала ако је после подне.

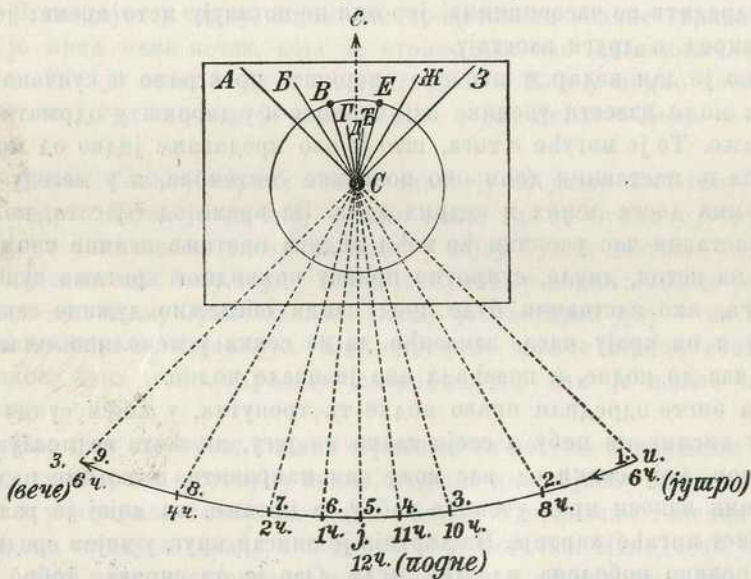
Да бисте одредили право подне т.ј. тренутак, у којем сунце има највећу висину на небу и стоји тачно на југу, ви ћете се послужити справицом, коју сваки од вас може сам направити и с њоме радити. Наставник износи пред ученике таблу за цртање, на којој је разапет један лист цртаће хартије. На хартији је описав круг, у чијем средишту стоји управно пободена плетућа игла. Ово је та справа. Добро разгледајте! Видите ли је сви! Видимо. Да ли бисте је умели сами начинити? Умели би смо. Како, Петре? Петар ћути. Па шта је ово? Наставник показује таблу за цртање. Табла за цртање. Шта је на њој разапето? Лист цртаће хартије. Каква је геометријска слика описана на хартији? Круг. А шта је пободено у његово средиште? Плетућа игла. Добро је, седи! Дакле, справа за одређивање тренутка, кад је право подне добива се, кад се на табли за цртање разапне лист хартије; на том листу опише се круг и у његово средиште управо се побде плетућа игла. Тако

WWW.UNIBSRS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

начињену справу треба изнети у двориште и метнути је на место, које сунце осветљава од јутра до мрака. То је најбоље да урадите недељом или празником кад немате у школи предавања, те је можете целог дана посматрати. Тада ћете видети, да ће игла обасјана сунчаним зрацима бацати од себе сенку, која ће непрестано мењати свој правац и своју дужину. Ујутру, кад је Сунце на истоку и доста ниско на небу, сенка ће падати у западном правцу и биће велике дужине. Што се Сунце буде више пело уз небески свод идући југу сенка ће се све више померати к северу и биваће све краћа. У подне, кад је Сунце на југу и има највећу висину на небу сенка ће бити најкраћа и показиваће северну страну света. После подне сенка ће постајати све дужа и помераће се к истоку. У вече, при сунчеву заласку, она ће бити управљена истоку и имаће готово исту онолику дужину, колику је имала ујутру при сунчеву изласку. О томе ћете се уверити, ако пажљиво посматрате справу, а ја ћу вам показати на слици, како се мења правац и дужина иглине сенке. Што будем пртао на табли ви прецртајте у своје књижице! Наставник прта и објашњава слику.

Правоугаоник представља лист хартије разапет на табли. На њему је описан круг — у средишту круга мали кружић означава управно пободену иглу гледану озго. Лук испод правоугаоника је део небеског свода над нашим видиком. По њему се креће Сунце у правцу стрелица од и. преко ј. на з. Бројеви над луком означавају положај Сунца на небу у означене сатове испод лука.

Кад је Сунце у 6^{h}_{am} у тачки 1. игла ће бацати сенку у правцу СА, у 8^{h} СВ, у 10^{h} СВ, у 11^{h} СТ, у 12^{h} СД, у 1^{h}_{pm} СБ, у 2^{h} СЕ, у 4^{h} СЖ,

и у 6^h СЗ. Са слике се види, да се сенка до подне смањује, а од подне дужа, и да је у подне најкраћа, тако исто, да се положај сенке не-престано мења т.ј. она се помера, обрнуто правцу сунчева кретања, од запада на исток. У подне показује северну страну, јер је Сунце на југу. —

У које се доба могу одређивати главне стране света по Сунцу? Ујутру. Још када? У подне. И још? У вече. Јесте ли упамтили, кад их је најбоље одређивати? Јесмо. Кад? У подне. А је ли подесно одређивати стране света по Сунцу у јутру и увече? Није. Зашто? Ученици ћуте. Па кад бисмо морали изићи у поље и вратити се из њега, Младене? Морали бисмо изићи врло рано изјутра, а вратити се доцкан у вече. Тако је, седи! Да ли бисмо могли запазити тренутак, кад се сунце рађа и залази? Не бисмо. Да ли се Сунце увек рађа (залази) у истој тачки на небу? Не рађа се (не залази). Него? У различним. Тако је и због тога је неподесно и нетачно одређивати стране света по рађању и залажењу сунчењу.

Које је доба најподесније за одређивање стране света? Подне. Зашто, Милане? Зато што је Сунце тада тачно на југу. У колико је сати подне? У 12^h. Показују ли часовници подне у истом тренутку? Не показују. Па да ли се онда по њима може одредити тренутак, кад је подне? Не може.

Имамо ли начина да одредимо време, кад је право подне? Имамо. Помоћу чега? Помоћу нарочите справе. Како се прави та справа, Јоване? Где је треба изнети и посматрати? Зашто? У које је дане најподесније да то чините, Павле? Зашто?

Шта баца игла од себе, кад је обасјају сунчани зраци? Сенку. Задржава ли сенка непрестано исти правац? Не задржава. Него? Мења га. У коме се правцу креће сенка? На исток. А на коју се страну креће Сунце? На запад. Који правац има сенка ујутру? Који у вече? Коју страну света показује у подне? Је ли сенка од јутра до мрака исте дужине? Није. Него? Различне. Кад је најдужа? Ујутру. И? Увече. А кад је најкраћа? У подне. Шта бива са сенком до подне? Смањује се. А после подне? Дужа.

Може ли се то видети на слици? Може. Шта представља правоугаоник? Каква је слика у њему уписана? Шта означава мали кружић у средишту великог круга? А лук испод правоугаоника? Чиме су обележени разни положаји Сунца на небеском своду у означене сатове? У колико је сати Сунце у положају 1, 2, 3 итд.? Кад је Сунце у 1, 2, 3 итд. који правац има сенка?

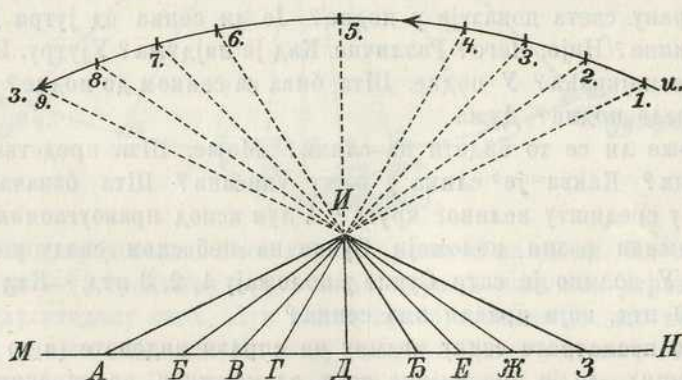
Ако посматрате сенку иглицу на справи видећете (а то се види и на слици), да је она најпре већа од кружног полупречника и да њен врх лежи ван круга. Смањујући се она се постепено приближује кружном обиму, који ће додирнути у једној тачки, кад сенка добије дужину полупречника. Затим ће ући у круг. После подне рашће и

кад достигне величину полупречника она ће по други пут додирнути кружни обим, па ће изићи ван круга. Правац и дужину сенке тешко је обележити на хартији. А немогућно је запазити и забележити, кад је сенка најкраћа т.ј. кад показује северну страну света. Да бисмо одредили правац сенке у подне потребно је, да на кругу обележимо оне две тачке, у којима врх од сенке додирне кружни обим пре и после подне.

Како се зове део кружног обима између тачака В и Е? Лук. Тако је. Тај лук треба преполовити, па ће добивена половача показивати правац сенке у подне, кад је она најкраћа и кад показује северну страну света. Кад нађемо правац северне тачке, онда је лако одредити правац свију осталих страна света (помоћу управног крста). Лук ћете најлакше преполовити, кад повучете оба полупречника ВС и ЕС, па добијете угао ВСЕ. А како се угао полови познато вам је из Геометрије.

Колико пута на дан врх сенке додирне кружни обим? Двапут. Пре или после подне, Јовановићу? Једанпут пре, а други пут после подне. Кад на кругу обележимо те две тачке, шта имамо између њих? Лук. Чему нам служи тај лук, Петре? Служио нам да помоћу њега одредимо правац сенке у подне. Како ћемо одредити тај правац? Кад преполовимо лук. Како се зове линија, која полови лук или угао? Половача. Шта показује добивена половача? Правац сенке у подне. Коју страну света? Север. Тако је.

Да се дужина сенке мора смањивати, кад се Сунце пење уз небо, а дужати, кад се оно спушта низ небески свод, уверићете се посматрањем справе, коју треба свако од вас да начини. Сем тога то се може лепо видети и на овој слици. Наставник црта слику на табли и објашњава је ученицима.

Линија МН представља хоризонтално положену таблу. ИД је управно пободена игла. Лук је део небеског свода, по којем се Сунце креће у правцу стрелица од и. преко ј. на з. Кад је Сунце у тачки 1

WWW.UNILIB.SS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

онда је дужина иглине сенке А Д, пењањем Сунца у положаје 2, 3 и 4 сенка постаје краћа Б Д, В Д и Г Д. Кад је Сунце у тачки 5, она је најкраћа, а чим се почне спуштати у 6, 7, 8 и 9 сенка постепено дужа (ДБ, ДЕ, ДЖ и ДЗ). Прецртајте ову слику у своје белажнике, јер ћете помоћу ње лакше схватити ово што сам вам говорио о краћању и дужању сенке.

2.

Ноћу по звезди Северњачи

Из досадашњих излагања ви сте, децо, научили, како се одређују стране света дању, кад је небо ведро. (Јесмо). Међутим ви знате, да понекад људи морају путовати и ноћу, кад нема Сунца, по коме се дању управљају. У том случају њима је још потребније знати стране света, да се не би загубили или залутали. Ако је небо ведро онда се стране света ноћу могу одредити по звезди Северњачи.

Да ли би ми когод од вас умео рећи, на којој се страни света налази звезда Северњача? У разреду ће несумњиво бити неколико ученика, који ће моћи одговорити на ово питање. Наставник нека упита једнога од њих на којој? На северној. По чему си то закључио, Јоване? По њеном имену. Добро је, седи! Коју страну света показује Северњача? Северну. Тако је. Северњача се налази на северној страни света стога се по њој одређује север.

Северњача се лако налази на небу помоћу звезданог јата Кола. Ово се јато састоји из седам звезда, које су тако распоређене, да са Земље гледане личе на слику кола; отуд име овом звезданом јату. Оно изгледа овако. Наставник црта на табли, а ученици учртавају у своје књижице.

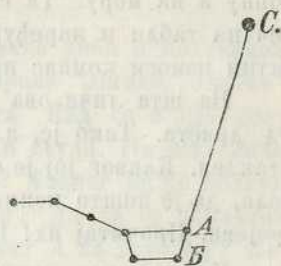
Кад спојимо у мислима звезде А и Б правом линијом и ту линију продужимо уз небо отприлике пет пута онда ће она ударити у сјајну звезду Северњачу. Кад њу нађемо одредили смо север, а кад нам је он познат, онда је лако одредити све остале стране света.

Ако гледате у Северњачу, где вам је југ? За леђима. Исток? Десно. А запад? Лево. Добро је.

Могу ли се стране света одређивати ноћу, кад нема Сунца? Могу. По чему? По звезди Северњачи. Какво мора бити небо? Ведро? На којој се страни света налази звезда Северњача?

На северној. По чему сте то закључили? По њеном имену. Коју страну света показује? Северну.

Помоћу којег се звезданог јата налази Северњача? Помоћу Кола. Из колико је звезда састављено то јато? Из седам. Зашто се зове тим

именом. Павле? Зато што са Земље гледано личи на кола. Изиђи и нацртај Кола на табли!

Како се помоћу Кола налази Северњача? Кажу ти, Ранко! Кад се у мислима споје звезде А и Б, па се та линија продужи уз небо отприлике пет пута. У шта ће она ударити? У звезду Северњачу. Кад нађемо Северњачу, коју смо страну света одредили? Север. Зашто? Зато што је она на северној страни неба. Тако је.

3.

Компас

Ви сте до сад научили, како се одређују стране света дању и ноћу, кад је небо ведро и кад се налазите у слободном (отвореном) простору. А да ли је небо увек ведро? Није. Кад је наоблачено можемо ли помоћу Сунца или Северњаче одређивати стране света? Не можемо. Зашто, Алекса? Зато што се тада не види Сунце (Северњача). Тако је. А можемо ли помоћу тих звезда одређивати стране света у соби? Не можемо. Зашто? Ученици ћуте. Па да ли се из собе може пратити кретање сунчево од јутра до мрака? Не може. Тако је, нити се из собе може пратити кретање сунчево од истока до запада, нити се из сваке собе може видети Северњача.

Кад путујемо по мору немогућно је одређивати стране света по Сунцу или Северњачи стога, што се лађа креће и непрестано мења свој положај. У густој шуми круне од дрвећа скривају нам Сунце и звезде, те нам је и у ној као у сваком затвореном простору немогуће одредити стране света на изложене начине.

Али су се људи и томе довили измисливши справу, помоћу које се могу одредити и главне и споредне стране света у свако доба и на сваком месту (увек и свуда) тј. и дању и ноћу, и при ведром и при наоблаченом небу, у слободном и у затвореном простору, на копну и на мору. Та се справа зове *компас*. Наставник исплисује ту реч на табли и наређује ученицима, да је изговоре, што они и чине. Затим износи компас пред ученике.

На шта личи ова справа? На сат. Од чега је начињена кутија? Од дрвета. Тако је, али има и металних. А какав јој је поклопац? Стаклен. Каквог јој је облика дно? Кружног. Примеђујеш ли ти, Никола, да је нешто исписано по кругу на дну? Примеђујем. Шта? Неки бројеви. Прочитај их! 10, 20, 30, 40 итд. Добро је, седи!

Кружно дно компаса подељено је (као сваки круг) на 360 једнаких делова, који се зову степени (дакле, на 360°), али се само на великим компасима обележава сваки степен, а на мањим сваки петнаести, десети или пети. На овом компасу, који сам вам показао означен је сваки десети степен.

Добро је да наставник има два компаса, па да на једном предаје, а други да да ученицима на разгледање.

Погледајте, шта се налази на сред дна? Ученици гледају, али не могу да погоде. Налази се стубић и на њему магнетна игла. Наставник пише на табли реч *магнетна игла*. Видите ли, како је обојена магнетна игла? Видимо. Како, Богдане? Пола бело, пола плаво. Тако је. Магнетна игла у компасу има два крака, од којих је један бео, а други плав. Стоји ли игла непомично? Не стоји. Него? Креће се. Да, она се креће, а кад је положимо на какву хоризонталну равнину (на пр. на сто) она ће се умирити. Кад се умири онда њен плави крај показује северну, а бели јужну страну света. Упамтите то добро, јер се помоћу те особине магнетне игле одређују стране света.

Кад помоћу компаса одређујемо стране света онда треба да га поставимо у хоризонталан положај и да га умиримо тако, да врх плавог крака пада на 0° (или на 360°), а врх белог на 180° . Тада је у правцу 0° (или 360°) север, у правцу 180° југ, у правцу 90° исток, а у правцу 270° запад.

Да ли би когод од вас умео рећи, између којих се степена налази северо-исток? Без сумње ће се јавити два три ученика да одговоре на то питање. Једнога од њих наставник нека упита: између којих? Између 0° (360°) и 90° А југо-исток? Између 90° и 180° Југо-запад? Између 180° и 270° А северо-запад? Између 270° и 360° (0°)

Ако наставник има компас, на којем нису означени степени него почетак писмених немачких назива страна света (N, S, O, W, NO, NW, SO, и SW), онда нека на њему објасни на сличан начин одређивање стране света. — Добро је, да наставник нацрта ученицима компас на табли и да га на цртежу објасни.

Могу ли се одређивати стране света по Сунцу и Северњачи, кад је небо наоблачено? Не могу. Зашто. А у затвореном простору или на мору? Не могу. Зашто?

Па имамо ли начина, да их одредимо у свако доба и на сваком месту? Имамо. Чиме? Компасом. Каква је справа компас, Јоване? Компас је справа за одређивање страна света. Кад се и где могу одредити стране света помоћу компаса? Увек и свуда. На шта личи та справа? Од чега јој је кутија? А поклопац? Каквог јој је облика дно? На шта је подељено? На колико степени? Да ли су означени сви степени? Него? Шта се налази на сред дна? А на стубићу? Колико кракова има магнетна игла? Како су обојени? Стоји ли непомично? Какву особину има магнетна игла? Да показује стране света. Коју страну показује плави крак? А коју бели? Како треба поставити компас, кад се помоћу њега одређују стране света? Кад се игла умири, како је треба удесити? У правцу кога је степена север, југ, исток,

запад? Између kojih je stepena severo-istok, severo-zapad, jugo-istok, jugo-zapad?

Realizacija celog odeljka o stranama sveta.

Posle toga neka nastavnik ukratko ponovi sve што има да се каже о странама света. Најбоље је онако, како је изложено у „Земљи“ за I разред под насловом *Стране света* на страни 6. и 7. (В. шесто издање!).

ПСИХОЛОГИЈА ЖИВОТИЊА

Проф. др. А. Форел

Шта је психологија или наука о души? Ми је непосредно познајемо само на себи самима, у нашем опажању, мишљењу, осећању и оном што хоћемо, то ће рећи, у нашој свести. Ја сам свестан свега „ја“ и спољнога света, који опахам, видим, чујем, миришем, кушам, пипам својим чулима. Ова појава, да будемо свесни неког виђеног предела, неког бола, неке мисли, неког сећања, неке одлуке вољине, назива се интроспекцијом или самоогледањем душе. Она чини предмет психологије.

Ну ми смо помоћу својих покрета у непрекидној узајмици са другим живим бићима, нарочито са људима. Нарочито једна врста кретања, говор, језик допушта нам да производњом сложених гласова или слова конвенционално обележавамо наша осећања, мисли, опажања и да их тим путем саопштавамо нашим ближњима, који се служе истим знацима. Наравно да је врло отежано познавање психологије других људи услед лагања, претварања и неспоразума. Ну ми узимамо да други људи појимају речи онако, како и ми сами. Најзад докучујемо често пута мишљење других људи из њихових дела боље него ли из њихових речи; ми то нагађамо и код људи, који говоре страним језиком; а то исто чинимо и према животињама. Једном речи: свака психологија, која није моја, упоредна је, и то како у погледу других људи, тако и односно животиња. Она се не опажа непосредно као у мене, већ се посредним путем докучи. Отуда излази да имамо пуно право да говоримо о животињској психологији. Ми је дознајемо, као и психологију наших ближњих, као и свеколику науку, посредно, помоћу т. зв. закључка по аналогји.

Истина је да нам душа других људи стоји много ближе него ли душа животињска. Ну најнижи дивљаци, као Веде на Цејлону и племе Ака на Конгу, ипак мисле много друкчије, много простије и примитивније него ли ми, те су неспособни да усвоје нашу културу и наш начин мишљења. И код нас самих је доста различита психологија не-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

просвећенога од психологије образованoga човека, психологија детета од психологије одраслих људи, психологија мушкараца од психологије женскиња; ми се узајамно лоше поимамо, и тек ближим узајамним општењем ми се приближујемо. То исто вреди и односно животиња. Ну ове су много удаљеније од нас, и с тога се морамо пазити да не пренесемо у свет животињски наше сопствено мишљење, наша разлагања и маштине слике. То је груба погрешка, т.ј. тако звани „антропоморфизам“ (очовечавање животињске душе).

Ипак има виших животиња, мајмуна, паса, које су нам ближе по сродству и које нам релативно ближе стоје по организацији мозга и души, докле је код нижих животиња поређење ипак много теже. Међутим тачније проучавање закона мишљења и осећања, њихова органа — мозга — и радња чулних органа оспособљава нас да све више продremo у психологију животиња. При томе морамо најпре тачно опажати чула у испитиваних животиња и њихову употребу, а затим строго разликовати оба главна облика мишљења, осећања и хотења.

Најпре разликујемо *аутоматски или инстинктивни душевни живот*, који је урођен или наслеђен, те функционише као машина. Један чулни надражај изазива овде читав низ целисходних поступака, које животиња није научила, и који су у истом добу исте животињске врсте увек исти; тако сисање човечјега сисанчета, наше дисање, наше гутање и сваривање, кљуцање зрна у пилета, које тек што је измилело из љуске, учауравање гусеница, код сваке врсте на свој начин итд. То је фиксирана или кристалисана, прилагођивањем и наслеђем у току генерација развијена целисходност или интелигенција. Она се назива „инстинктом“, и састоји се из целисходних назива т. зв. рефлексних покрета, који се називљу чулним надражајима, а при том су често пута тако zgodно и целисходно изведени мозгом, да човека ласно наводе на претпоставку човечанског мишљења. Ну то је најочитија погрешка, јер животињске врсте, о којима је реч, могу поступати само на овај одређени начин и морају увек подједнако, као механички радити, т.ј. при једнаким надражајима и под истим приликама. Инстинкти означају неку врсту намћења животињских врста.

Ну има и друга једна врста душевног живота, *стечени или пластични душевни живот*, који се развија на основу унутрашњих, у мозгу саме индивидуе прерађених чулних утисака, осећања итд., те доноси сходне, изнова комбиноване, изнова израђене т. зв. покрете вољине. Овај душевни живот мења се према дражима који утичу и према приликама, тако да овде различите индивидуе различито поступају, према томе, шта су научиле или искусиле. Ну кад се такве пластичне радње врло често на исти начин понављају у исте индивидуе, онда постају т. зв. *навике или секундарни аутоматизми*, који су много пута веома слични инстинкту, као н. пр. ходање, плетење у старије жене итд. Све

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBE.RS

животиње имају пластичних душевних особина, које су истина често пута врло слабе, покривене инстинктом, те се с тога могу ласно пре-видети. Виши сисари имају већ многе сложене, пластичне душевне радње или праву интелигенцију, која се комбинује са њиховим инстинктима. Ну код човека знатно претеже пластична интелигенција; наши човечански инстинкти почивају у нама махом неизрађени, као т. зв. наследне подобности, те потребују извесног индивидуалног вежбања или учења, као н. пр. музичка подобност. Велики мозак човеку израдио је помоћу пластичне интелигенције говор и језик, а помоћи ових — *културу* т. ј. преношењем на потоње нараштаје проналазака једне генерације, са њеним културним производима и писаним знацима. Ни највиши мајмуни, који данас живе, нису доспели до културе, а култура племена Веда и Ака још је рудиментарнија. Култура пак најнижих праљуди била је доиста још рудиментарнија.

Орган душин је мозак. Мозак и душевна радљивост је једно исто. Напред поменуто интроспективно огледање свести није ништа друго до радљивост великога мозга која се сама као у огледалу огледа. Ове чињенице стоје данас чврсто утврђене. Нема душе без радње мождане, нити живога мозга без душе. Нарочита концентрација мождане радљивости у будноме стању, коју називамо *пажљивошћу*, а која се находи и у животиња, појачава у души слике сећања или „енграме“, или је пак управљена на чулне утиске који иду мозгу и осветљава их, у тренутку кад на нешто обратимо пажњу нарочито јаким, свесним унутрашњим огледањем, ми будемо свесни о томе. Ну кад се ослаби веза неких чулних утисака са осталим можданим радњама, они нам остају привидно несвесни, или као што се данас правилније каже, *испод свести*. Тако нам изгледа велики део мождане радљивости да стоји изван наше душе, као несвестан, а то је онај, на који не мислимо, на који у даној тренутку не обраћамо пажњу. Међутим су новија испитивања о сну, хипнотизму, аутоматизмима навике јасно доказала, да и ове привидно несвесне радње имају своја самоогледања или т. зв. *„испод-свест“*, и ако ми обично ништа не знамо о томе. То исто важи и о свима машиноликим, аутоматским поступцима навике и инстинката, нарочито кад је пажња од њих окренута.

Ну шта је дакле мозак? То је највећи живчани центар. Он се састоји из милиона живчаних ћелица, које се од осталих телесних ћелица разликују тим што имају дуге, влакнасте наставке, обухваћене белом сржи. Ови наставци иду, као телеграфске жице, од једне групе ћелица ка другој, те на тај начин спроводе т. зв. живчане надражаје. Живчана ћелица са својим кончићима што се из ње гранају назива се *неурон*. Цео живчани систем састоји се из неурона. Крајњи огранци кончића некога неурона обухватају неку другу живчану ћелицу. Мозак је само главно живчано средиште; има их и нижих, као што је ки-

чмена мождина, ганглиски чворови и тд. На целој површини тела неке животиње или човека налазе се т. зв. чулни органи, који служе за вид, слух, такнуће, мирис, укус. Ови представљају о крајке извесних неурона, који су нарочито и посебице подешени за пријем одређене врсте надражаја спољнога света, као притиска, бола, температуре, светлости, звучних таласа, хемиских испарења итд. Комплекси надражаја, т. ј. уређени сложаји од надражаја н. пр. светлосни зраци неког посматралог предела, погађају у одређеном распореду наше чулне органе, те их неурони у истом распореду саопштавају мозгу. У неуронима мозга они остављају неку врсту фотографије, ако се тако сме рећи, која се назива *сликом сећања* или боље, по *Семону, енграмом*. Преко целог дана се наш мозак, овако пуни енграмима. Ови се чувају и, кад се новим сличним надражајима понова оживљавају, а пажњом осветле, они се изнова оснаже и уједно буду свесни. Овај последњи поступак назива Семон, уопште, *екфоријом*. То је оно што ми у себи самима познамо као сећање. Овако дакле ради наш мозак, наше мишљење: *енграфујом* или уписивањем нових комплекса енграма, и њиховом непрекидном екфоријом. Кад се енграми хиљадама пута обнове у току генерација, они се најзад учврсте и постану поступно наследни у некој животињској врсти, градећи тако поменути наследне подобности и инстинкте. Укупност наслеђених енграма назива Семон *наследном мнемом*, а збир стечених за живота, јединке *стеченом мнемом*.

Ну има и друга једна врста неурона, која се из мозга, кичмене мождине и ганглиских чворова упућује ка апарату за кретање човека тела, у облику живчаних влакна. То су мишићни живци. Кад наши мишићи изврше хотимичне и уопште уређене покрете, то није тада њихова заслуга, већ се оснива на појачању уређених надражајних комплекса, што им се саопштавају од неурона можданих. Цео распоред наших покрета, н. пр. у свирача на клавиру, у говорника, или у опсенера, изради се већ у великом мозгу испод свести, па се уређен саопштава мишићима. То је укратко животни механизам нашег живчаног система, т. ј. нашег осећања, чуствовања, кретања, мишљења и хотења, дакле и наше душе.

То исто важи и за животиње. Да је то тако, излази већ из основне чињенице: да духовне подобности животиња иду у корак са сразмерним развићем њихова мозга. Изречно велим сразмерним, јер прост покрет или чулна површина потребује много више неурона у великих животиња него ли у малих, тако да је величина мозга условљена не само сложеносту душе, већ и масом осећајних површина и кретања. Тако је н. пр. мозак неког малог, интелигентног песанцета апсолутно мали, али релативно већи него ли мозак у вола.

Из чега се дакле састоји психологија или наука о души?

Најпре из осећаја разних чулних квалитета: светлости, боја, тонова, мириса, топлоте, осећаја бола, такнућа, укуса итд. Ови нам никада не долазе усамљени, већ увек у облику срећених сложаја, као нпр. видна слика неке собе или сећање на њу, звуци неке песме и сл. Ове т. зв. комплексе осећаја називамо *опажајима*, кад им се саопште непосредно из спољнога света, што значи, другим речима, да будемо свесни комплекса од енграма. Екфорија неког опажаја назива се *представом*. Унутрашњу игру представа и опажаја називамо мишљењем. Помоћу мало час поменутих покрета, који се припремају, инервишу и извршују посредовањем представа, покрећемо наше тело, истражујемо чак и нове осетке и опажаје, и градиме огледе са спољним светом.

Тако задобивамо састављањем врло многих, сличних осећајних комплекса т. зв. опште представе, као нпр. општу представу „пас“ из различитих паса што смо их видели. Међусобно везивање врло многих комплекса енграма назива се *асоцијацијом*. Кад опет везујемо велики број општих представа особинама сличности, тада извлачимо из њих т. зв. апстрактне појмове, нпр. појам „доброга“ из малих ствари, које нама људима доносе бољитке. Захваљујући говору, човек може такве апстрактне појмове да фиксира речима, што још не могу учинити ни највише животиње. Уобразиљом или маштом зове се дивља игра мишљења са екфоријом енграма, без њиховог тачнијег, строгог сређивања. Напротив овако сређивање назива се разумом или логиком. Изразом „памћење“ означаје се сачувавање енграма и механизам њихове екфорије. Као што рекосмо, инстинкти не значе ништа друго до наследно памћење неке феле (*Херинг*).

Извесни осећаји који полазе од унутрашњих органа, као глад, жеђ, болови у трбуху, дисање, покрети срца, неодређени су, тамни и зову се обично „осећања“. Ну права област осећања или чуства је нешто друго. То је сасвим опште, интензивно наглашавање целог нашег свесног или подсвеснога осећања у смислу угодности или потпомагања наше личности, односно, обратно, неугодности или оштећивања наше личности. Угодност прати осећање ослобођења, узбуђења или убрзавања, при чем се све врши ласво, брзо и весело. Осећања неугодности пак праћено је чувством сметње и напона, при чему нам све долази мрачно и отежано. Психологија чуства је врло компликована. Осећања су у целога животињског царству веома развијена. Ми комбинујемо осећања са нашим мишљењем врло разноструко. Из таквих комбинација постају изведени комплекси осећања, као н. пр. *етичко или морално осећање, савест*. Она постаје из симпатије, т. ј. угодности, коју осећамо према другим бићима. Ова проузрокује у нама бол, код омиљена бића трпе штету или патњу, тако да ми радије и сами трпимо, да бисмо им помогли. Ако пренебрегнемо ову помоћ, ми осећамо неугодност — осећање пренебрегнуте дужности. У томе почива

основа савести. Осећање дужности, спојено са вишим, компликованим, апстрактним појмовима, може поступно да се спроведе сасвим индиректно на предмете, који нама и другима не причињавају непосредне радости, као н. пр. осећање дужности у ученика, који се труди да изradi тачно своје школске задатке. И гнев је мешовито осећање што се оснива на истраживању неугодности, која крчи себи пута ка угодности, покушавајући да уништи извор неугодности.

Као воља сматра се у психологији она веза мисли и осећања, која је управљена на делање у будућности. Појам воље увек претпоставља, да дело не следује непосредно чулном надражају, већ да се припрема и смишља комбинацијом мисли и осећања. Истрајност у остваривању некога циља чини главну особину чврсте воље.

Као што се види из предњег посве овлашног нацрта, могу се све наше, човечанске, више душевне особине, а такођер и животињске, потпуно свести на игру можда не радљивости. Једина је разлика, што су оне у човека много сложеније, и што нам је развитак језика, особито писаног говора, дао могућност да створимо трајну, конвенционалну монету мишљења, која нам допушта да искористимо духовне производе наших предака. Свако поколење предаје својим следбеницима, ради коришћења, тековине својих открића, у облику књига, споменика, музеја итд. То се назива културним напретком, а то је оно што недостаје и највишим животињама.

Животиње су између себе огромно различите и неједнаке вредности. Најближи нам, виши сисари, а пре свега т. зв. човеку слични мајмуни — у првоме реду оранг и шимпанзо — стоје према нама у релативно блиском сродству. Изузев говор, њихове духовне особине блиске су нашим. Сасвим друкчије стоји ствар са нижим животињама, нарочито са неким огранцима њиховим, као што су инсекти, који су на сасвим други начин него ми и помоћу доста различитих чулних органа достигли извесну висину духовних подобности. Овде је упоредна психологија много тежа и захтева веома тачно проучавање чулних радња и њихове употребе у мозгу инсеката.

Да отпочнемо са вишим животињама и посматрајмо пре свега наше домаће животиње, које су нам најближе и најпознатије. Да нас има осећања, о томе нема сумње. Довољно је да се мало позабавимо са њим, да бисмо код њега доказали угодност и неугодност, симпатију и антипатију, гнев, суревњивост, приврженост итд. Његове симпатије и антипатије упућене су на извесне људе и псе. Има аристократских паса, који мрзе све лоше одевене људе, и пролетерских паса, чије су наклоности обрнуте. Има такођер паса који врло нежно осећају. Пас може да тугује због болести и смрти неког пријатеља. Воља псећа наравно не предвиђа тако далеко као воља у човека. Ну ипак може пас данима да тражи неки циљ, нешто скривено и замо-

тано, па да затим покаже највећу радост, кад то пронађе. Не само различите расе паса, него и разне индивидуе псеће показују веома променљиве карактере и темпераменте. У индивидуалном погледу пас је такођер веома занимљива животиња. Они једнострано испитивачи, који хоће да виде у животиња само аутоматску механику, потпуно превиђају стварност, кад гледају у т. зв. дресури животиња само интелигенцију човека што дресира. Истина је да има понеких вештина у животиња, које као да подупиру такво гледиште. Ну кад човек не дресира пса или другу интелигентну животињу у извесним вештинама, ради чуђења публике, већ их посматра без предубеђења, тада ће он много боље да позна праву интелигенцију посматраних животиња. Животиња постаје, тако рећи, његов сарадник и погађа његове жеље и намере, као н. пр. ловачки кер, овчарски пас, бернардинац, пудла итд. Ове животиње имају изврсно памћење, асосирају своје енграме, образују одатле своје опште представе и знају врло добро да искористе своја сећања и искуства, да би у доцнијим радњама били паметнији и да не би више чинили глупости и немарности као раније, уопште да би своје поступање подешавали према својим искуствима. Што њима недостаје — то је говор. Истина они изјављују неке гласове, који изражавају извесна душевна стања, и чине сходне мимичне покрете, као што радимо и ми људи. Ну овај је говор инстинктиван, а не конвенционалан. Међутим пси насигурно науче да разумевају извесне, често пута за њих одређене речи човечјега говора, ма да су неспособни да их изговарају за човеком. У томе лежи извесна подобност да науче барем нешто у разумевању човечјега говора. Ево примера:

Један пас, ирске расе, иде врло радо у шетњу са својом господарицом. Он је запамтио да његова господарица, која у кући обично носи сандале, при изласку у шетњу навлачи ципеле. Чим дакле она почне да навлачи обућу код куће, пас се узнемири и показује несумњиве знаке очекивања шетње. То је логичан закључак. Један мој пријатељ има пса, који је мелез од овчарског пса. Кад се господар обуче ради изласка, пас се сав срећан приближи, машући репом и очекујући шетњу. Кад му мој пријатељ каже сасвим мирно: „Не, данас не можеш поћи“, пас се тужно удаљи и опет легне. Кад мој пријатељ није обучен, али псу каже: „Хоћеш ли са мном поћи?“, онда овај весело поскочи ка вратима. Један господин води сваког вечера, сем суботе, свога бернардинца у шетњу. Сваког вечера, сем суботе, пас весело скаче и умиљава се пред вратима, очекујући шетњу. Али суботом он оставља свога господара на миру, не дајући од себе никаквих знакова. Он зна дакле већ да је то дан неизласка, субота.

Много су знатније духовне подобности у т. зв. човеколиких мајмуна. Они могу индивидуално да граде проналаске. Они нису само способни да их предају у наслеђе својим потомцима, јер немају го-

вора. Један мали Конго-мајмун, којега сам познавао, сам собом је научио да једним скоком отвори једна врата са доста тешком кваком. Орангутани науче да послужују за столом, да отварају врата кључевима, итд. Такав један мајмун хтеде да дохвати један балон од гуме, који беше одлетео до таванице, али то не могаше учинити. Он се сам досети да метне столицу на сто и да се попне на столицу, па кад то не беше доста, он метну другу столицу на прву и тако најзад дочепа балон. Симпатије, антипатије, пријатељства итд. веома су изражени у мајмуна. Они се осећају надмоћнији од паса и мачака, те умеју често пута да их себи подчине, да њима управљају, а нарочито да се са њима играју и да их задиркују. Неки добар посматрач мајмуна у америчким шумама разликоваше од прилике дванаест разних гласова, што их они издају, сваки са нарочитим значењем. То је истина само инстинктивни говор, говор феле, али такав је био по свој прилици и праночетак човечјега говора.

Докле су у сисара чулни органи и мишићи посве слични нашима, дотле се већ донекле мења ствар код птица. Код ових је чуло вида знатно оштрије него у нас. К томе долази знатно боље искористовање овога чула у лету, услед релативно брзе промене међусобног положаја и предмета. Тиме стичу птице способност оријентовања, о којој ми људи прилепљени за земљу задуго немадосмо ни појма. С тога се уобразио да птице имају неко нарочито, тајанствено чуло за правац. Држало се да н. пр. голуби писмоноше, који могу из великих даљина опет да пронађу свој пут, то нису у стању да учине својим чулом вида. При том се полазило од лажне претпоставке, да голуб-писмоноша мора да види свој голубарник, да би га нашао. Заборавило се да голуб својим лећењем за неколико дана стече огромно познавање пространих земаља, да се он научи оријентовати, сем тога, и помоћу хладноће севера, топлоте југа, помоћу небеских тела; најзад да се ове карте оријентовања, као и код нас, у њихову свету енграфично утврде. Голуб коме је одузет вид, и голуб у магли и ноћи нису никако способни да се оријентују. У најновије време су и људи задобили, помоћу ведосипеда, аутомобила, аероплана и ваздушних лађа, велику способност оријентисања, која их приближује птицама. Ко је тако предузео већа путовања, не потребује више компаса, да би се исто онако оријентисао као голуби. Ну и ови се не могу наћи на великим одстојањима, кад су још сасвим млади и неискусни. За оријентовање на врло великим даљинама они се морају поступно трепирати. Наравно све из ових чињеница излази да се дух птичији састоји пре свега из оријентационих слика чула вида и њихових комбинација, ма да и слух игра велику улогу, нарочито у птица певачица. Птице са великим мозгом мисле и расуђују много боље него птице са малим мозгом. Нека се само упореде паметне чавке и свраке са глупим ко-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilj.rs

кошима, које имају, ма да су веће, много мањи мозак. Креја је ванредно смишљена, припитомљива и поучљива, као и папагај са својим великим мозгом.

Интелигенција животиња је квантитативно независна од њихова својства као домаћих или дивљих животиња. Понеке домаће животиње ми смо вештачки одгајили, због хране, ка глупости и ситноћи мозга, као на пр. кокоши и говеда. Код других напротив, чије духовне подобности искоришћујемо за себе, као на пр. код паса, а донекле и коња, ми смо обратно одгајили вештачким одабирањем веће мозгове и вишу интелигенцију у овом или оном правцу.

Делбеф је извршио врло занимљива психолошка испитивања о гуштерима; он их је припитомљавао и посматрао њихове индивидуалне карактерне разлике. И змије се могу припитомити, тако да је доиста занимљиво посматрати како арапски и индијски укротитељи змија толико упитоме индијске наочарке, да се оне тачно понашају по њиховим покретима и заповестима.

Ну ваља још бацити поглед и на ниже животиње. Веома је занимљива и приступачна сваком човеку, који хоће да проматра у врту, ливади или шуми, психологија инсеката, која се може свакоме нарочито препоручити. Да би се ова психологија разумела, морају се с једне стране узети у вид чулни осећаји инсеката и зглавкара уопште, а с друге стране огромни развитак њихових наслеђених инстинката, а привидни изостанак њихове пластичне индивидуалне подобности прилагођивања. Велим привидни, јер ове пластичне подобности прилагођења доиста има, само се она покрива силним развићем инстинката. У већем делу: „Чулни живот у инсеката“, ја сам ово питање темељно претресао на основу многих огледа, на што упућујем читаоце. Овде ћу да се изјасним само укратко и уопште.

Чула су у инсеката ова: 1. Око. Оно је некретљиво, барем скоро увек. Ну познато је да сваки осећај ускоро престаје, кад остане потпуно непромењен. Инсект који лежи непокретан, може видети само предмете који се крећу. Што се тиче непокретних предмета, он је скоро слеп. На то ми наравно и не помишљамо, кад налазимо да су инсекти глуви што поседају на нас, кад се не крећемо. Затим се око у инсеката састоји из многих веома малих пољца, фасета, која су изодвајана црним пигментом. Свако пољце прима само по један снопић зракова и води их ка четири живчана елемента, те с тога не може постати на њиховој мрежњачи слика целих предмета. Велика, усправна слика предмета, налик на мозаик, постаје само тако, што од врло многих фасета свака донесе мрежњачи само један део предмета. То је увидео још пре сто година физиолог *Јован Милер*, и данас је ова ствар потпуно утврђена. Према томе види неки инсекат у толико јасније, у колико његово око има више фасета. Вилински коњиц са 20000 или

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

40000 фасета види чак врло добро и врло оштро, кад предмети нису више удаљени. Напротив мрав што мила по земљи, који има само неколико стотина фасета, па и мање од сто, види само веома магловито. Сем тога види фасетовано око само из близине добро, и то тим боље што је ближе; из даљине пак врло магловито. Даље је *Екснер* доказао да оно види кретања нарочито добро. Према томе види инсекат што лети много јасније, него ли кад стоји; у лету добива он брзо и потпуно преглед топографије целе околине.

Вид у инсеката, који могу донекле и боје врло добро да разликују, може се појимати само узимањем на око ових чињеница; исто тако и њихова подобност оријентовања у ваздуху. Летећи инсекти оријентују се скоро само својим видом. Ако уз то имају добар мирис, онда им он служи да намиришу било своју храну, било своју женку, покадшто из огромних даљина. Тако намиришу ноћни лептири пауновци своју женку на даљину од неколико километара. Кад се очи у ноћног пауновца премажу фирнисом, онда они полете у вис вијугаво, ударајући тамо амо по зидовима и дрветима, и не могу да нађу правац. Ово последње бива само очима. Тако су доказали *Фабр*, *Бугел-Решен* и други, да пчеле, које су више пута излетале, познају околину и могу опет да нађу пут на даљини од 6—7 километара — али само помоћу очију и помоћу памћења.

Кад миле по земљи, инсекти виде много лоше. Ну у вези са осећајем пипања, они употребљавају своје мање више магловите видне слике за оријентисање у свима покретима. Још је доказано да неки инсекти, н. пр. мрави могу непосредно видети, а не само кожом осетити т. зв. ултраљубичасте сунчеве зраке, који су за нас невидљиви (форел). Сем тога, ниже животиње уопште осете светлост својом кожом, као неку врсту опина. То су т. зв. *фотодерматски осећаји*.

2. Органи мириса. Они су веома особени. Они не леже, као у нас, у дубини носне дупље, већ на врху врло покретљивих, спољних органа, који се зову пипцима. Кад се по ваздуху крећу, инсекти осете мирисе. Пипајући својим пипцима предмете, они их уједно омиришу својим „контактним мирисом“. Ми људи не можемо да спојимо са мирисом никакву представу простора. Ми осетимо само кретањима нашега тела, и то врло нејасно, правац откуда долазе мириси. Ну простор и облик имају за нас само квалитет вида и опина. Ми себи представљамо простор у облику слика вида и опина, јер нас само виђење и пипање упознају са положајима предмета. Сасвим друкчије у инсеката. Форел је први доказао да н. пр. мрави могу, помоћу мирисне карте о предметима, коју снимљају при своме изласку пипцима, увек да нађу тачни правац у повратку, па ма на коју тачку пута да их метнемо. Кад се пак префирнишу или одсеку њихови пипци, онда се они не могу више оријентисати по земљи. Кад имају очи, инсекти

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИВЛИОТЕКА

www.unis.edu

се брже и лакше оријентишу, али без ипика никада. То је дакле сасвим супротно од подобности оријентовања у ваздуху. Потпуно слепи мрави или други инсекти одлично се оријентишу својим чулом мириса на пипцима приликом својих многих стаза и богаза. Ја сам с тога назвао ово посве особено чуло мириса „топохемским чулом мириса“. Оно се дели на додирни мирис и на магловиту карту по мирису на кратка одстојања. Из великих даљина има само способности да намиришу, као у нас. Вид и мирис сачињавају оба главна чула у инсеката.

3. Чуло такнућа је такођер веома важно и може код неких зглавара, пре свега код паука, да постане главним чулом. Пауци опазе место и врсту свога плена по најтавананијим потресима своје мреже, односно по каквоћи њеној.

4. Органи чула укуса леже у усним деловима а објекти укуса: слатко, кисело, горко, слано, метално изгледа да су исти као у нас. Код пчела, осаца и мравца може се врло лепо о томе експериментисати.

5. Питање о чулу слуха напротив је ванредно мучно. Наш, човечански орган слуха дели се на два чула: право чуло слуха и чуло равнотеже. У инсеката налазимо све могуће чулне органе, који су сматрани као поменута чула, али чије уклањање није произвело никаквих сходних поремећаја. Да неки инсекти опажају извесне звуке, то је сигурно, али како? Мале, лаке животињнице осете — то се може доказати — најмање потресе ваздуха, а нарочито своје подлоге, гранича, лишћа, тако, што се њихово тело потресе као целина, што надражи његове органе пипања. То је још *Duges* (*Digés*) означо као лажни слух. Колико неки пак инсекти опажају извесне органе за цврчање и зујање — скакавци, попци, пчеле — односно њихове звуке, помоћу простих потреса ваздуха или специфичним органима слуха, то је још потпуно нејасно и мора се оставити, за сада, као отворено питање.

Често пута су се питали научници, да ли немају можда инсекти и неко шесто, нама непознато чуло. Они имају додуше разне чулне завршетке, које ми не помињемо, али до данас недостаје нам доказ за неку нову врсту чулног осећаја, која би нам била непозната.

Кад имамо све ово на уму, онда ћемо много боље схватити психологију инсеката. Они измиле из јаја или чаура са готовим инстинктима или наслеђеним аутоматизмима и са поменутиим чулима. Светлосни, мирисни и други надражаји спољнога света, спојени са њиховим рођеним живахним покретима мишића, подстичу развитак инстинктивног аутоматизма, чим су се у извесној мери развили дотични органи, па било да се тиче ствар сложеног учауравања неке гусенице, или градње саћа у пчела, или пљачкашког похода неке мравље врете.

Многи аутори су потпуно сметнули с ума, да није све протумачено аутоматским одвијањем ланца инстинктивних радња, помоћу чулних органа, наслеђа и кретања. То ћу објаснити на једном примеру

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

www.unibg.ac.rs

Пчела излази из своје чауре; она се осуши, очисти се сасвим инстинктивно, омирише мед, другарице и подмладак, једе затим меда, опица своје другарице и почиње још да храни подмладак, али све то аутоматски, инстинктивно. Ну кад се она, пошто је то шест дана чинила, извади из своје трмке и метне неколико метара иза трмке, она је не може више наћи, те је изгубљена. Кад напротив ова иста пчела излети макар први пут из кошнице, онда она описује неколико кругова у ваздуху, ниша се тамо амо, расмотри тако околину, види шарено цвеће, полети к њему — опет инстинктивно — осети из близине мед у некима од њих, у другима пак не. Кад је она тако насисала довољно нектара, онда ће она наћи пут за кошницу чак и на километар даљине, и ако она из те тачке не може видети кошнице. Како је то могућно? А то она чини и онда, кад јој се пици одсеку. То се тумачи само тако, да су се топографске видне слике целога предећеног пута од кошнице ка цвећу утврдиле у њеном мозгу као комплекси енграма, и да их она на повратном путу опет распознаје. Кад излети по други пут, онда пчела посећује само оне цветове, у којима је нашла нектара. То исто важи о мраву што се тиче топохемиског мириса њихова повратног пута. Према томе имају пчеле и мрави памћења, они могу енграфисати, екфорисати и асосирати. Овде бих упутио на дело Бутел-Репена: „Јесу ли пчеле рефлексне машине?“, као и на своју књигу: „Чулни живот у инсеката“. Доказано је да старије пчеле и старији мрави познају топографију своје околине на много већим одстојањима него ли младе животињице. Према томе науче ове животињице нешто у своме животу. Оне стичу искуста. Докле се њихове инстинктивне радње развијају, дотле се енграфису и асосирају њихови чулни опажаји, које оне употребе при својим доцнијим радњама, у вези са развојем инстинката. Ова мала искуства, ма да су веома ограничена, ипак су пластични мождани род и спадају с тога у појам интелигенције. *Лабок* је припитомио једну осицу, а ја једну црну водену бубу. Шта значи то? Метнуо сам водену бубу у један бокал у својој соби. Најпре беше она дивљачна и плашљива и пливаше журно ка дну стаклена бокала, кад би само отворио врата. Али то поступно престаде; после неколико дана она је јела у моме присуству муве, које сам јој бацао. Ускоро поче она чак да гриєска врхове од мојих прстију, што сам јој пружао, а још доцније, она покушаваше чак да искочи из бокала, кад би само отворио врата на соби, дакле сасвим противно него у почетку.

Затим је метнух на сув сто и научих је да једе на њему, тако да је најзад научила да једе лежећи на леђима, при чем се чинила сасвим необичне и за водену животињу неспретне покрете.

Ма да је интелигенција у инсеката, као таква, веома рудиментарна, и ма да пљачкашки походи извесних мрва, сточарство и градинарство других, па чак и употреба сопствених чаура као справа за предње

и чувака за грађење сложених гнезда од свиленог ткива, спадају прсто у сложене инстинкте, то ипак находимо очита индивидуална одступања ових инстинката. При том се може нарочито посматрати, ради примера, наш црвени мрав, који хвата робове (*Formica sanguinea*). Он отима чауре од слабијег црномрвог мрва (*Formica fusca*), који кад измили из чауре, врши инстинктивно главне послове. Ну ипак зато може крвноцрвени мрав сасвим добро да ради и без робља. Он покадшто однегује и чауре других мрављих врста и показује у својим ратовима и пљачкама веома велика одступања у инстинктима. Код њега се увек може понешто ново научити.

У другим областима психологије, а пре свега у области осећања, стоје нам инсекти још ближе него ми у погледу интелигенције. Храброст и кукавичлук, љубав, гнев, мржњу, осећање дужности, подлост и лукавство налазимо у већине животиња, а нарочито су развијени у социјалних инсеката. У мојој књизи „Мрави у Швајцарској“ (*Fourmis de la Suisse*) дао сам многе примере о томе. То исто се може лепо запазити и у пчела. Воља може бити индивидуално слабија, истрајнија или мање истрајна.

И код инсеката одговара интелигенција развитку мозга. Баш т зв. радници у мрва, оса, пчела итд. имају врло велики мозак, независан од аутоматских чулних и мишићних центара. У мрва имају мужјаци, који духовно врло ниско стоје, необично мањи мозак него радници.

Остаје нам још да кажемо неколико речи о сасвим ниским животињама. Код њих нема више мозга, а код највиших нема уопште никаквог живчаног система, код црва, полипа и сродних животиња налазимо само ганглиских чворова, а изузетно кржљаве очи. И специфични органи мириса и подобност мириса постају све нејаснији. Једном речи, чула се још нису диференцирала или тек то почињу. Кожни живци осећају свакојаке надражаје и светлост, по примеру поменутих фотодерматских осећаја. Ови су нарочито значајни. Има животиња које се плаше светлости, а других које воле светлост. Прве избегавају пре свега ултраљубичасту боју, затим љубичасту, плаву, жуту итд., докле им црвена ништа више не смета. Напротив, животиње што воле светлост траже пре свега љубичасту и ултраљубичасту боју т. ј. зраке који су најјачег хемиског дејства. Оне их не виде, јер немају очију, него је вероватно да при том осећају као неко жарење по кожи. Са таквим недовољним чулним апаратима и живчаним средиштима, ове животиње не могу вршити ни сложене инстинкте, ни сложене целисходне пластичне радње. Њихова пластичност већ подсећа на ту особину у биљака. Оне избегавају што им шкоди, а крећу се у правцу онога што их храни. Морски полипи, актиније итд. крећу своје хваталице у правцу плена што их додирује, шчепају га, стегну га и затим га исисају. Њихови су покрети при том бржи и поузданији него ли кретања

хваталица у биљака што једу инсекте (*дрозера*): ну сродност обе врсте кретања је очита. Код црва, морских звезда и сличних животиња, чије је цело тело покретљиво и чији су живчани чворови јаче развијени, кретања су већ нешто сложенија и целисходнија.

Још дубље на степеницама животињског царства налазимо животиње сасвим без живчаног система, као што су једночеличне *протозое*, н. пр. инфузорије, амебе итд. Ма да се ове животиње састоје из једне једине покретљиве ћелице, оне ипак имају много пута органе за кретање (делујаве трепље). Један део њихове ћеличне протоплазме је скупљив, слично као у мишића. У исто време оне осећају надражаје и реагују често пута врло целисходно. Као што је *Енгелман* доказао, оне могу образовањем т. зв. ваздушних вакуола, ваздушних мехурића, да мењају свој положај, ради одређених сврха. Из ових чињеница увиђа се нешто веома значајно. Основи осећаја и кретања налазе се већ у животу најпростијег живог бића или елемента живота у ћелици. Ћелица је дакле већ сама по себи веома сложен живи организам. Новија испитивања показују да је њена микроскопска грађа ванредно ситна и многоструко диференцирана. Праизвор живота не може се дакле, као што се пређе мислило, наћи у ћелици. Он лежи много дубље скривен у њеним најтананијим састојцима, које наш данашњи микроскоп и наша данашња техника ни из близу нису савладали. Тамо позади лежи скривена нагађана механика живота, из које ће будућност одгонетнути можда порекло осећаја и кретања, као и самохрањења, растења и размножавања. Тада ће се можда пронаћи како је из физичких и хемиских закона неорганичког света постао живот са његовом психологијом. Ну привремено се морамо још зауставити и скромно рећи: „*Ми то још не знамо*“.

Биљни свет се такођер развио из праћелица, али без живчаног система. Па ипак показују биљке реакције, које су врло сродне са осећајима и кретањима појединачних ћелица, а које се у новије време по *Лебу* називају *тропизмима*. Ми видимо биљке да траже целисходно светлост, да се повлаче, склапају и т. д. Ми видимо, као што помену смо, биљку мухоловку (*Drosera*) где обухвата и исисава мале инсекте, и то без икаква трага од живчаног система. Реч „тропизам“ (кретање ка светлости итд.) звучи истина врло лепо и просто, али је ипак само реч, а штети њома протумачити инстинкте или чак и пластичну психологију виших животиња, то не иде.

Из нашег кратког нацрта види се да нема оштре границе између прапсихологије прости ћелице, у којој су сва чула недиференцирана, појављујући се се са кретањем заједно стопљена у једној громуљници — и највише психологије човекове. Сви могући прелазни облици спајају ову другу са оном првом. Даље се одатле види, да се најпре из органа примитивне ћеличне психологије образовао живчани систем, као

орган нешто виших душевних подобности, а да се на још вишем ступњу духовне подобности даље развиле двома путевима:

1. Наследним лаганим гомилањем сложених целисходних прилагођивања између осећаја и кретања, која по свршеном развтку индивидуе ту стоје као готови цели аутоматизми, готови да функционишу. Ми их називамо инстинктима. Они су највећма развијени у споредној грани зглавкара (у инсеката, паука итд.).

2. Све већим нагомилавањем живчаних елемената у једном живчаном средишту, мозгу, које је изнад свих осталих претежно, услед чега се подобност просте, индивидуалне пластичне реакције праћелице све већма компликује, оспособљавајући јединку да се постепено све боље прилагођава најразноврснијим околностима. То се постизава тим, што се комплекси надражаја спољнога света са свима својим појединостима помоћу чулних органа прикупљају у овоме великом мозгу, и ту се помоћу екфорије комбинују. Даље тим, што се ова нагомилавања и ове комбинације, услед обновљених чулних надражаја а помоћу кретања, у самоме мозгу све сложеније прерађују. Отуда се дух све већма образује, као што то видимо код човека. Како је овај чудесни апарат успео да пронађе средства културе, којима се његова подобност рада још ухиладустручава, већ смо поменули у почетку ових излагања.

С немачког Петар М. Илић.

К О В Ч Е Ж И Ћ

ПРОФЕСОРСКИ ИСПИТИ

(ОБШЕТАК)

Сретен Дожудић, суплент шабачке гимназије, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета: зоологија и ботаника са основима минералогije и геологије, као главни, и математика као споредни предмет, а уз то и немачки језик (чл. 116. тач. 6. закона о средњим школама).

У испитном одбору били су: председник г. др. Светолик Радовановић; чланови: г. др. Живојин Ђорђевић (за зоологију), г. Васа Димић (за школско законодавство и администрацију), г. Петар Павловић (за минералогiju са основима геологије), г. др. Миливоје Јовановић (за психологију, логику, педагогiku и методiku), г. Живојин Јуришић (за ботанику), г. Мирко Поповић (за немачки језик), г. Милутин Драгутиновић (за српски језик с књижевношћу и историју српског народа) и г. Илија Н. Ђукановић (за математику).

Као домаћи рад кандидат је поднео обрађену тему: „Грађа за флору Цера“. Домаћи састав кандидата прегледали су и оценили г.г. Живојин Јуришић и др. Живојин Ђорђевић. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат у своме домаћем саставу показао довољну научну и литерарну спрему и да се према томе може пустити да полаже професорски испит.

Оштити испит кандидат је полагао 25 априла 1908 год. у Министарству Просвете и Црквених Послова. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. Милутин Драгутиновић испитивао је из српског језика са књижевношћу и историје српског народа. Кандидат је добио ова питања: из српског језика: логичка анализа једног места из чланка Јосифа Панчића „Човек у предијоријско доба“; из историје српске књижевности: страни утицаји у српској књижевности. — Главне мисли Доситеја Обрадовића. — Значај Вукове реформе; и из српске историје: Стеван Не-

www.unibeverzitet.rs као оснивач државе и династије. — Главни Немањин. — Деспот Ђурађ Бранковић.

Члан испитног одбора г. др. Миливоје Н. Јовановић испитивао је из психологије, логики, педагогике и методике. Кандидат је добио ова питања: 1. Облици сазнања: осећај, опажај, појам, суд, закључак. — 2. Асоцијација представе. — 3. Принципи концентрације. — 4. Јестаственички метод на nižем и вишем течају у средњим школама.

Члан испитног одбора г. Мирко Поповић испитивао је из немачког језика. Кандидат је читао, преводно и писао по диктату из књиге: Wossidlo, Leitfaden der Botanik (IV Aufl.) II Von der Verbreitung der Pflanzen стр. 259 § 204 (превод); —, Leitfaden der Zoologie (VI A.) der Mensch стр. 269 (диктат).

Члан испитног одбора г. Васа Димић испитивао је из школског законодавства и администрације. Кандидат је добио ова питања: Школарица. — Ко врши администрацију у средњој школи (с обзиром на администрацију разредног старешине)? — Превођење ученика упоређено са старим законом. — Нижи течајни испит.

Према оцени испитивача, испитни је одбор, усвојивши њихов суд одлучио: да је кандидат положио општи испит.

Испит је трајао од 3 до 5 час. по подне.

Писмени испит кандидат је полагао 27 априла 1908 год. у Зоолошком Заводу. Били су присутни сви чланови одбора.

Чланови испитног одбора г.г. др. Живојин Ђорђевић и Живојин Јуришић предложили су потребан број питања за овај испит. Од предложених и усвојених питања кандидат је изабрао и обрадио: „*Да одреди прикупиљену збирку биљака под бр. 1—22 и да за сваку истакне најглавнија обележја.*“

За време рада кандидата је надгледао г. др. Живојин Ђорђевић. Писмени рад кандидата оценили су г.г. др. Живојин Ђорђевић и Живојин Јуришић. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат својим писменим радом задовољио све захтеве, који се за овај испит траже законом о средњим школама и да се према томе може пустити да полагаје усмени испит.

Усмени испит, који је држан 28 априла 1908 год., кандидат је полагао у Министарству Просвете и Црквених Послова. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. Живојин Јуришић испитивао је из ботанике. Кандидат је добио ова питања: Опште обележје биљке као живог тела. — Разредба биљака према развићу органа. — Разлика између талуса и кормуса. — Морфолошка и анатомска разлика између биљних органа. — Храњење биљака. Транспирација и евапорација; хлорофилна асимилација. Прибор за плођење у биљном свету; оплођавање. Врсте плодова. — Упоредити племе љутића и племе ружичастих биљака. — Биљне врсте карактеристичне за Цер.

Члан испитног одбора г. др. Живојин Ђорђевић испитивао је из зоологије. Кандидат је добио ова питања: У опште о кичмењацима. — Cyclostomi. — Главни карактери риба. — Amphioxus. — Главни карактери птица. — Зоолошки системи. — Ткива, органи. — Постанак клициних листова. — Инфузорија.

Члан испитног одбора г. Илија Ђукановић испитивао је из математике. Кандидат је добио ова питања: Претварање обичних разломака у децималне [Примена: $\frac{3}{5} = 0,2$ (6)]. — 2. Паралелограми. Конструкција паралелограма. — 3. Једначине. Једначине I степена с једном и више непознатих. — 4. Површина и запремина пирамиде и купе. — 5. Конструјесати $y = 2 + 3$. — 6. Гониметрија и гониометр. функције.

Према оцени испитивача и осталих чланова испитног одбора, испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат положио усмени испит из стручних предмета.

Практични испит, који је држан 30 априла 1908 године, кандидат је полагао у I београдској гимназији у присуству свих чланова испитног одбора.

Практично предавање кандидат је држао из зоологије у VI разреду I београдске гимназије којом је приликом предавао: „*O цефалоподама*“.

Према оцени г. г. др. Живојина Ђорђевића, Живојина Јуришића, др. Милivoја Н. Јовановића и осталих чланова испитног одбора о практичном испиту, испитни је одбор, одлучио: да је кандидат положио практични испит.

Оценивши целокупни успех који је кандидат показао у свима деловима стручнога испита, испитни је одбор одлучио: да је кандидат положио професорски испит из пријављене групе предмета.

Ђешимир Старчевић, виши учитељ језика у београдској реалци, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета: француски језик као главни, а уз то српски језик као споредни предмет (чл. 116. тач. 3. зак. о сред. школама).

У испитном одбору били су: председник г. д. Светолик Радовановић; чланови: г. Богдан Поповић (за француски језик и књижевност), г. Павле Поповић (за српски језик), г. Станоје Станојевић (за историју српског народа), г. Сава Антоновић (за школско законодавство и администрацију), г. др. Милivoје Н. Јовановић (за психологију, логику, педагогику и методику).

Као домаћи састав кандидат је поднео обрађену тему: „*Lafontaine*“.

Домаћи састав кандидатов прегледали су и оценили г. г. Богдан Поповић и Павле Поповић. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат у своме домаћем саставу показао довољну научну и литерарну спрему и да се према томе може пустити да полаже професорски испит.

Општи испит кандидат је полагао 25 априла 1908 год. у Министарству Просвете и Црквених Послова. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. др. Миљивоје Јовановић испитивао је из психологије, логике, педагогике и методике. Кандидат је добио ова питања: *a)* разлика између психолошког и логичког изучавања мишљења; *b)* врсте судова; *c)* васпитање индивидуално и колективно; и *d)* облици и путеви у настави француског језика.

Члан испитног одбора г. Сава Антоновић испитивао је из школског законодавства и администрације. Кандидат је добио ова питања: Дужност разредног старешине у опште. — Шта разредни старешина уноси у извештај директору. — Административни послови разредног старешине. — Разредно веће и њихове дужности. — Дужности професорског савета. — Испит у средњим школама. — Превођење ученика у старији разред.

Према оцени испитивача и осталих чланова испитног одбора испитни је одбор *једногласно* одлучио: да је кандидат положио општи испит.

Писмени испит кандидат је полагао 26 априла 1908 год. у Универзитету. Били су присутни сви чланови одбора.

Члан испитног одбора г. Богдан Поповић предложио је потребан број питања за овај испит. Од предложених и усвојених питања кандидат је изабрао и обрадио: „*Apprécier sommairement la poésie lyrique française du XIX siècle*“.

За време рада кандидата је надгледао г. Богдан Поповић.

Писмени рад кандидатов оценили су г. г. Богдан Поповић и г. Павле Поповић. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат својим писменим радом задовољио све захтеве, који се за овај испит траже законом о средњим школама и да се према томе може пустити да полаже усмени испит.

Усмени испит, који је држан 27 априла 1908 год., кандидат је полагао у Министарству Просвете и Црквених Послова. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. Богдан Поповић испитивао је из француског језика са књижевношћу. Кандидат је добио ова питања: *a)* читање и тумачење „*La gorge*“ од Ронсара; — *b)* читање и тумачење „*Sonnet*“ од С. Малариеа; *c)* о бројевима (изговор, постанак); — *d)* употреба конјуктива; — *e)* драма у средњем веку.

Члан испитног одбора г. Павле Поповић испитивао је из српског језика. Кандидат је добио ова питања: Грлени консонанти и њихово претварање. — Аблатив без предлога. — Хронике, хронографи, летописи и родослови. — Класификација српских народних песама. — Путописци у новијој књижевности српској.

Члан испитног одбора г. Станоје Станојевић испитивао је из историје српскога народа. Кандидат је добио ова питања: Историјске реминисценције у изрекама „од Кулина Бана“ и „Страдао као Јанко на Косову“. — Начин и време словенског насељавања на Балкану. — Прва српска држава. —

Проглас босанске краљевине. — Српска црква 1219, 1346, 1557. — Абди-кадија кнеза Милоша.

Према оцени испитивача и осталих чланова испитног одбора, испитни је одбор, усвојивши њихов суд, *једногласно* одлучио: да је кандидат положио усмени испит из стручних предмета,

Практични испит, који је држан 29 априла 1908 године, кандидат је полагао у београдској реалци у присуству свих чланова испитног одбора.

Практично предавање кандидат је држао из француског језика у раз. VI раз. реалке, којом је приликом предавао: „*Диктаг и тумачење једне Лафонтенове басне*“ и тумачење „*Paul et Virginie*“.

Према оцени г. г. Богдана Поповића, Павла Поповића, др. Миливоја Јовановића и осталих чланова испитног одбора о практичном испиту, испитни је одбор одлучио: да је кандидат положио практични испит.

Оценивши целокупни успех који је кандидат показао у свима деловима стручнога испита, испитни је одбор *једногласно* одлучио: да је кандидат *положио испит из пријављене групе предмета, одликујући се темељном стручном спремом и наставничким радом.*

Недељко Гиздавић, султанат крушевачке гимназије, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета: педагогија и методика са основима психологије, логике и историје философије, као главни, а уз то немачки језик као споредни предмет (чл. 116. тач. 12.) зак. о средњ. школама.

У испитном одбору били су: председник г. др. Светозар Радовановић; чланови: г. Бранислав Петронијевић (за психологију, историју философије и логику), г. Ранко Петровић (за школско законодавство и администрацију), г. Ђура Димић (за немачки језик), г. Гаврило Јовановић (за српски језик, историју књижевности, и историју српског народа) и г. др. Стеван Окановић (за педагогику и методуку.)

Као домаћи састав кандидат је поднео обрађену тему: „*О васпитању и његовим врстама*“.

Домаћи састав кандидатов прегледали су и оценили г. г. др. Стеван Окановић и др. Бранислав Петронијевић.

Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат у своје домаћем саставу показао довољну научну и литерарну спрему и да се према томе може пустити да полаже професорски испит.

Ошти испит кандидат је полагао 26 априла 1908 год. у Министарству Просвете и Цркв. Послова. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. Гаврило Јовановић испитивао је из српског језика с књижевношћу и историје. Кандидат је добио ова питања: Граматичка и логичка анализа стихова:

1) Сахранише Милић барјактара,

Куда јарко смирује се сунце. —

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unib.rs

2. Ђура Јакшић. — 3. Пад Босне; Срби у Угарској до сеобе Срба под патријархом Црнојевићем.

Члан испитног одбора г. Ранко Петровић испитивао је из школског законодавства и администрације. Кандидат је добио ова питања: Оцењивање и превођење ђака у старије разреде гимназије. — О сведодби. — Дневник школског рада.

Према оцени испитивача и свих чланова испитног одбора, испитни је одбор одлучио да је кандидат положио општи испит.

Испит је трајао од 9 до 11 час пре подне.

Писмени испит кандидат је полагао 28 априла 1908 год. у философском семинару Универзитета. Били су присутни сви чланови одбора.

Чланови испитног одбора г. др. Стеван Окановић и г. др. Бранислав Петронијевић предложили су потребан број питања за овај испит. Од предложених и усвојених питања кандидат је изабрао и обрадио: „*Превентивне дисциплинске мере*“.

Писмени рад кандидатов оценили су г. г. др. Стеван Окановић и др. Бранислав Петронијевић.

Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат својим писменим радом задовољно све захтеве, који се за овај испит траже законом о средњим школама и да се према томе може пустити да полага усмени испит.

Усмени испит, који је држан 29 априла 1908 год., кандидат је полагао у Министарству Просвете и Црквених Послова. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. др. Бранислав Петронијевић испитивао је из психологије, логике и историје философије. Кандидат је добио ова питања: Боје. Теорија боја. — Гледање. Памћење. — Хербартова психологија. — Парменид и елеатска школа. — Конверзија судова. — Класификација.

Члан испитног одбора г. др. Стеван Окановић испитивао је из педагогике и методике. Кандидат је добио ова питања: Садржина учитељског образовања. — Уџбеници за општу и посебну педагогику. — Подела васпитних радњи. — Општи педагошки принципи. — Религијска свест и њезино образовање. — Развојна настава. — Васпитна моћ казне. — Предавање певања. — Обрада чланка из читанке.

Чланови испитног одбора г. Ђура Димић испитивао је из немачког језика. Кандидат је читао, преводио и анализирао из романа Гетеовог. *Die Wahlverwandschaften* и *Das klassische Zeitalter der deutschen Philosophie* из читанке проф. Wilhelm Paszkowski.

Према оцени испитивача и осталих чланова испитног одбора, испитни је одбор, усвојивши њихов суд, *једногласно* одлучио: да кандидат није положио усмени испит из стручних предмета и да се према томе не може пустити на полагање практичног испита.

Милош Р. Милошевић, супленат алексиначке Учитељске Школе, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета: педагогике и методике са основима психологије, логике и историје философије, као главни а уз то немачки језик као споредни предмет (чл. 116. тач. 12 зак. о средњим школама).

У испитном одбору били су: председник г. др. Светолик Радовановић; чланови: г. др. Бранислав Петронијевић (за психологију, логику и историју философије), г. Ранко Петровић (за школско законодавство и администрацију), г. Ђура Б. Димић (за немачки језик са књижевношћу), г. Гаврило Јовановић (за српски језик с књижевношћу и историју српског народа) и г. др. Стеван М. Окановић (за педагогику и методикку).

Као домаћи састав кандидат је поднео обрађену тему. „*Основи умног васпитања. Педагошка студија на философској подлози*“.

Домаћи рад кандидата прегледали су и оценили г. г. др. Бранислав Петронијевић и др. Стеван Окановић. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат у своме домаћем раду показао довољну научну и литерарну спрему и да се према томе може пустити да полаже професорски испит из пријављене групе предмета.

Општи испит, који је држан 2 октобра 1908 год., кандидат је полагао у Министарству Просвете и Црквених Послова. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. Гаврило Јовановић испитивао је из српског језика с књижевношћу и из историје српскога народа. Кандидат је добио ова питања: Објаснити глаголске облике ученицима III разреда гимназије. — Луклијан Мушицки. Деспот Стеван Лазаревић.

Члан испитног одбора г. Ранко Петровић испитивао је из школског законодавства и администрације. Кандидат је добио ова питања: Постапак читељских школа и мене те школе до данас. — Уписивање ченика у Учитељску Школу, одабирање кандидата. — Интернат: шта даје 'учитељским кандидатима'?

Према оцени испитивача и осталих чланова испитног одбора спитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат положио општи испит. Испит је трајао од 5 до 7 часова по подне.

Писмени испит кандидат је полагао 9 октобра 1908 год. у Универзитету. Били су присутни сви чланови одбора.

Чланови испитног одбора г. г. др. Бранислав Петронијевић и др. Стеван Окановић предложили су потребан број питања за овај испит. Од предложених и усвојених питања кандидат је изабрао и обрадио: „*Много-страна и свестрана заинтересованост*“.

За време рада кандидата су надгледали г. г. др. Бран. Петронијевић и др. Стев. Окановић.

Писмени рад кандидата оценили су г. г. др. Бранислав Петронијевић и др. Стеван Окановић. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио:

да је кандидат својим писменим радом задовољно све захтеве, који се за овај испит траже законом о средњим школама и да се према томе може пустити да полаже усмени испит.

Усмени испит, који је држан 11 октобра 1908 године, кандидат је полагао у Министарству Просвете и Црквених Послова. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. др. Стеван Окановић испитивао је из педагогике методике. Кандидат је добио ова питања: Дидактика. — Теорија наставног плана, разлози за јединство. — Гласовна метода (Жакото — Стефани). — Врсте читања. — Историјска настава (патриотизам). — Географска настава.

Члан испитног одбора г. др. Бранислав Петронијевић испитивао је из психологије, логике и историје философије. Кандидат је добио ова питања: Правци логике. — Милова теорија каузалитета. — О синтезиту психичких садржаја. — Онажање простора код слепог. — О сну. — Анаксамандар. — Анаксагора. — Кантова трансцендентална дијалектика. — Однос Хербартове и Шопенхауерове метафизике према Канту.

Члан испитног одбора г. Ђура Б. Димић испитивао је из немачког језика са књижевношћу. Кандидат је добио ова питања: Облици и синтакса. — Читао и преводио: Goethe, Roman und Drama, из Wilhelm Meisters Lehrjahre, и преводио је са српскога на немачки језик.

Према оцени испитивача и осталих чланова испитног одбора, испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидат положио усмени испит из стручних предмета.

Испит је трајао од 4¹/₂ до 8¹/₂ час. по подне.

Практични испит, који је држан 13 октобра 1908 год., кандидат је полагао у Београдској Женској Учитељској Школи у присуству свих чланова испитног одбора.

Практично предавање кандидат је држао из методике у IV разреду Жен. Учитељ. Школе којом је приликом предавао: „Распоред градива из веронауке на разреде у основној школи“.

Према оцени г. др. Стевана Окановића, др. Бранислава Петронијевића и осталих чланова испитног одбора о практичном испиту, испитни је одбор, одлучио: да је кандидат положио практични испит.

Оценивши целокупни успех који је кандидат показао у свима деловима стручнога испита, испитни је одбор, на основи чл. 132 тач. а) зак. о средњим школама одлучио: да је кандидат положио професорски испит из пријављене групе предмета.

Марија Магазиновићева, наставница Више Женске Школе у Београду, пријавила се да полаже професорски испит из групе предмета: психологија, логика и историја философије са основима педагогије и методика

као главни, а немачки језик као споредни предмет (чл. 116. тач. 11. зак. о средњим школама).

У испитном одбору били су: председник г. др. Светолик Радовановић; чланови: г. др. Бранислав Петронијевић (за психологију, логику и историју философије), г. Сава Антоновић (за школско законодавство и администрацију), г. Милутин К. Драгутиновић (за српски језик са књижевношћу и историју српског народа), г. Светислав М. Максимовић (за педагогику и методiku), и г. др. Милош Тривунац (за немачки језик).

Према поднетој пријави г-ђе Магазиновићеве испитни је одбор имао на уму: а) да ниједном одредбом закона о средњим школама није забрањено женским кандидатима да полажу професорски испит, ако иначе задовољавају све одредбе законске, које се траже за овај испит;

б) да су женски кандидати и раније полагаали професорске испите што је дошло као последица већ одобреног им школовања на Универзитету с правом полагања редовних испита и добивања факултетске дипломе; и

с) да и женске кандидате треба пуштати на полагање професорског испита већ и с тога, што сада постоје и женске гимназије те је у интересу саме наставе тражити виших квалификација од наставница женских гимназија, но што их оне имају без овога испита.

Према свему овоме испитни је одбор одлучио: да се г-ђица Марија Магазиновићева може пустити да полаже професорски испит из пријављене групе предмета.

Као домаћи састав кандидаткиња је поднела обраћену тему „*О инстиуту*“.

Домаћи састав кандидаткињ прегледали су и оценили г. г. др. Бранислав Петронијевић и Светислав Максимовић.

Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидаткиња у своме домаћем саставу показала довољну научну и литерарну спрему и да се према томе може пустити да полаже професорски испит.

Ошшти испит кандидаткиња је полагала 6 октобра 1908 год. у Министарству Просвете и Црквених Послова. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. Милутин К. Драгутиновић испитивао је из српског језика са књижевношћу и историје српског народа. Кандидаткиња је добила ова питања: Логичка анализа једнога места из Љубомира Ненадовића (XVIII стр. 32.). — Жена као предмет књижевног рада у српској књижевности. — Народне умотворине. — Архиепископ Дачило. — Дубровачко-далматинска лирика. — Доситије. — Суботић. — Његош. — Богобој. — Значај Доситија Обрадовића. — Дечја лектира (Змај). — Психолошка места у српских писаца. — Преднемањика Србија. — Немањика Србија; њено јачање, опадање и пронадање. — Васкрс Србије.

Члан испитног одбора г. Сава Антоновић испитивао је из: школског законодавства и администрације. Кандидаткиња је добила ова питања: Оцењивање ученика (владање и вредноћа). — Превођење ученика. — Каквих

на испита. — Уписивање ученика. — Дужности разредног старешине. — Административни посао разредног старешине (главна уписница, разредни дневник и тромесечни прозивник).

Усмени испит, који је држан 10 октобра 1908 год., кандидаткиња је полагала у Министарству Просвете и Црквених послова. Били су присутни сви чланови испитног одбора.

Члан испитног одбора г. др. Бранислав Петронијевић испитивао је из психологије, логике и историје философије. Кандидаткиња је добила ова питања: Локализација психичких садржаја. — Психичке теорије мишљења. — Хемилтонова теорија суда. — Методе испитивања узрока. — Сократ. — Платон. — Аристотело (општа карактеристика). — Хегел.

Члан испитног одбора г. Светислав Максимовић испитивао је из педагогике и методике. Кандидаткиња је добила ова питања: Подела педагогије. — Разно одређивање васпитног циља. — Крајњи васпитни циљ по Хербарту. — Посредни и непосредни интерес. — Врсте непосредних интереса. — Формални и материјални принципи наставног плана. — Спољни распоред наставног градива. — Облици излагања наставног градива. — Циљ наставе живих језика у средњим школама. — Методска обрада немачког језика.

Члан испитног одбора г. др. Милош Тривунац испитивао је из немачког језика с књижевношћу. Кандидаткиња је добила ова питања: Лесинг. — Лесингови савременици. — Песници из краја 12-ог и 13-ог века. Историја данашњег књижевног немачког језика. — Прва два става из Лесинговог „Лаокона“, читања и превођење. — Изговор и граматика.

Према оцени испитивача и осталих чланова испитног одбора, испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидаткиња положила усмени испит из стручних предмета.

Писмени испит кандидаткиња је полагала 9 октобра 1908 године у Универзитету. Били су присутни сви чланови одбора.

Чланови испитног одбора г. др. Бранислав Петронијевић и г. Светислав Максимовић предложили су потребан број питања за овај испит. Од предложених и усвојених питања кандидаткиња је изабрала и обрадила: „О теорији судова“.

За време рада кандидаткињу је надгледао г. др. Бранислав Петронијевић.

Писмени рад кандидаткиње оценили су: г. др. Бранислав Петронијевић и г. Светислав Максимовић. Испитни је одбор, усвојивши њихов суд, одлучио: да је кандидаткиња својим испитним радом задовољила све захтеве, који се за овај испит траже законом о средњим школама и да се према томе може пустити да полаже усмени испит.

Практични испит, који је држан 13 октобра 1908 год., кандидаткиња је полагала у Београдској Женској Учитељској Школи у присуству свих чланова испитног одбора.

Практично предавање кандидаткиња је држала из психологије у II раз. Женске Учитељске Школе, којом је приликом предавала: „*Опште особине осећаја и њихове квалитативне разлике*“.

Према оцени г. г. др. Бранислава Петронијевића, Светислава Максимовића, др. Светолика Радовановића и осталих чланова испитног одбора о практичном испиту, испитни је одбор, одлучно: да је кандидаткиња положила практичан испит.

Оценивши целокупни успех, који је кандидаткиња показала у свима деловима стручнога испита, испитни је одбор — *једногласно* — одлучно: да је кандидаткиња *положила професорски испит из пријављене групе предмета*.

ИЗ МЕТОДИКЕ ШТАМПАРСКИХ ПРОЦЕСА

— ШКОЛСКО ПРЕДАВАЊЕ —

(СВРШЕТАК)

Б. Словослагање

1). О прибору

Слагарница треба да је видан и сув локал, да се може добро и брзо проветравати. Регали се постављају у слагарници у двоструком реду, у облику улице, окретањем зачеља уз зачеље. Регали се граде тако, да се на њих горе постави слагачки сандук, који за свако азбучно слово има одговарајуће преграде, а спреда регала разних слагачких сандука, такође са истим таквим преградама. У преграде на сандуку смештају се слова за рад, а у преграде у фијокама резервна слова и остали слагарски материјал.

Поред регала и материјала слагачу је потребан и други прибор за рад. На пример: 1) Рукописник (манускрипт-халтер или тенак и дивизориум), који држи рукопис; 2) Врстач (Винкелхаген), који служи за слагање и проређивање редова; 3) слагалица (сец-линија) служи као глатка подлога, помоћу које се сложени ред слова може лако помицати и из врстача на шиф преносити; 4) шиф (стучаник) служи на првом месту за оставу слога и за кореговање слога; и 5) шило, које треба да има оштар врх и да је око један сантиметар веће (лужа игла) од висине слова).

2). О систему

Да би се знало и умело саставити од разних појединих слова извесна целина слога, та поједина слова не само да морају имати одговарајући облик и одређену величину (димензију), већ са тим односом величине и облика

појединих слова, слагач мора бити унапред познат, пошто од тога двога зависи правилно израчунавање и израда слога, нарочито табеларног.

Ну тачна израда табеларног слога, који се састоји из многобројних и разноврсних слагарских делова, могућна је само тако, ако су слова и словослагачки материјал, израђени такође тачно по размери једног утврђеног система у погледу њихове димензије.

До скоро се није била постигла сагласност, да се слова и словослагачки материјал израђују једнообразно по размернику једног опште утврђеног система, јер је сваки штампар имао и свој систем, па је хтео да буде и свој ливац слова, али је за то у штампаријама владало врло често и хаотичко стање. Тешко је, а и скупо је штампарију сортирати сваковрсним словима и словослагарским материјалом, а још теже је и скупе инсталирати ливницу за израду сваковрсних слова и словоливачког материјала. С тога су се у разним земљама старали и сви тежили да се постигне јединство утврђењем једне систематске нормe, која би свуда важила као опште правило за израду слова и словослагарског материјала.

Данас је утврђена једна као опште важећа норма тзв. *типометријски систем* (размерник), што се дели на тзв. типографске пункте, које је изумео париски словоливац Фурније око 1737. Око 1804, опет париски словоливац Дидот, реформисао је овај пункт-систем на основи француске стопе (*piéd de roi*), која обухваташе 864 Фурхиеове пункте, па се отуда и назива Дидотов или париски пункт-систем. Тако је омогућена не само тачна израда табеларног слога, већ омогућено и јефтино сортирање словослагарнице готовим материјалом из разних словоливница, а без икакве бојазни на тешкоће при слагању или штампању, које би могле наступити услед евентуалне неједнакости у систему слагарског материјала.

Данас је и у целој Немачкој и Аустро-Угарској заведен тај у опште усвојени типометријски или пункт-систем (који одговара и старом обрачунавању на осмину петита). Дидотов систем прерадио је 1879. Бертолд у Берлину на подлози метарске мере, тако да су сада у овоме систему 2660 типографских пунктова равне 1. метру. Овим тзв. типометријским системом мери се величина (град или кегел) и висина слова и слагарског материјала. На пример величина (димензија) слике од петит-слова износи 8, а од цитеро-слова 12 пунктова. Нормална или садања висина свију слова (Дидотова система) износи 62,67 пунктова, а стара (или Хазова) висина је за четврт цитера већа.

*

Слагарски материјал дели се на ликовни и безлични. Под ликовним материјалом треба разумети: све врсте слова, линија, украса, интерпункција, математичких знакова итд. Под безличним материјалом треба разумети све врсте заглавака (аушлуса), прореда (дурхшуса) квадрата и штегова. Безлични материјал не разликује се од ликовног само по томе што нема лика (главе) већ и по томе што је око 12 пунктова нижи од ликовног материјала.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

3). О словима

Слова по општем имену имамо у главном тројаким тј. верзалних (почетних или великих), обичних (малих) и капителхен слова (полу верзалних). Даље, слова се разликују по лику или дебљини својих контура, као и по групама њихове употребе.

По своме лику или карактеру реза, слова се у главном деле на: обична, узана, широка, курзивна, полудрна, црна и писаћа.

По своме граду или кеглу, слова се деле и називају овако: брилант = 3 пункта, диамант = 4 пункта, перл = 5, номпарел = 6, колонел 7, петит = 8, боргис = 9 Гармонд (или корпус) = 10, Цицero = 12, мител = 14, терција = 16, текст = 20, дупли цицero = 24, дупли мител = 28, дупли терција 32. За одређивање градације већих слова постоји размерник, коме цицero служи као основица; отуда имамо слова по величини 3 циц. 4 цицера, 6 цицера, 8 цицера и 10 цицero или канон 36, 48, 72, 96 и 120 пунктова.

По својој употреби или калкулацији рада, слова се деле у главном на ове три групе. I група обухвата: петит, боргис, гармонд и цицero; II група номпарел, мител и терција, а у трећу групу спадају: текст, дупли цицero, дупли мител, дупли терција и остала већа насловна слова.

4). О линијама

Линије се по своме граду (дебљини) деле на 1 пун., ($\frac{1}{8}$ петита) на 2 пун., ($\frac{1}{4}$ петита) на 3 пункта (или четврт цицero), на 4 пункта (или пола петита) на 6 пунктова (или номпарел) на 12 пунктова тзв. цицero линије.

По своме лику линије се деле на fine, тупофине, дупло-fине, полу-црне, црне, црно-fине, (или ајнфас), пунктиране, таласасте, штрафиране итд.

Величина линија је сразмерна словима, а највише су у употреби ове величине: номпарел, петит, гармонд, цицero, мител, терција, $1\frac{1}{2}$ цицero, текст, дупли цицero, $2\frac{1}{2}$ цицера; после 3, $3\frac{1}{2}$, 4, 5, 6 цицero: даље 2, 3, 4 и 5 квадрата или конкорданца (240 пунктова).

5). О безличном материјалу

Безлични материјал дели се на ове четири групе:

Заглавци (или аусшлус) који се деле на: гефирте, полугефирте, трећину гефирта, четвртину гефирта, шестину гефирта и на харшпадије. У новије време се такође и заглавци деле на пунктове, јер се по тој размери и граде. Тако их има од: 1, 2, 3, 4, 6, 8, 10 и 12. пун. Ови се заглавци употребљавају на првом месту за разређивање речи на онда проређивање редова сложеног слога.

Проред (дурхшус) дели се на ситан и крупан. Ситан је проред од 2 до 6, а крупан од 8 цицero па на више. По дебљини дели се на: 1, 2,

3, и 4 пункта или $\frac{1}{8}$ петита, $\frac{1}{4}$ петита, $\frac{1}{4}$ цицера, $\frac{1}{2}$ петита и $\frac{1}{2}$ гармонда. Проред се употребљава за разређивање редова и поделу наслова.

Квадрати се по својој граду деле на: $\frac{1}{4}$ петита, $\frac{1}{2}$ петита, нонпарел, петит, гармонд, цицера, мител, терција, текст и дупли мител. По својој дужини квадрати се деле на: двоугуби, троугуби, и четворогуби цицера као и на: половине, $\frac{3}{4}$ и на цео конкорданц (48 пунктова) или квадрат итд. Квадрати служе за испуњавање празних редова у слогу итд.

Штегова по дужини имамо од: 1, 2, 3, 4 и 5 квадрата (или конкорданца) а по градацији од: 2, 3 и 4 цицера. Употребљавају се за испуњавање већих празнина у слогу итд.

б). О слагању сјиса.

Пре свега слагарски сандуци однесу се у магацин слова и напуне се словима и осталим украсним и неукрасним слагарским материјалом, затим се напуњени сандуци врате у словослагарницу и поставе на зато одређене и постројене регале. При овој пуњењу, слова се у сандуцима тако расподељују, да она слова, која се најчешће употребљавају, буду смештена у највеће преграде у средини сандука, те како би слагачу била при руци и у довољној количини, за израду *слога*.

По својим израдама *слогови* се у главноме деле: а) на тзв. *комерсни* (или чисти) *слог*, за књижевна дела и часописе; б) на тзв. *аксидентијски* (или украсни) *слог*, који је једна комбинација речи и фигура (шара и линија), па стога и обухвата све врсте повеља, плаката, акција, виџета, позивница, заглавља, корица, јеловника, посетница и насловних листова, као и све друге сличне и случајне ствари, које не представљају литерарни производ; и в) на тзв. *табеларни слог* који обухвата све врсте формулара или образаца за државна надлештва, школе, цркве, општине, трговачке књиге и томе слично.

Пре него што се приступи изради *слога*, слагач учврсти рукописник на подесном месту свога сандука горње половине, тако да рукописник стоји лево или десно, према томе како светлост пада, нпр. ако светлост долази с десна, рукописник се поставља на левој страни и обрнуто, па онда помоћу рукописника слагач намести оригинал (рукопис) у висини својих очију. Затим, слагач узме врстач, закључи га према утврђеној *ширини слова*, намести слагалицу (сединију), па онда читајући рукопис приступа слагању списа, слово по слово, реч по реч, ред по ред, страну по страну итд.

Кад се сложи први ред, онда се слагалица извуче и метне преко сложеног реда притискујући је благо левим палцем; затим се сложи други ред и слагалица се на исти начин премести. Тако се продужи рад слагањем реда по реда премештањем у исто време и слагалице с реда на ред, док се не напуни врстач. Затим се сложени редови из врстача пренесу на шиф (ступчаник) и даље слагање продужи се на исти начин.

Што се тиче *ширине слога* о томе техничка правила још нису одредила строге границе. На пример, највећа ширина једног слога не треба да буде шира од дужине $2\frac{1}{2}$ до 3 азбучна реда. Нормална ширина слога не треба да буде шира од дужине реда који садржи 50 до 70 истих слова, а најужа од 35 до 40 истоимених слова или до $1\frac{1}{2}$ дужину азбучног реда: абвгдђежзијљњмињопрстуфхцћш|абвгдђежзијкљм. У пракси је највише уобичајено да се ширина слога одређује овако: 16, 18, 20, 22, 24 и 26 пицера. Дужина стране у већини случајева одређује се према ширини слога или самој потреби односно укусу.

Заглавци или нормално одстојање између речи треба да износи око две петине дотичног кегла ■ (града или величине слова). Уобичајено је да се на пр. код гармонда употребљава заглавак од 4 ■, код пицера 6 а код петита од 3 ■ пункта. По старијем правилу, узима се ширина малог и (полугефирт) као нормално заглавље.

Код *шпационирања* (проређивања) појединих слова узима се шести или десети део дотичног кегла као нормално одстојање (заглавље) између појединих слова. Код петита или гармонда употребљава се за разређивање појединих слова у речима обично шпација од једног пункта | а код пицера од $1\frac{1}{2}$ пункта.

За разређивање редова највише се употребљава *проред* од 2 пункта а најмање од 1 или 3 пункта.

*

Ради правилног слагања слова служи тзв. *сигнатура*, а то је онај зарез на предњој дужини слова. Помоћу те сигнатуре, која се види с предње стране у врстачу и палцем осети, слагач је у могућности да свако слово правилно постави у врстач, а без да га мора загледати.

При слагању треба назити на ово правило: слагач при раду треба да стоји право и на средини пред сандуком; да тежину тела држи подељено на обе ноге; не треба правити непотребне покрете ни телом ни руком, јер се слагач при том неприметно и некорисно замара; за време слагања разговор треба избегавати, јер се при томе неприметно подкрадају грешке; исто тако мењање ноге треба избегавати, јер се ноге неприметно криве кад тежина тела не стоји на обема ногама.

По правилу, а и у већини случајева саме праксе, дело се не слаже редом — страну по страну, већ у тзв. пакетслог, а то ће рећи, рукопис дотичног дела или новина претходно се подели међу више слагача и тако сваки од тзв. „пакетер“-слагача свој део рукописа слаже у шпалте или ступце. Затим од старијих слагача, тзв. „метер“ слагач овај слог у шпалтама (пакетслог) *прелама* формирајући га на одређене стране или колумне.

Преламајући пакет-слог метер-слагач додаје наслове колумна, редни број страна (пагинарање), умеће клишета и подешава — „јустира“ — колумне тако да буду у свему подједнаке и тачне.

Истина по неки пут бива да се мали списи не слажу у линате (пакетслог), већ одмах на колумне, тј. редом — страну по страну.

Предговор и садржај дела слажу се на послетку, као и насловни лист, који обухвата, разуме се, назив дела, име писца, издавача или штампара, место и годину кад је дело штампано. Залеђе насловног листа по правилу остаје празно.

Насловни лист (по правилу) не слаже ни метер ни пакетери већ тзв. аксиденслагач, који мора да има развијенији укус о избору слова и аранжирању редова и који је вентили у скицирању, јер он мора претходно да компоује тај наслов у складну целину као и све друго што има да слаже, па онда да приступи слагању.

7). О слагарским машинама.

Тежња, да се слагање слова изводи што брже, одвело је тако далеко, да је сад и код компресног слога ручни слагачки рад замењен машинским радом, као и код клиширања оригинала — слика.

За израду компресног слога, за књиге и новине, употребљавају се са успехом тзв. слагарске машине, које од ручног слагања имају у главном ова прешмућства: 1) израда слога изводи се несразмерно много брже; 2) отпада потреба да се у штампарији држи велика количина готових слова; 3) добит у лепоти штампе, тј. у оштрини слога, јер су овде увек слова нова; и 4) добит у времену, пошто се овде слова од употребљена (одштампана) слога не разлажу већ само претанају.

Према својим конструкторцијама и компликованости, слагарске машине су *уникум* техничке женијалности и савршенства.

Први покушај да се поједина слова слажу машином, изведен је око 1774 године, тако званом логотип-машином. Око 1822 ти покушаји напуштени су, јер се није могла задовољити потреба праксе.

Тек у новије доба пошло је за руком, да се начине такве машине које у довољној мери задовољавају и практичну потребу.

Старе машине израђивале су слокове слагањем појединих слова, али је се заглављивање морало вршити ипак ручним радом. Разлагање употребљеног слога вршено је такође машином — разлагарицом — или руком од стране слагача.

Код новијих машина израда слога оснива се на другом принципу, тј. овде се израда слога изводи на тај начин, што се прво начини матрица целог реда, па се онда излије ред, који се у магацину један по један слажу

формирају у слог. С тога су оваке слагачице назване: машине за „слагаче (израду) матрица“ и „ливење редова“. — Најстарија од ових машина јесте тзв. „линотип-машина“ (1883) од Мергенталера из Балтимора, која је се у пракси одомаћила. За овом долази тзв. Типограф-машина од Рогер Бригга из Канаде. По том долази тзв. Монолин-машина (1893) од Скудера из Вашингтона, који је учио код Мергенталера.

Најновије машине разликују се пак од те три горе поменуте машине у толико, што ове израђују слог ливењем појединих и слагањем појединих слова у речи и редове, а те друге три на против, израђују слог ливењем и слагањем целих редова. Још 1872—1875 године патентирао је у Енглеској Висткот прве две оваке машине тзв. Гоздонов „графотип“ и Нерај-Розаров „електротипограф“, али исте нису могле у довољној мери да задовоље практичну потребу, нарочито пак прва. Тек 1897 појави се трећа машина ове категорије, која од свију најбоље задовољи потребу и саме праксе. То је тзв. „монотип-машина“, од американца Ланстона.

Најновија слагарска машина јесте тзв. „рототип“ од аустријског инжењера Шимела, која је употребљива за слагање, ливење и разлагање и то како појединих слова тако и целих редова, али се ипак у пракси није одомаћила.

Линотип и типограф практичне су машине за израду слога од две врсте различитих слова. На пример, обична (или мршава тзв. текстна) слова и полупрна (или прна) слова, н. пр. за подвучене речи. Линотиција употребљава се шта више и за израду мешовитог слога од 4 врсте разних слова н. пр. поред горње две врсте још и слова за наслове и примедбе. Али обе те практичне машине као и „монолане“ кад се упореде са „монотипом“ имају тај недостатак за израду слога за књижевна дела, што не лију поједина слова већ целе редове, па је зато кореговање њихова слога непрактично. На пример, ако је у целом реду само једно слово погрешно мора се цео ред бацити тј. новим заменити. И због тога су најновије машине, које лију поједина слова, неоспорно практичније, нарочито пак за књижевна дела, пошто се слог, израђен овим машинама, ништа не разликује, од слога израђеног од стране слагача, у погледу његовог кореговања.

Од најновијих машина „монотип“ је највише у употреби, јер је и најпрактичнија. Ова машина астоји се из два дела или апарата који су потпуно различити и један од другог независно одвојени. Први део „монотипа“ је машина за писање, која споља заиста и личи на велику машину за писање. Она има тастатуру од 257 дирки, помоћу којих се откудавају тј. на хартији изрежу разна слова, знаци шпације и т. д. За разлику, ове су дирке обојадисане црно, бело, црвено, плаво и зелено. Хартија, која се према потреби одвија и завија, стоји у вези са тастатуром, тако да сваки откуцај поједине дирке начини на хартији рупу у облику дотичног слова, знака или шпације. Према томе, овде слагач у место да слаже слова, он их према читању ру-

www.unizg.hr

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

кописа само откуцава на тастатури и тиме на овој траци хартије начини тзв. *папир-матрицу*, која се по довршетку откуцавања употреби на другом делу апарата за израду слога, тј. *ливење појединих и слагање појединих слова*.

Ова трака хартије, која је на тај начин прворисана, представља верну матрицу целог омкунаног слога или рукописа дотичног дела, и као таква може се по употреби неповређена оставити и за друго издање односно ливење слога дотичног дела, а у томе се уштеди важнија половина рада око другог издања. Ето у томе лежи и друго преимућство практичности ове слагарске машине.

Гв. Клајић

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Nikoltschoff, Dr. W., **Das bulgarische Bildungswesen.** Im Auftrage des Königlichen bulgarischen Unterrichtsministeriums verfasst von — —. Лајпциг, Дир, 1910. Стр. VIII, 179. Цена укор. 5 м. [Чини 2. књигу збирке: Die Kultur und das Bildungswesen der Balkanländer. In zwanglosen Heften herausgegeben von Johannes Friedrich Dürr].

За првом књигом, о грчком школовању и грчким школама, коју смо приказали у новембарској свесци овога листа, наскоро је у збирци о култури и образовању балканских земаља код издавача Дира у Лајпцигу изишла и друга са напред истакнутим натписом: предмет јој је школе и школовање као и друге просветно-културне установе код Бугара.

Већ из суседских и родбинских обзира нас мора интересовати све што се ради у Бугарској; у толико је за нас важније упознати се са културно-просветним приликама наше браће Бугара, чијем напредовању треба да се радујемо а искуствима користимо. Спис др. Николчова хоће да страни свет упозна са стањем образовања у Бугарској; па како код нас нема о том нарочитог дела, биће, мислимо, добро и корисно исцрпније прегледати садржину ове књиге, управо дати један извод из ње. Као што се види из натписа делу, писац је градиво црпио из службених извора, те његово излагање мора бити потпуно и поуздано.

О самој опреми књиге немамо рећи ништа ново: иста добра штампарска израда, иста фина хартија, повелики број лепих слика и леп повез. И с те стране се књига сама препоручује.

После кратког преговора издавачева (стр. V—VII) и списка садржаја долази први део ове књиге: Краљевина Бугарска, којој су посвећене 172 стране, док је за други део, бугарске школе у Турској, узето последњих седам страна.

Први део има ове одељке: увод, под турском владавином и после ослобођења.

У уводу (стр. 2—13) је кратка скица политичкога и културног развика од досељења Бугара на Балканско Полуострво па до пропасти бугарске државе и турског освојења. Ту се спомиње рад словенских апостола Ђирила и Методија, а нарочито Климентија, утицај богумила; манастирске и црквене школе у 14. веку, рад Григорија Синаита, Григорија Цамблака и Константина Философа Констанског.

У другом одељку (стр. 13—48) говори се о пређашњем стању бугарских школа под турском владавином. Најпре је реч о манастирским, црквеним и приватним школама. У овим школама, које су се обично звале „килије“ (ћелије), учио се читање (светог писма), писање, црквено певање и овда онда понешто рачунања. Манастирске и црквенске „килије“ претворене су у првој четврти 18. века у неку врсту јавних школа и то чини почетак просвећивања бугарског народа. О броју приватних килија не може се ништа рећи, а црквенске и манастирске показује овај преглед.

	у градовима	у селима	свега
До 1750	2	19	21
1751—1800	4	23	27
1801—1820	10	39	49
1821—1835	17	75	92
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	Свега 33	156	189

После овога износи се значај школа за буђење народне свести. Овде се истиче важност прве историје Бугара од монаха Пајсија 1762. године, одвајање бугарске цркве од грчке патријаршије, и рад Бугара настањених у Цариграду, Букурешту и Одеси. Епоху чини отварање прве јавне и чисто бугарске школе у Габрову 1835. године. Од тада је непрестано и брзо растао број бугарских школа, што се види из овога прегледа.

Ново отворене школе	у градовима	у селима	свега
До 1835	33	156	189
1835—1840	12	81	93
1841—1850	11	195	206
1851—1860	11	308	319
1861—1870	5	402	407
1871—1878	1	443	444
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	Свега 73	1585	1658

Кад према крајњим бројевима срачунамо број школа, онда добијемо ове бројеве:

1. на крају године . . .	1834	1840	1850	1860	1870	1878.
2. број школа	189	282	488	807	1214	1658.

Док је у почетку 19. века број школа био само 48, порастао је до 1850. на 488, у даљој деценији (до 1860) се скоро удвојио (807) а у 1878. (години ослобођења) достигао је до 1658 школа.

Са овим напретком у вези су неке тековине и новине, од којих писац истиче: грађење нарочитих школских зграда, увођење народног језика у школе, образовање самосталног наставничког staleжа, умножавање наставних предмета и израђивање сталног наставног плана, оснивање нарочитих школских општина. После тога износи се уређење Бел-Ленкестровских школа и прелази на периоду бугарског школовања, коју писац назива „Sturm-und Drangperiode“. Ово је време најживљега рада пре ослобођења на подизању а нарочито на поправљању бугарских школа. Бел-Ленкестровске школе обично су трајале 1½—2 године и у њима су добијана најосновнија знања из читања, писања, рачунања и религије. Ово већ није могло бити довољно за тадање време. Наставни план је увећан новим предметима, као што су библиска историја, катихизис, граматика, бугарска историја, земљопис, рачун, цртање и т.д., што се учило после основне школе и трајало обично 3—4 године. У неким местима ово је учење било наставак основног учења читања и писања, а у другим је нарочито и засебно предавано и служило као приправа за даље учење, од куда је дошло име „приправна школа“. У то време вратили су се у Бугарску неки наставници, који су се образовали на страни, већином у Русији и Грчкој, и који су додали још један, трећи ступањ те је тако постала тако звана „виша школа“ (називана и грађанска школа, прогимназија и слично). Али ова деоба на троје није се могла одржати дуго, и на скоро је замењена деобом на двоје, јер је Бел-Ленкестровска школа спојена са приправном под именом „основна школа“. Виши ступањ здржан је или као прогимназија (грађанска школа) или је претворен у вишу школу (гимназију, семинар). Тако је у Шумену за 1849/50 годину у мушке школе ишло 300 деце, и од њих је 195 припадало нижој школи а 105 вишој, која је имала два одсека: нижи са три године учења и виши (гимназија) опет са три године учења. — Ради спремања наставника школе у Пловдиву, Шумену и Габрову подигнуте су на више школе, које су обично називане гимназијама, учитељским школама или богословским школама. Од важности за развитак бугарских школа био је рад наставничких конференција, за које су први подстак дали наставници из округа старо-загорског 1868. године; а 1874. године ексархат у Цариграду, у чије је привилегије долазио и главни надзор над бугарским школама, наредио је сазив општих земаљских наставничких конференција. Оне су расправљале постављена им питања, која су се тикала школе, наставе и наставника, и њихови закључци слажу се скоро сви. Оне су саставиле и наставни план за бугарске школе. Конференција у Шумену израдила је такав план за основне школе од четири године и за грађанске (више градске)

школе опет са четири године. Конференција у Пловдиву разликује три врсте школа: основну, грађанску (средњу) и вишу школу, и израдила је наставни план за њих. Одлуке свих конференција послане на време бугарском екзархату у Цариграду; али због политичких заплета у целој земљи остале су без резултата. На скоро, 1876. године дошао је устанак, а затим руско-турски рат и ослобођење Бугарске. Ипак закључци наставничких конференција имају значаја нарочито као знак великога напретка, који је бугарска школа учинила за време од четири десетине година.

Заједно са развитком школа за мушку децу ишло је и образовање женске деце, и ако не тако брзо и пространо. „Килије“ у женским манастирима у Самокову и Калоферу чине почетак женском образовању код Бугара. Прве женске школе, у којима су радиле учитељице, много су изостајале иза мушких школа, нарочито због неспремности учитељица. Али чим су из ново отворених виших женских школа у Старој Загори (1857) и Габрову (1862) изашле спремне учитељице, одмах се опази знатан напредак и у женском образовању. Томе је помогло и заузимање просвећених наставника и списатеља бугарских, на чијем челу стоји Константин Фотинов (рођен 1780—90, умро 1850), оснивач бугарске периодике штампе.

Овај одсек из развитка бугарске школе писац допуњује оценом рада и заслуга наставника, педагога и школских пријатеља, као што су Dr. med. П. Берон, Неофит Рилски, Неофит Босвели, К. Фотинов, П. Р. Славејков. На завршетку су кратко додирнуте и сметње просветноме и школском напретку, међу којима је и необезбеђена екзистенција учитељска. Плата је издавана неуредно и неједнако. Просечна годишња плата била је у градовима 200—300 динара а у селима 100—150 динара. Понегде су учитељи потпомагани природним производима, али је све то било недовољно, тако да су они били принуђени, да траже споредна занимања. У неким селима било је учитеља са 60 динара годишње плате, док су они у неким градским вишим школама имали чак 3600 динара на годину.

Трећи, најопширнији одељак (стр. 48—172) посвећен је времену после ослобођења. После прегледа законодавних покушаја говори се о разним врстама школа (народне школе, средње и стручне школе, универзитет) и о другим чисто културним установама.

Одмах по ослобођењу, још за време управе првога руског комесара, почело се радити на подизању и отварању школа. Познати научник и професор Марин Дринов био је први управник просвете у Бугарској до јула 1879, и дотле је успео, да поново отвори раније школе а и нове подигне. Он је поставио и основе школском законодавству, јер је израдио најпотребније законе и прописе о основним и грађанским школама и о реалкама, о школском надзору, о испитима

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unib.rs

www.izao.org о наставним плановима за све врсте школа. После избора Александра Батеноерга за кнеза и после стварања првога уставног министарства Дринов се повукао на своју катедру у Харкову, а његов рад на школама наставили су и усавршили његови последници. У Источној Румелији била је нарочита управа за народно просвећивање и школе и школско законодавство стајали су боље но у Северној Бугарској. Од присаједињења њеног настаје нов живот у Бугарској. О просвети и школама стара се министарство просвете а црква је под министарством спољашњих послова. Године 1892. ступио је у живот нов закон о народном просвећивању, који је први обухватио све школе, а највећу је пажњу поклонио народној школи. После неких покушаја најновије време донело је два школска закона. Један је примљен у народној скупштини крајем децембра 1907. и објављен 9. јануара 1908. Али за време његова штампања променила се влада, закон је најпре суспендован за једну годину а затим сасвим замењен новим школским законом од 5. марта 1909. године, који обухвата уређење министарства просвете и свих школа, које су под његовом управом и надзором.

А. Народне школе.

1. *Дечја забавишта.* Идеје Фребелове добиле су приступ и у Бугарску; али дечја забавишта напредују врло полаганом. Број од 50 дечјих забавишта у 1894/95 школској години за десет година попео се само на 56, у којима је 69 наставничких снага (4 учитеља и 65 учитељица) а 1941 мушкарац и 2182 девојчице, дакле свега 4123 детета. За издржавање дато је 1905/06 године 39 199 динара, и то 16 476 динара из државне касе. По закону од 1891. било је обавезно отварање дечјих забавишта, ако има доста наставничких снага; а закон од 1909. оставља то доброј вољи општина.

2. *Основне (народне) школе.* Назив „народна школа“ је старији и још и сада општији. Према новом схватању, које вреди и у садашњем школском закону, под тим се разумеју све школе, које држава или општине издржавају, у којима је наставни језик бугарски и које стоје под министарством просвете. „Народна школа“ није само основна школа већ под тим именом има и виших школа, има дакле народна основна школа и народна гимназија. Насупрот народној школи у овом смислу јесте приватна школа.

По уставу и школском закону основна је настава бесплатна и обавезна за сву децу од 7. до 14. године. Деца бугарских родитеља, која уче код куће или у приватној школи, морају крајем сваке школске године полагаати испит у државној основној школи. Противни поступак казни се новчано; новчане казне прописане су и за родитеље, који неуредно шаљу децу у школу.

Број школа нагло расте. У години ослобођења 1878. било је 73 градске и 1585 сеоских школа, свега 1658 школа. После тридесет го-

дана, на крају школске 1907/08 године број народних основних школа био је 3320; дакле увећање је за 1662 школе. Заједно са приватним школама 1907/08 овакво је стање било основних школа:

	Основне школе	мушке:	женске:	мешовите:	Свега
Градске		23	18	373	414
Сеоске		29	14	4203	4246
		52	32	4576	4660
Од њих су:					
Народне основне школе	—	—	3320		3320
Приватне основне школе	52	32	1256		1341
		52	32	4576	4660

У ове школе ишло је те школске године 262 394 мушкарца и 167 717 девојчица, свега 430 111 ђака, око којих се бавило 5905 учитеља и 3516 учитељица, свега 9421 наставник.

По школама су ђаци и наставници овако подељени:

		Учитељи		Учитељице		Мушкарци		Девојчице	
Народне основне школе	{	градске	614	841	36 386	31 558			
		сеоске	3760	2462	187 327	103 021			
		свега	4374	3303	223 713	134 579			
Приватне основне школе	{	градске	319	155	8205	7210			
		сеоске	1212	59	30 476	25 928			
		свега	1531	213	38 681	33 138			

Ако се статистички подаци упореде међу собом и са бројем становништва за исту годину, добија се овај резултат:

На једнога учитеља (одн. учитељицу) просечно долази ђака:

	У народним основним школама	У приватним основним школама	Укупно:
градским	47	32	43
сеоским	46	44	46

Број ђака према целокупном броју становништва стоји као 10,3 према 100, тј. од 100 становника 10,3 су ђаци, или од 100 мушких лица су 12,4 ученици а од 100 женских 8,2 ученице у основним школама.

Обавезна настава у основној школи није се могла, разуме се, одмах одједном извести, те и сада има места, где је то још скромна жеља. Занимљиво је видети, како се стоји са писменим рекрутима, јер се по њима обично суди о народном образовању. Од рекрута читати и писати

	1897.	1902.	1905.
Бугара	није знало 43·61%	21·16%	15·98%
	знало 56·39%	78·84%	84·02%
Других на- родности	није знало 85·14%	77·38%	75·12%
	знало 14·86%	22·62%	24·88%
Од свега становни- штва	није знало 52·73%	31·75%	25·28%
	знало 47·27%	68·25%	74·72%

Из овога се види, да је за округло 8 година проценат рекрута, који су умели читати и писати, попео се од 47,27 на 74,72%.

Ако хоћемо да попунимо слику, треба још да додамо бројеве оних, који од целог становништва умеју читати и писати. Слика за 1905. овако би изгледала:

Читати и писати	Подаци за целокупно становништво:			Подаци само за Бугаре		
	мушких:	женских:	укупно:	мушких:	женских:	укупно:
није знало	59,34%	85,33%	72,09%	53,15%	83,36%	67,97%
знало	40,66%	14,67%	27,91%	46,85%	16,64%	32,03%

Ако искључимо децу испод 7 година, онда за 1905. год. имамо:

Читати и писати:	Становништво преко 7 година:		
	мушких:	женских:	укупно:
није знало	49,43%	81,76%	65,24%
знало	50,57%	18,24%	34,76%

Још да додамо коефицијенат образовања, тј. однос броја ученика према целокупном становништву. Тај се коефицијенат у Бугарској овако увећавао: за школску годину 1888/89 био је 5,5%, за 1892/93 — 8,7%, за 1900/01—8,5% и за 1907/08—10,3%. По половима овај коефицијенат за школску годину 1907/08 био је за мушке 12,3% а за женске 8,2%. —

Да покажемо уређење основне школе. Према закону од 1909. године учење у основној школи траје четири године са две продужне године за оне ученике, који нису ступили у прогимназију или у какву специјалну школу. Школска година је од 1. септембра до 29. јуна, али се у селима може скратити. Окружни школски савет одлучује о том, кад ће у неком селу почети и завршити се школска година. Основне школе имају овај наставни план:

Б р о ј	ПРЕДМЕТИ	Подељена основна школа				Једноразредна основна школа	
		Р а з р е д				I. течај	II. течај
		I	II	III	IV	I и II	III и IV
1.	Религија и моралне поуке . . .	2	2	2	2	2	2
2.	Бугарски и очигледна настава	10	10	6	6	10 (11)	8
3.	Рачун и геометрија	4	4	4	4	4	4 (5)
4.	Историја, земљопис и познавање закона	—	—	4	4	—	5
5.	Природна историја	—	—	4	4	—	4 (5)
6.	Цртање	2	2	2	2	2	2
7.	Певање	2	2	2	2	2 (1)	1
8.	Гимнастика и игре	2	2	2	2	2	1
		22	22	26	26	22	28*
9.	Ручни рад (факултативно) . .	—	—	2	2	—	2
	Број недељних часова	22	22	28	28	22	30*

Бројеви под заградом показују могуће комбинације за повећање часова на рачун других, што је остављено нахођењу учитељеу.

На основи закона издата су правила о управљању школа, о кажевању ученика, о ученичким вечерима, школским свечаностима, школским шетњама и школским путовањима. На телесно васпитање обраћа се нарочита пажња; предавању гимнастике помажу свуда распростраћена гимнастичка друштва „Јунак“.

Особито је важно питање о школским зградама и школском намештају. У почетку је ова ствар била остављена општинама, а мивистарство је израдило опште погодбе за подизање школске зграде; али кад се увидело, да ствар иде врло споро, добивено је 1905. године одобрење од скупштине и начињен је зајам од 6 милиона динара на рачун општина, које хоће или су приморане да подигну школску зграду према нормалним плановима, што су израђени у министарству. У исти мах су поправљена и попуњена правила за школске зграде. Место за зграду бира се комисијски и не сме имати мање од 1000 кв. м. површине; сем тога у селима најмање 1000 кв. м. а у градовима 300 кв. м. за школски врт. Прописана је величина школских просторија; а у свакој већој школи са више од шест разреда морају бити нарочите дворнице за гимнастику,

* Овде је у књизи очигледно погрешка, јер овај збир је 27 а не 28 (тако исто ниже: 29 а не 30); погрешка је или у сабирању или број часова код појединих предмета није тачно назначен.

пртање и ручни рад. У правилима се признаје потреба подизања нарочитих станова учитељских по селима; али општине до сада нису одговориле овим захтевима, јер им недостају материјална средства. Из истог разлога споро иде са набавком школског намештаја према хиџијенским захтевима.

За издржавање и снабдевање основних школа старају се држава и општине. Сви издаци на основне школе у буџетској години 1907. износили су 12 110 879 динара, од којих је сама држава дала 5 430 379 динара, и то 5 362 869 динара за народне основне школе а 67 510 динара за приватне основне школе. Од целокупне суме од 12 110 879 дин. издано је на народне основне школе 11 401 211 динара а на приватне основне школе 709 668 динара. Упоредивши 1898. и 1907. годину, дакле време од десет година, од свих издатака на основне школе, рачунато у динарима, долази на:

	једну школу:		једног учитеља:		једног ученика:		једног становника	
	1898	1907	1898	1907	1898	1907	1898	1907
Од држ.	1153	1186,70	586	576,41	13,56	12,62	1,14	1,30
Од општ.	992	1459,90	504	709,11	11,67	15,53	1,12	1,60
Свега . . .	2145	2646,60	1090	1285,52	25,23	28,15	2,26	2,90

Из овога нарочито пада у очи све јаче учешће општина у издржавању основних школа.

У 1907. години издато је:

	Градске школе:	Сеоске школе:	Укупно:
1. На плате учитеља	2 360 342 дин.	6 417 070 дин.	8 777 412 дин.*
2. На школ. згр. итд.	1 068 553 "	750 322 "	1 818 875 "
3. На наставна средства	15 886 "	73 316 "	89 202 "
4. На друго	653 716 "	771 674 "	1 425 390 "
Укупно	4 098 497 дин.	8 012 382 дин.	12 110 879 дин.

Неједнако и свакојако било је са спремом учитељском. Законом од 1891. створен је чврт и поуздан напредак, јер се тражи, да учитељски кандидати сврше државну педагошку школу. Изузетно могу се абитуријенти гимназија, богословије и других виших школа поставити за учитеље, али тек после државног испита добијају сталност. И раније постављени учитељи морали су полагати нарочити испит. Школске године 1908/09 било је у целој крајевини 8197 учитеља и учитељица народних школа, и они су према својој спреми овако подељени:

* У вџизи је погрешно наштампано 8770 412 дин.; отуда и целокупан издатак 12 103 879 место 12 110 879 динара.

Школа, где су добили образовање :	Апсолутни бројеви:	Релативни бројеви (у %):
1. Народна (основна) школа	6	0,07
2. Неколико разреда гимназије	684	8,34
3. Недовршена државна педагошка школа	194	2,37
4. Недовршена Богословија	20	0,24
5. Недовршена Земљорадничка школа . .	3	0,04
6. Гимназија	3077	37,54
7. Државна педагошка (учитељ.) школа	2313	28,20
8. Богословија	384	4,68
9. Земљорад., занатска и тргов. школа	363	4,43
10. Велика школа (Универзитет)	1	0,01
11. Недовршена велика шк. и друге школе	7	0,09
12. Педагошка гимназија за женске . .	1146	13,99
Укупно	8197	100,00

Законом од 1909. године одвојена је школска општина од политичке општине. У у праву школске општине бирају се у селима 3 а у градовима 5—7 чланова. Члан може постати сваки грађанин, који зна читати и писати, који има 30 година и није изгубио политичка и грађанска права. Грађанин, који је свршио гимназију, може бити изабран и после навршене 25 године; и женске, које су свршиле вишу школу (гимназију и тд.) и имају најмање 25 година, могу бити изабране. Школска општина у првом реду стара се о школи и управља школским фондовима.

Надзор над основним школама одређен је школским законом и законом о надзору над грађанским и народним школама. Главни надзор врши министарство, а његови су органи: главни надзорници и школски (просветни) савет при министарству, школски надзорници, административни окружни старешина, окружни школски савети и школски општински одбори.

Цела Краљевина подељена је на дванаест школских округа са толико исто окружних школских надзорника, које поставља министарство. За окружне школске надзорнике могу се поставити редовни гимназиски наставници, који имају академско, поглавито философско-педагошко образовање и радили су најмање пет година као наставници. Они имају плату гимназиских наставника и још 900 динара годишње. Попутницу добијају према општем закону о чиновницима. Окружне школске надзорнике помажу у раду 64 среска школска надзорника, које такође поставља министарство. За среске школске надзорнике могу бити постављени редовни учитељи основних школа, који су свршили гимназију или учитељску школу, као редовни учитељи радили бар пет година у основној школи и положили надзорнички испит из

методике наставних предмета, школске администрације и школског законодавства. Они имају плату као учитељи, уз то још 600 динара годишње и 720 динара попутнине. Срески школски надзорници прегледају основне школе а окружни прогимназије и надзиравају рад среских школских надзорника. Окружни школски надзорник је сем тога шеф канцеларије, саставља годишњи извештај и члан је окружног школског савета. Овај чине: старешина округа као председник, окружни школски надзорник, један директор гимназије или прогимназије, главни учитељ (управитељ) основне школе у окружном граду, председник окружног одбора, председник окружног суда, окружни лекар, окружни архитекта, председник школске општине у окружном граду, председник општине окружнога града, председници школских општина у среским градовима, један наставник гимназије и прогимназије, један учитељ основне школе из окружног града и срески школски надзорници, кад се задржавају у окружном месту. Све важније мере школских надзорника и школских општинских управа морају проћи кроз окружни школски савет, али ступају у живот, тек кад их прими и одобри министарство просвете.

За ред у школи најпре одговара учитељ; ако у школи има више учитеља, онда они бирају и окружни школски надзорник потврђује једнога за главног учитеља (управитеља). Ако је у граду више школа, свака има свога управитеља, а они између себе бирају председника.

Казне над учитељима изричу поступно: управитељ, школска општинска управа, срески и окружни школски надзорник и дисциплинска комисија окружног школског савета; овај последњи изриче казне: отпуштање из општине, среза и округа али с правом да се може примити на другом месту за учитеља; губитак учитељског права за једну до три године и губитак учитељског права за увек. Дисциплинску комисију чине: председник окружног суда, председник школске општине и учитељ основне школе, који је члан окружног школског савета. Поменуто одлуке о казнама дисциплинског суда одобрава министарство просвете.

Постављање и плаћање учитеља раније је остављено било управама школских општина. Али само по изузетку општине су умеле ово право употребити на корист и углед школе и учитеља. С тога је законом од 1891. ово право пренесено на министарство. Ну учитељи се тада нису свуда повољно осећали, те је министарство 1894. године морало изменити закон и постављање учитеља оставити општини и окружном школском савету. Ово је задржано и у новом закону, по коме школска општина поставља учитеље народних основних школа, а окружни школски надзорник потврђује одлуку. Учитељи, који су свршили учитељску школу са истинитом зрелости а нису још положили државни испит, зову се „кандидати“ и имају годишње 1020 динара.

Они су дужни у року од три године положити тај испит и онда постају редовни учитељи. Учитељи, који су свршили гимназију или богословију, зову се „привремени учитељи“, имају плату као и кандидати и могу постати редовни учитељи, ако у року од три године положи испит из теорије и праксе педагогике. Редовни учитељи су стални у свом положају и могу бити отпуштени само по одлуци дисциплинске комисије. Основна плата редовном учитељу је 1440 динара годишње и повећава се после пет година службе четири пута са 240 динара. Према томе редовни учитељи подељени су на пет класа и имају ове плате: V класа — 1440 дин., IV класа — 1680 дин., III класа — 1920 дин., II класа — 2160 дин. и I класа — 2400 динара. Раније су учитељи неуредно примаали плату од општина; сада држава добија од општине 450 динара годишње за сваког постављеног учитеља и онда се она стара за издавање учитељских плата из државне касе. Од плате се учитељима одбија 6% за општи пенсионни чиновнички фонд. Ако после 15 годишње службе даду сами оставку, они добијају годишњу пензију, која износи $\frac{1}{40}$ од суме, коју су примили за све време службовања. Пензија за удовице и децу овако се рачуна: удовица добија $\frac{1}{3}$ а свако дете $\frac{1}{10}$ од пензије умрлог учитеља; ако жена учитељева умре или је раније умрла, старацац прима за једно дете $\frac{1}{3}$ очеве пензије, $\frac{1}{2}$ за два детета а $\frac{2}{3}$ за троје и више деце.

2. *Продужне школе.* Оне су у свом различном облику наслеђе из ранијих периода, када су стајале у високом уважању и биле носитељке културе и образовања. И поред законске одредбе и буџетске помоћи оне нису имале успеха од времена по ослобођењу. Можда је томе крива недовољна спрема бугарских учитеља основних школа. Нови закон од 1909. године прописује обавезну продужну школу са две године учења за сву децу, која су свршила само основну школу. За њу се стара општина а у државни буџет за 1910. годину стављена је као државна помоћ сума од 10 000 динара.

3. *Васпитање и настава абнормне деце.* Приватну школу за глувонеме отворио је 1898. у Софији један Немац; њој је доцније дата државна помоћ а у јесен 1906. претворена је у државни завод. Када се спреме наставници, отвараће се у унутрашњости редом према потреби још друге школе за глувонеме. — После неких покушаја основан је у јесен 1905. године државни завод за васпитање слепих. Оба ова завода су интернати. Закон од 1909. године обухвата и ове заводе.

4. *Прогимназије.* Према школском закону од 1909. године прогимназија је наставак основне школе и чини општу основу за све средње школе, гимназије и стручне средње школе. Њоме су замењене раније грађанске или градске школе. Како се добром показала ова замена, види се из упоређења податка за 1898/99 и 1909/10 годину:

Број		Грађанске школе у 1898/99. год.			Прогимназија у 1909/10. години		
		школе	настав- ници	ученици	школе	настав- ници	ученици
1.	За мушку децу	62*	310	7380	32	441	12815
2.	За женску децу	22	102	1789	23	292	7199
3.	За мушку и за женску децу .	—	—	—	218	754	19460
	Свега . . .	84	412	9169	273	1487	39474

Сем тога у неким већим градовима додан је прогимназијама још један до три гимназиска разреда, и зову се непотпуне гимназије. Неке од ових школа су остаци из ранијих периода, а друге су на путу, да се развију у пуне гимназије. Због овога и због наглог напредовања прогимназија спао је број непотпуних гимназија. Како и код ових школа прогимназија има превагу, то се ове две врсте школа могу рачунати заједно, те тако има свега 293 прогимназије са 1769 наставника и наставница и 46 913 ученика и ученица.

У прогимназији се уче предмети: вера, бугарски и црквено-словенски, француски или немачки, општа историја, земљопис, познавање друштва и закона, рачуница, геометрија са геометриским цртањем, природне науке (физика, хемија и природна историја) е обзиром на њиву промену у земљорадњи, трговини и индустрији, цртање, лепо писање, ручни рад, певање и гимнастика. Сем тога општине у сагласности са окружним школским саветом и по одобрењу министарства просвете могу додати и друге предмете.

За издржавање прогимназија важе исти прописи као и за народне основне школе. И тиме нови закон ставља прогимназију ближе народној школи но гимназији. Намера је врло јасна: прогимназија ће дотле бити самостална, док се народ не навикне на њу и док је сматра као неизоставан део народнога образовања, тако да би се растурање прогимназије узело као велики назадак, и онда ће се она стопити са основном школом, те на тај начин испуниће се жеља владина за проужењем учења у основној школи. Плате наставницима прогимназија издаје држава, али за свакога прогимназискога наставника општина је обавезна давати државној каси по 900 динара а окружни одбор 300 дин.

Настава у прогимназијама је бесплатна, али није обавезна. Превођење ученика бива по годишњим оценама, а на крају школовања полаже се завршни испит. У допуну прогимназиском образовању могу се завести продужни течаји за земљорадњу, индустрију или трговину

* Од њих су три заједничке за мушку и женску децу.

за мушкарце, а тако и продужни течаји за женски ручни рад, кућанство и друге женске радове.

И по наставничким квалификацијама прогимназија је приближена основној школи. Редовни прогимназиски наставници морају свршити виши педагошки продужни течај или универзитет, и пошто су служили једну годину као кандидати, положити државни испит. Кандидати добијају 1200 дин. годишње; они су обавезни после три године положити испит и онда постају редовни прогимназиски наставници са основном годишњом платом од 1920 динара, која се повећава сваких 5 година са 300 дин. до највеће плате од 3120 дин. годишње. Сем тога има наставника са платом по ранијем закону као и таквих, који се плаћају од часа, те је сада толика различност међу прогимназиским наставницима, да нема изгледа да ће се скоро доћи до једнакости у том.

Прогимназиске наставнике непосредно поставља и премешта министарство просвете; за отпуштање по казни вреде исти прописи као и за учитеље основних школа с том разликом, што је у дисциплинској комисији место учитеља основне школе један од двојице прогимназиских наставника, који су чланови окружног школског савета. Директора поставља министарство просвете.

Б. Средње школе.

1. *Гимназија.* Још 1878/79 године основана су три разреда гимназије и редом је доцније отворан старији разред, тако да су 1883/84 изишли први абитуријенти. Гимназија је имала седам разреда, ученици су примани из основне школе; делила се на класичну и реалну гимназију. И ако је од 1882. до 1909. године пет пута мењан наставни план, принцип и основа задржани су стари. Законом од 1909. извршена реформа поглавито је у овом: 1. учење је продужено за једну годину; основна школа (4 године) и прогимназија (3 године) чине основу за гимназију, која траје још 5 година; овим је бугарска гимназија по годинама учења изједначена са немачким гимназијама; 2. наставни план добио је ове нове предмете: познавање друштва и закона, политичку (народну) економију, хигијену и музику; уношење ових предмета у наставни план гимназије као и задржавање философске пропедевтике (психологије, логике и етике) треба, како вели писац, да буде јасан доказ о здравом и практичном разумевању, по ком се управља организација вишега образовања у Бугарској; 3. укинута је начелна разлика између мушке и женске гимназије, и 4. створена су три типа гимназија: са латинским и грчким, само са латинским и без старих језика. Наставни планови и тачни детаљни програми за ова три типа средње школе сада се дефинитивно израђују. Нови наставни план за гимназије је овај:

Наставни план за мушке гимназије

Број	ПРЕДМЕТИ	Реална гимназија					Полукласична гимназија					Класична гимназија				
		разреди					разреди					разреди				
		I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V
1.	Бугарски	4	3	3	3	3	4	3	3	3	3	4	3	3	3	3
2.	Франц. или немачки . .	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
3.	Руски	—	2	2	—	—	—	2	2	—	—	—	2	2	—	—
4.	Латински	—	—	—	—	—	3	3	3	4	4	5	3	3	4	4
5.	Грчки	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	3	3	3
6.	Светска и цркв. исто- рија	2	3	2	3	3	2	3	2	3	3	2	3	2	3	3
7.	Земљопис	—	2	2	1	2	—	2	2	1	2	—	2	2	1	2
8.	Познавање друштва и закона	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
9.	Политичка (народна) економија	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
10.	Алгебра и геометрија . .	5	4	4	3	4	5	3	4	3	4	4	3	3	3	3
11.	Нацрта геометрија	—	—	—	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12.	Физика	—	—	4	3	3	—	—	3	3	3	—	—	3	2	2
13.	Хемија	3	2	2	—	1	2	2	1	—	—	2	2	1	—	—
14.	Природна историја и хигијена	2	2	1	2	2	2	2	1	1	1	2	2	1	1	—
15.	Философска пропедев- тика	—	—	—	2	2	—	—	—	2	2	—	—	—	2	2
16.	Цртање	4	4	2	2	—	2	2	2	2	—	—	—	—	—	—
17.	Певање и музика	1	1	1	1	—	1	1	1	1	—	1	1	1	1	—
18.	Гимнастика	2	2	1	1	—	2	2	1	1	—	2	1	1	1	—
Недељно час. за сваки разред		26	28	27	28	27	26	28	28	27	27	25	28	28	27	27

Школовање женске деце у средњим школама прошло је кроз разне мене. Већ при отварању женских гимназија одмах по ослобођењу нису се могли сложити о трајању учења у њима нити поставити чврсту основу за њихов наставни план, задаће и сврхе њихове. У кнежевини Бугарској учење је у женским гимназијама трајало пет година, у Источној Румелији шест, па је та разлика остала и после уједињења, и тек почетком 1888/89. школске године добиле су женске гимназије једно исто уређење, јер је прогимназија узета као заједничка основа и за више женско образовање а три године учења за тим биле су права женска гимназија, која је давала и опште образовање и специјално педагошке поуке. После 10 година, 1897. године, ово је уређење замењено другим, по ком су основани двојаки течаји женске гимназије: виши и нижи. Нижи течај наслањао се на основну школу и трајао је пет година; за њим је долазио виши са две године. Учење у женској гимназији трајало је дакле свега седам година, као и у мушкој. Сврха нижем течају била је васпитање образованих матера а вишем спрема за универзитетску студију или за ваљане учитељице.

основних школа. Из овога се види тежња, да се и мушкој и женској деци даде подједнако средње образовање. Законом од 1904. извршено је стапање ове две врсте школа; разликује се женска гимназија од женске педагошке школе и свака од њих уређује се према мушким школама, мушкој гимназији и мушкој педагошкој (учитељској) школи. Нови школски закон од 1909. године разликује три типа женских гимназија: са латинским и грчким, само са латинским и без ових језика. Наставни план је овај:

Наставни план за женске гимназије

Број	ПРЕДМЕТИ	Реална гимназија					Полукласична гимназија					Класична гимназија				
		разреди					разреди					разреди				
		I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V	I	II	III	IV	V
1.	Бугарски	4	3	3	3	3	4	3	3	3	3	4	3	3	3	3
2.	Франц. или Немачки .	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
3.	Руски	—	2	2	—	—	—	2	2	—	—	—	2	2	—	—
4.	Латински	—	—	—	—	—	3	3	3	3	3	4	3	3	3	3
5.	Грчки	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	3	3
6.	Светска и цркв. историја	2	2	2	3	3	2	2	2	3	3	2	2	2	3	3
7.	Земљопис	—	2	2	1	2	—	2	2	1	2	—	2	1	2	2
8.	Познавање друштва и закона	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
9.	Алгебра и геометрија	5	3	3	3	3	4	3	3	3	3	4	3	3	3	3
10.	Нацртна гометрија	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11.	Физика	—	—	4	3	2	—	—	3	2	2	—	—	3	2	2
12.	Хемија	3	2	2	—	1	2	2	—	—	—	2	2	—	—	—
13.	Природна историја и хигијена	2	2	1	1	2	2	1	1	1	—	2	1	1	1	—
14.	Философ. проледектика	—	—	—	2	2	—	—	—	2	2	—	—	—	2	2
15.	Цртање	4	4	2	2	—	2	2	2	2	—	—	—	—	—	—
16.	Певање и музика	1	1	1	1	—	1	1	1	1	—	1	1	1	1	—
17.	Гимнастика	2	2	1	1	—	2	2	1	1	—	2	1	1	1	—
18.	Кућанство	—	—	—	—	2	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1
19.	Наука о васпитању	—	—	—	—	2	—	—	—	—	2	—	—	—	—	2
20.	Женски ручни рад	2	2	2	2	—	2	2	2	2	—	2	2	2	—	—
	Недељно час. за сваки разред	28	28	28	27	28	27	28	28	27	26	26	28	28	27	28

Свака потпуна гимназија, било да је издржава општина или држава, стоји под непосредним надзором министарства просвете. Гимназије су, као што је речено, за мушку или за женску децу; мешовитих гимназија нема. Гимназијом управља директор, кога поставља министарство просвете. Он мора безусловно имати академско образовање и десет година службе као редовни гимназиски наставник. Он добија плату, коју према годинама службе има као редовни гимназиски наставник, и још 900 динара годишње. И наставнике поставља министарство краљевим указом. Они морају имати академско образовање, најмање

једну годину радити као кандидати у гимназији и затим положити државни испит. Кандидати имају 1200 дин. годишње плате. Основна плата је редовном наставнику 3 000 дин. годишње и сваких пет година повишава се са 480 дин., док не дође о 4920 дин. годишње. У нарочитим случајима за техничке предмете и за нове језике, ако нема академских образованих новифилолога, могу бити постављена и лица, која имају завршено гимназиско образовање и положила су нарочити испит. Њима је основна плата различна и то: 2100 дин. годишње за учитеље нових језика, 1920 за учитеље певања и цртања, 1680 дин. за учитеље гимнастике, ручног рада и стенографије. Ове основне плате повећавају се сваких пет година и то само четири пута по 320 динара.

Сваки наставник дужан је примити 16—24 часа недељно, поред других школских дужности.

Наставници се постављају стално. Све казне па и премештање и отпуштање изричу се по одлуци нарочите дисциплинске комисије, у којој су председник окружног суда, један гимназиски наставник и председник школске општине у окружном месту, који су уједно и чланови окружног школског савета.

Школска година траје од 1. септембра до 29. јуна. Одмор је за време школске године, сем недељних и празничних дана, још о Божићу (од 23. децембра до 8. јануара) и Васкрсу дванаест дана. Велики одмор је од 29. јуна до 25. августа. Од 25. августа до 1. септембра су пријамни и поновни испити. Школарина је 20 динара за годину. Ослобођени су сиромашни ученици и деца ветерана из рата 1877/78 године. Сва школарина употребљава се опет на школске сврхе, нешто као помоћ сиромашним ученицима а нешто за набавку наставних средстава. Превођење ученика бива према годишњим оценама, а на свршетку гимназије полаже се испит зредости.

Број гимназија и гимназиских ученика нагло расте. Године 1898/99 било је 16 гимназија, 9 мушких и 7 женских, а у 1909/10 има их 27, мушких 17 и женских 10.

На дан 1. јануара 1910. год. било је:

17 муш. гимназија	са 6773 ученика	и 358 наставника
10 жен. „	„ 3184 ученице	и 172 настав. и наставнице
27 гимназија	са 9957 уч. и ученица	и 530 наставничких снага.

У Софији су 5 гимназија, 3 мушке и 2 женске. Број ученика у гимназијама није подједнак; од мушких највише је у Пловдиву, 675 ученика, а најмање у Видину, 168; највећа женска гимназија са 509 ученица је у Софији, најмање са 116 ученица у Враци и Видину.

2. Педагошка (учитељска) школа. Има пет учитељских школа за мушке и три за женске. У 1909/10. години било је у мушким учитељским школама 1205 ученика и 76 наставника, а у женским 1290

Ученица 65 наставника и наставница, дакле свега 2495 ученика и ученица а 141 наставник и наставница.

У школу се не примају млађи од 14 ни старији од 17 година, а полаже се пријамни испит. Број ученика за сваку годину одређује министарство просвете. Учитељске школе имају овај:

Наставни план за учитељске школе
(мушке и женске)

Број	П Р Е Д М Е Т	Р а з р е д				Смера
		I	II	III	IV	
1.	Веронаука	3	1	—	—	4
2.	Бугарски	4	4	4	3	15
3.	Педагошка и филос. пропедевтика	—	5	5	4	14
4.	Школски рад	—	—	3	7	10
5.	Историја	2	2	2	—	6
6.	Земљопис	—	—	2	2	4
7.	Познавање друштва и закона и Народна економија	—	—	—	2	2
8.	Математика	4	2	2	2	10
9.	Природне науке	4	4	4	2	14
10.	Наука о пољској привреди	2	2	2	2	8
11.	Хигијена и популарна медицина	—	—	—	2	2
12.	Руски	2	2	—	—	4
13.	Немачки или Француски	2	2	2	2	8
14.	Певање и свирање у виолину	2	2	2	2	8
15.	Цртање и Лепо писање	3	2	2	2	9
16.	Ручни рад	2	2	2	—	6
17.	Гимнастика (Теорија)	2	2	—	—	4
Недељни број часова за сваки разред		32	32	32	32	128

Факултативно се могу учити: стенографија, књиговодство, писање машином и свирање у клавир. Пољска привреда и ручни рад замењени су у женским школама поукама о вођењу куће и женским ручним радом; иначе је њино уређење потпуно као и у мушким учитељским школама.

По овом наставном плану радиће се још две године, а онда ступају у живот одредбе закона од 1909. године, према коме ће учитељска школа опет имати пет година, али раздвајање ученика и наставних планова неће бити по свршетку прогимназије, као до сада, већ ће ученици још две године учити по гимназиском наставном плану, а тек у две последње године долази учење специјално педагошких предмета. Разлог је за ово тај, да би ученици били зрелији те према томе и свеснији при одлучивању за учитељски позив. Наставни план за нови тип још није израђен. Али канда није ни завршено питање о спреми учитеља основних школа. Има доста присталица мисао, да се учитељске школе укину и замене 1—2 годишњим специјално педагошким течајем, обавезним за све, који по свршетку гимназије хоће да се посвете учитељском позиву.

Уз учитељске школе су вежбаонице, које непосредно зависе од њих, За наставнике учитељских школа вреде исте одредбе као и за наставнике гимназиске.

Учитељска школа завршује се испитом зрелости.

3. *Богословија (богословска семинарија)* у Софији има шест разреда и наставак је прогимназије, која се сматра као заједничка општа основа и за спремање свештеника у Богословији. Сви наставници су академски образовани, а настава обухвата не само специјално богословске већ и предмете општега образовања, као што су бугарски са књижевношћу, грчки, латински, немачки, руски, земљопис, историја, математика, природне науке, философија и педагогија; али су претежнији богословски предмети.

У школској 1909/10 било је 150 ученика. Заводом управља ректор, који је владика, а било је 12 редовних наставника академски образованих, са правима гимназиских наставника. Сви ученици и већина наставника живе у заводу. Издржаваће интерната стаје државу округло 100000 динара годишње.

4. *Уметничко-занатска школа* основана је у Софији 1896. године под именом „Сликарска школа“. Одмах је настао спор, да ли ова школа треба да служи више практичним или више уметничким сврхама, т.ј. да ли да негује саму уметност или уметност примењену на практичан живот. Најпре је узео маха први правац, и хтели су ову школу да претворе у уметничку академију, док су други држали да је то још рано за Бугарску и тражили да се школа постави на практичније земљиште. Нови школски закон од 1909. тежи да задовољи обе струје. Нова уметничко-занатска школа има два течаја: општи и специјални, последњи са разним специјалним одељењима и радионицама. Општи течај је од три годне и завршује се теориским и практичним испитом. Примају се ученици, који су свршили бар прогимназију или индустриску школу и који пријамним испитом и успехом у приправној години покажу, да имају дара и склоности за уметност. По свршетку општег течаја долази се у специјална одељења, која трају по две године: за сликарство, уметничку графику, декоративну уметност, вајарство и декоративну архитектуру. При специјалним одељењима су и радионице за керамику, уметнички дрворез, израду уметничких чипака и за цизеловање.

Сви ученици плаћају за семестар 20 динара школарине. У зимњем семестру 1909/10 године било је свега 163 ученика а наставничка колегија имала је десет редовних и једног ванредног наставника.

5. *Остале стручне школе.* Од њих су под надзором министарства просвете: музичка школа и техника. Прва је као приватна школа са државном помоћу од пре пет година, а од 1. септембра 1910. постаће државна и биће преуређена. Техника је основана 1. септембра

1909. по новом школском закону од те године. Она ће имати разне од-
секе (сада само четири) са пет година учења. Ученици морају имати
барем прогимназију и не могу бити старији од 17 година.

Под надзором министарства војног су: војна школа, војна ма-
шинска школа, поморска школа и школа за спрему резервних официра.
Војна школа имала је војну гимназију, тако звану кадетску школу,
и две године за стручну спрему. Пре две године укинута је војна
гимназија и остао је само стручни двогодишњи одсек, у који се прима
ограничени број ученика, који су свршили гимназију и положили
испит зрелости. После две године учења у војној школи полагају испит
и у војску ступају као потпоручници.

Под министарством за земљорадњу и трговину стоје две ратар-
ске и једна виноградарско-воћрска школа, које су у реду
средњих школа, примају ученике из прогимназије и имају три године
учења. У ове три школе ишло је 1909/10 године 116 ученика, који
су били сви интерни, а имале су 20 наставника. Сем тога има још
осам нижих ратарских школа, које су 1909/10 школске године имале
204 ученика и 35 наставника. Под истим министарством стоје и тр-
говачке школе, две државне, две приватне и једна, коју издржава
Трговачка Комора. Све важе као средње школе, имају прогимназију
као основу; најбоље су државне трговачке школе у Свиштову и Бур-
гасу, код којих учење траје четири године. Има још разних стручних
школа, које издржавају или држава или општине, друштва и приватни
људи. И оне су под министарством за земљорадњу и трговину.

6. *Педагошки виши течаји.* За спремање наставника за прогим-
назије, које су школским законом од 1909. године приближене основним
школама, заведена су од 1. октобра 1909. два педагошка виша течаја,
у које се примају само абитуријенти гимназија и педагошких (учи-
тељских) школа, да се за две године спреме за наставнике у прогим-
назијама. Један је течај за историско-филолошке а други за физичко-
математичке предмете. Од 1. септембра отвориће се и течај за нове
језике. Педагогика и један модерни језик (француски или немачки)
обавезни су за оба течаја, а специјални су предмети: а) у историско-
филолошком течају: бугарски, историја, земљопис, познавање друштва
и закона и религија; б) у физичко-математичком течају: математика,
природна историја, хемија, физика, хигијена и гимнастика. Учење се
завршује испитом, који даје право на звање кандидата у прогимназији.
Да би се избегла сувишност у таквим кандидатима, број ученика у
сваком разреду ограничен је на 30 и не могу се отворати паралелна
одељења. Овим течајима управљају ваљани гимназиски наставници,
који поред своје плате имају 600 дин. годишњег додатка. Поред теор-
иског образовања ученици се вежбају и у школском раду хоспито-
вањем и држањем предавања у прогимназијама.

В. Велика школа — Универзитет. Први корак за подизање велике школе учињен је отварањем педагошког великошколског курса 1. септембра 1888. год. са историско-филолошким и физичко-математичким одсеком, који је по закону од децембра исте године претворен у велику школу. Прве године (1888/89) она је имала само историско-филолошки одсек; идуће године отворен је физичко-математички а 1892/93 и правнички одсек. Законом од 1894. год. одсеци су названи факултетима са деканима на челу, наставници професорима и доцентима а председник академског савета ректором. Закон од 1904. дао је основне одредбе о универзитету, које су унесене и у школски закон од 1909 год. И сад универзитет има напред поменути три факултета. Закон од 1909. предвиђа и технички и пољопривредни факултет. Отварање нових факултета као и завођење нових катедара врши се законом. Професори су редовни и ванредни. Катедру имају редовни професори, а ако њих нема, ванредни професори и редовни доценти. За сваку катедру поред професора могу се узети и ванредни професори и редовни доценти, чији број одређује академски савет на предлог факултета. Редовни професори имају годишњу плату 7200 дин., ванредни професори 6000 дин., редовни доценти 4800 дин., лектори 3600 дин. и асистенти 3000 динара. Плата лекторима и асистентима повећава се сваких пет година са 480 динара.

Као студенти примају се они, који су положили испит зрелости у гимназији. Абитуријенти педагошке школе најпре се примају као слушаоци под погодбом, да после две године положи допунски испит у гимназији и на основи тога испита добију гимназиско сведочанство о испиту зрелости. Ако то учине, примају се за редовне студенте без губитка семестара, које су имали као слушаоци. И даме се примају под истим погодбама. Има два универзитетска испита: по истеку четвртог и по истеку осмог семестра. Други је испит завршни и даје сва права довршеног академског образовања. Он даје право и на академски испит, са којим је скопчано давање докторске титуле.

Универзитет нема још своје зграде, али ће је скоро добити. Рођељубиви добротвор Евлагије Георгијев оставио је знатну суму, која је достигла до 11½ милиона динара и доноси годишње камате преко 500000 динара. Ако ово не стигне, додаће држава.

У зимском семестру 1909. било је у универзитету:

	Ист.-филол. факултет	физ.-матем. факултет	правни факултет	свега
Редовних професора . . .	6	9	2	17
Ванредних професора . .	3	2	—	5
Редовних доцената . . .	2	2	3	7
Лектора	6	—	—	6
Хонорарних доцената . .	6	1	6	13
Асистената	2	14	—	16
Свега	25	28	11	64

	Ист.-филол. факултет	физ.-матем. факултет	правни факултет	свега	
Студената	господе	165	252	813	1230
	дама	175	93	11	279
	Свега	330	345	824	1509

Г. После университета говори се о чисто културним установама, од којих се нарочито истичу: школски музеј, народни музеј, етнографски музеј (на археолошки музеј одређено је државним буџетом за 1910. годину 43960 динара а на етнографски 35160 дин.), народно позориште (државна помоћ за 1910. годину 160000 дин.), читаонице и народне библиотеке, и удружења. Држава издржава у Софији и Пловдиву две велике народне библиотеке са читаоницама. Народна библиотека у Софији имала је 1906. године преко 41544 свеске а у Пловдиву преко 36580 свезака. Сад им се број готово удвојио. Иначе књижица и читаоница има и по другим местима, па и по селима. У државном буџету за 1910. годину на државне библиотеке је за набавку дела и трошкове одређено 90840 динара. Од удружења радом на народној просвети одликују се нарочито Књижевно Друштво и наставничка удружења, удружење наставника основних школа и удружење наставника средњих школа (гимназија и прогимназија).

Колико држава троши на заводе и установе, које стоје под министарством просвете, види се из годишњих буџета овога министарства од времена ослобођења. Они су били:

За	динара	за	динара
1880	1 365 020	1896	9 242 924
1881	1 691 700	1897	9 188 560
1882	1 808 508	1898	8 313 537
1883	1 879 548	1899	7 973 736
1884	2 215 994	1900	8 114 526
1885	2 508 701	1901	7 872 959
1886*	1 974 248	1902	8 040 397
1887	2 314 335	1903	8 367 924
1888	3 759 510	1904	10 064 716
1889	4 472 355	1905	10 402 470
1890	4 682 260	1906	10 681 975
1891	5 140 985	1907	11 381 975
1892	6 756 401	1908	11 878 947
1893	9 922 511	1909	17 928 482
1894	8 823 743	1910	21 760 182
1895	9 349 842		
		Свега	229 878 971

У другом делу књиге (стр. 173. до краја) посвећено је неколико речи бугарским школама у Турској. Ове школе већином су

* Издаци за 1880.—1886. закључно само су за Северну Бугарску, а за тим за уједињену Северну и Јужну Бугарску.

www.unk основне школе, од којих неке имају и прогимназије, а стоје под главним надзором бугарског ексархата, преко митрополита, а под управом црквених и школских општина. Уређење им се слаже са уређењем у Бугарској. Нарочито много има дечјих забавишта. Године 1907/08 било их је свега 755, и у њих је ишло 11932 мушкараца и 7282 девојчице, свега 19214 деце. На битољски вилајет долази 209 забавишта са 3714 мушкараца и 2363 девојчице; на скопски вилајет 147 забавишта са 2383 мушкараца и 1406 девојчицом; на солунски 315 забавишта са 4766 мушкараца и 2921 девојчица; на једренски 84 забавишта са 1069 мушкараца и 582 девојчице. У цариградском вилајету није било забавишта. Основних школа било је 1907/08 године: у битољском вилајету 230 са 7953 мушкараца и 4139 девојчица; у скопском вилајету 170 са 5759 мушкараца и 2373 девојчице; у солунском 332 са 9804 мушкараца и 3313 девојчица; у једренском 133 са 4161 мушкарацем и 1781 девојчицом, и на послетку у цариградском вилајету 2 основне школе са 135 мушкараца и 66 девојчица. Уза 66 од ових школа има прогимнаских разреда, у које су ишли 1950 мушкараца и 848 девојчица. Сем тога има једна петоразредна женска гимназија у Битољу са 164 ученице, једна иста таква у Скопљу са 125 ученица, и једна свештеничка школа у Скопљу са 85 ученика. Као потпуне средње школе важе: богословска семинарија у Цариграду са 150 ученика, класична мушка гимназија у Битољу са 167 ученика, мушка реална гимназија са трговачком школом у Солуну са 192 ученика, мушка реална гимназија у Једрену са 155 ученика, женска гимназија у Солуну са 234 ученице, женска гимназија у Једрену са 78 ученица, педагошка школа у Серезу са 112 ученика и 7 ученица и педагошка школа у Скопљу са 209 ученика. Са неким од ових школа спојени су пансионати, и то за мушке у Скопљу, Солуну, Серезу, Једрену и Цариграду са 766 питомаца и за жепске у Битољу, Скопљу, Солуну и Једрену са 337 питомица.

У 1807/08 години било је наставника: у дечјим забавиштима, основним школама и прогимназијама 1040 учитеља и 462 учитељице, свега 1502; у непотпуним и потпуним гимназијама и педагошким школама 108 наставника и 25 наставница, свега 133 наставничке снаге.

Плата наставницима није подједнака, већ се сваке године одређује изнова.

Ако се узму сви подаци о бугарским школама у Турској, онда излази: школске године 1907/08 било је свега 1699 школа, у којима је радило 1148 наставника и 487 наставница (свега 1635) а било 42 764 ученика и 20 410 ученица, дакле свега школске деце 63 174.

Завршујемо овај преглед, понављајући уверење, да ће он, нарочито по статистичким подацима, за нас бити и занимљив и користан.

Београд.

М. Ј. П.

Педагогика. Изложио *Љуб. М. Протић*. Друго издање, пре-
рађено и проширено. Београд 1911. Нова Штампарија „Дави-
довић“ — Љуб. М. Давидовића. Стр. 275 вел. 8°. Цена 5 динара.

Изван сумње је да нам је педагошка литература врло сиромашна. Ређе се кад појави која боља књига из ове области. Шта је томе узрок нећемо то испитивати овде. Али ипак зато смемо рећи, да не би требало да је тако. Васпитање нам је оскудно, несређено, недовољно. Радника на овом пољу има највише, особито кад се не мисли само на наставнике него и на родитеље, и онда излази да има ко да чита, да има шта и за кога да се пише. Ну све то нама као да не помаже. Педагошки списи у нас ипак су ретки, а нарочито системска педагошка дела веће вредности. Више од десет година протекло је откад се ниједно тако не појави. Зато је сасвим појмљиво што су се просветни радници могли да зарадују, кад су читали претплатни позив на горњу књигу, особито кад се има на уму да је прво издање објављено 1899 год. Један од тих био сам и ја.

Ових дана, баш на почетку нове године, добили су претплатници и ову нову књигу. Ја сам је с пажњом прелистао, разгледао, па и прочитао, и могу одмах рећи да ми се свидело:

1. што је свако важније питање изражено свестраније;
2. што је све у вези и врло прегледно изложено;
3. што је све исказано јасно, леним језиком, да ће моћи у пуној мери да разумеју њену садржину не само наставници основних и средњих школа, већ и ученици учитељских школа, особито, ови последњи, уз подесна тумачења својих наставника;

4. обухваћено је све што је главно, и сваки онај који овај спис савлада може рећи да је задобио поуздану основу за даље и дубље проучавање васпитних проблема у духу новије педагошке науке. Ово се види и из прегледа садржине на крају књиге, који би било умесно истаћи цео на овом месту, кад би простор овог листа допуштао.

Ја нисам Хербартовац. Али ми се допада и оно отворено и с поуздањем истакнуто признање у предговору да је књига израђена према најбољим немачким писцима Хербартове школе, па онда оно: „Зато се надам да ће ово издање бити и од веће вредности нашим наставницима и наставницама“.... Тако треба. Ваља исповедати извесна начела, ваља их бранити, кад се већ има уверења, да су она спасоносна. Ја то ценим, јер држим да је то збиља за поштовање. Али ипак мени се чини да и Хербартова педагошка школа не може рећи да је достигла све своје идеале. Ну да у то не улазимо овде.

Г. писцу би се могло замерити оно овде-онде, у облику критике, задирање у наше просветне ранице, и ако он то чини пажљиво: да-

не увреди, да нас не заболи. Можда би му књига више добила у нашим очима да није с понеком речи као стрелицом, указујући претом на наше мане, наше јаде, дирао наше ране.

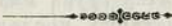
Али не мари. Ми нисмо толико осетљиви, колико је он пажљив; ми се зато нећемо ни осврнути на његове стрелице, оне ће нас мучно и заголицати а камо ли заболети, сем ако се не пробудимо из дубоког сна, којим као да се наслађава наше колено, сањајући покаткад и трзајући се, па у томе мичемо тако помало и нашу веселу просвету унапред — сањиво.

Детаљније претресати садржину ове књиге, мислим да ми није потребно, јер бих могао бити и субјективан, а ја то ипак нисам рад. У осталом нека то чини сваки наш вредни и одушевљени просветни радник сâм за себе и за свој рачун.

Кад сам довршио овај приказ, чух да је г. Министар просвете наредио да све наше школе, основне, средње и стручне, набаве ову књигу. Хвала му зато, јер је добро учинио. А ја, препоручујући пажњи учитеља ову књигу због предмета који се у њој претреса, завршујем овај приказ лепим речима којима је писац завршио своју књигу:

„Учитељи, и отаџбина и сви њени добри синови уздају се у вас! А ви никад не заборављајте да од вас зависи да ли ћемо бити срећни, велики, силни и славни!“

—р.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

БЕЛЕШКЕ

БЕЛЕШКЕ ИЗ НАУКЕ И ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Млађи учитељи у Баварској. — У Баварској постоји удружење млађих учитеља, под именом „*Pädagogija*“. Чланови су овог удружења они учитељи, који имају до 10 година службе. Старији учитељи не примају се у ово удружење. Задатак је овом удружењу, да се млађи учитељи спреме и ојачају за сталешку борбу. Ради тога се у друштвеним састанцима расправљају питања из области просветне и школске политике, као и питања из националне економије у опште.

У многим крјевима Баварске основали су млађи учитељи више оваквих друштава под разним именима, али су сад сва та друштва пришла најстаријем друштву „*Pädagogija*“, које броји око 500 својих чланова. Рад овога друштва креће се овако: Млађи учитељи већих места са онима дотичне околине, држе своје књижевне вечери свакога месеца бар једанпут. На тим седницама председавају чланови редом, да би тако стекли рутине за јавни рад у доцнијем животу. Иначе свака група има свога сталнога председника, ну он врши већином административне послове. За свако такво књижевно вече одреди се тема о којој ће се расправљати. А сваки члан дужан је, да се за расправу те теме темељно и свестрано спреми, да би могао у расправи учествовати. Теме се одређују заједнички. Удружење „*Pädagogija*“ има и свој орган „*Blätter des Verbandes Pädagogija*“, што га уређује учитељ Clossner у Минхену.

Чланови овога удружења уједно су и чланови општега баварског учитељског савеза, и они се нису организовали као неко засебно тело, које би у свом раду ишло другим путем а не оним којим иде Баварски учитељски савез, већ је њихова организација потекла једино из лене и похвалне жеље, да се интелектуално што боље спреме за борбу, која им предстоји у животу на пољу културнога рада.

*

Др. Богински о васпитању деце. — Чувени дечји лекар у Берлину, професор Богински, држао је ту скоро интересантно предавање о домаћем васпитању деце. Предавање је држано у седници берлинског друштва за школску хигијену, у пространој општинској дворници. По мишљењу др. Богинског не треба кривити само школу, што су мали ђаци преоптерећени,

Јер често у школи добива изражај оно, што у клици већ постоји или што је унело погрешно домаће васпитање. Много се греши у исхрани деце. Деца, која су већ изашла из доба дојења, добивају и сувише много млека. Многи родитељи дају „цуцу“ и деца од 4—5 година. Најпре ваља деца да се навикну на једење, па тек онда, да им се даје да пију млеко. Превеликим пијењем млека деца постају млтава, бледа. Храна треба да буде проста и да у њој има мало слаткиша. Особито је штетно за децу, кад родитељи хоће да их очврсту према хладноћи. Они чак и зими пуштају децу на улицу босу и пагоне их, да спавају при отвореним прозорима у хладној соби. По себи се разуме, да од деце не треба правити мекушице, али се треба чувати и од претераног очелечавања. Не мање штетно је доуштити деци да се сувише вежбају спортовима. И у овоме вреди мудра девиза: бити умерен. Не треба децу мучити којекаквим лекцијама, него их треба оставити да расту. И духовно васпитање што се добива у кући пије без мапе. Дете се не сме осећати да је оно средиште куће, да се све ради за њега, већ се мора навикавати да слуша, паравно штедећи што више његов индивидуалитет. Богински се не противи телесним казнама, које допушта само родитељима, а што се тиче школе, у њима се нипошто не сме допустити телесно кажњавање. Кад дете походи школу, онда је најважнији задатак домаћег васпитања да дете навикне на уредност и на сталан рад; паравно да родитељи у томе морају предбачити добрим примером.

Јов. М. П.

*

Америчани о француским основним школама. — У последње време Французи хоће себе свуда да представе као народ, који има најбоље уређене основне школе са педагошке и демократске тачке гледишта. Али је интересантно саопштење једног америчког професора о школама француске Швајцарске, а које је саопштење донео, како вели „Началное Обучење“ (№ 6 за 1910 г.), и француски журнал *L' Educateur* (Васпитач). Цитираћемо то саопштење, као критичко мишљење америчана о француским школама. Напомене су врло умесне и од општег карактера тако, да могу вредети за све европске школе без разлике нација.

Професор пише: „На мене су ваше школе оставиле утисак механизма, истина врло савршеног, али који се искључиво заснива на ауторитету. Ваши ученици иду у школу по заповести. Отац и мати им кажу: „Идите“, али при том не скривају, да их само закон пагони да шаљу децу у школу, јер се боје новчане казне или затвора. У школи дете наилази на страшног учитеља, који држи палицу у руди, као да хоће њоме да укроти дивље стадо. И заиста, нужда брзо пагони учитеља да прибегне различним казнама: удвојеном раду, задржавању после школе, вучењу за уши или тужењу директору (управитељу). У последњем се случају на сцену појављује, као фатална потреба, виша школска власт, која има право да казни затвором и која с тим стоји у блиским и тајним односима са полицијом, жандармеријом и затвором. Захваљујући тој системи добива се то, да најживља, најнепашнија деца брзу стичу славу револуционара, који застављају полицију да прибегне најодсуднијим мерама; вредни пак често ронски послушни ученици стално живе у страху од учитељева гнева, који их лишава сваке иницијативе.

За време школског рада сваки је од ваших ученика остављен самоме себи, јер под страхом од казне он не сме да погледа у свеску свога суседа, не сме да се објасни са којим својим другом, нити пак да му шапуће.

Овде се индивидуализам развија потпуно, али он лако прелази у егоизам. А после тога, таква појава једва да је нормална. Јер та цета деца, чим изађу из школе у школ. дворинште, заједно се играју и заједнички оцењују и наставу и учитеља, при чем као иницијатори и као предводници игре обично бивају најнесташнији. Добрим су ученицима казали: „Слушај, покуравај се, и не мешај се ни у што“. И они се занета покуравају и избегавају своје другове, јер у случају какве крупне шале кад се улаже протест против учитеља, они у самој ствари не знају ништа, али се због своје ронске покорности страше да реку. На тај је начин солидарност разреда при рђавим поступцима потпуна, и учитељ остаје савршено сам на својој катедри, као страх својих ученика, који се према њему тајно дрско понашају“.

Тај систем, за који он признаје да није леп, амерички професор претпоставља систему самоуправе, која је примљена у његовој земљи. Ево шта он о њој вели: „Ми се у Америци не одричемо од појма ауторитета, али ауторитет стављамо или међу средства другог реда или међу изванредна. Њега замењује лични и општи интерес. Кад Америчанин шаље своје дете у школу, он му каже: „да се добро живи, треба много знати; ја хоћу да ти живиш добро, према томе да много и знаш; ја ћу се жртвовати за тебе, платићу да се школујеш у доброј школи, али под условом, да се ти тиме користиш“. Предусретнуто с тим, дете ступа у школу са жељом, да стече што је могућно више знања и са потребом човека, који неће да његови новци пропадају узалуд. Због тога наше школе имају најдемократскији карактер. Од ученика свиђу разреда, па чак и од најмање деце ми стварамо нешто у виду синдиката у смислу уређења у друштву, како би на тај начин наши малишани додније били разумни и корисни грађани свога друштва. Сваки разред представља мали народ, који има своју самоуправу. Он бира управни комитет, школски или *џачки суд*, који оцењује и пресуђује поступке овога малог народа. Систем дисциплине израђују сами ученици у духу школског устава и закона, који им не ускраћују слободу у васпитном послу.

При таквом уређењу учитељ кад улази у школу може бити сасвим спокојан, јер неће ништа пореметити његову наставу и ништа се неће десити што би га раздражило. Напротив, он ће бити одушевљен пажњом својих ученика, који са таквим интересом и активношћу слушају свога учитеља, као да би хтели рећи, е су они дошли у школу зато, да теку што више знања за благостање у животу.

Захваљујући тој системи самоуправе, која се налази у основи нашега школског васпитања, Америчани су и могли постати демократски народ, народ велике иницијативе и енергије. Образовање дају учитељи, али се народ сам васпитава. Самоуправи одговара *самоваспитање*“.

Д. Р. М.

*

Уређење очног надзора у руским школама. — Извештај о овој теми поднео је др. Р. Кац (из Петрограда) офталмолошкој секцији једнаесетог конгреса руских лекара, који је држан у Петрограду од 4 до 11 маја 1910 године. Ослањајући се на своја дуга испитивања у области школске хигијене очију, као и на своја опажања, која је имао као надзорник окулиста у школама, известилац је у три параграфа означио круг рада наставничкога особља, лекара и окулисте на чувању вида код ученика, и у закључку је исказао ове жеље, које је примила секција и конгрес унео у број својих резолуција:

1. Да би се могло борити противу очних болести и кварења вида код ученика, потребно је, где је могућно, завести звање школских очних лекара,

како што је то већ било прописано расписом министарства просвете од 15 августа 1902 године.

2. Савршено одржавање здравља очију код ученика може се постићи само сарадњом очнога лекара, лекара и наставничког школског особља.

3. Круг рада свакоме од ових учесника у очном надзору над школама мора се назначити у нарочитом упутству, које треба раздати свима наставним заводима.

—7.

Берлински универзитет. — По сад објављеној универзитетској статистици пазноса број студената иматрикулисаних овог зимског семестра 1909/10 у Берлинском универзитету 9.686, међу њима 8.880 мушких и 806 женских. Осим тога добили су право на слушање предавања у универзитету још 6.112 лица, и то 5.721 мушко и 391 женско, а то су све или студенти других берлинских великих школа или лица са нарочитим допуштима за слушање предавања. Према томе износи целокупан број свих слушалаца универзитетских 15.798. Од како је женскињу допуштено академско образовање од пре пет семестара растао је њихов број стално. Пре три семестра износили су женски студенти 7,3⁰/₀, у прошлом семестру већ 8,6⁰/₀, а у овом семестру већ 9,7⁰/₀ од целокупног броја.

Број деце у берлинским школама. — Берлин је имао 1 новембра 1910 у основним школама 226.257 деце. То показује мало опадање према прошлој години, у којој је било избројено 226.307 деце. И овде се показује одилажење становништва у предграђа. Од целокупног броја долази на дечаке 111.991 и на девојчице 114.266. Просечан број ученика у разредим износио је закључно са споредним одељењима 44,3 према 48,8 у години 1902.

Болесни ђаци. — Берлинска општина издала је врло занимљив извештај о раду Берлинских школских лекара у 1908/1909 години, који је средио санитетски саветник др. П. Мајер. Први пут су сада придана извештају графичка представљања. Док је извештај за претходну годину могао утврдити извесно побољшање здравственог стања деце у берлинским општинским школама, истиче се овога пута *погоршање* хигијенских односа берлинске младежи. Ну и иначе натурују нас подаци берлинских школских лекара у свом кратком и трезвеном језику на мишљење. Готово свако десето дете, које је било пријављено за основну школу, морало је бити враћено због телесне или душевне неспособности за школу; тачан број износи 9.45 процената према 8.89 процената у прошлој години. Целокупан број износио је 3290 деце, 1557 дечака и 1733 девојчице. — Док је број школске деце порастао у тој години само за 187, порастао је број деце под надзором за 2865. Скупа је било извршено 29.419 прегледа болесне деце у школама према 18.139 прегледа у прошлој години и, што нарочито пада у очи, прегледа по наређењу школских управитеља било је 24.811 према 12.537 у претходној години, дакле без мало двапут више, један знак како је била јака потреба код наставничког особља за прегледом деце од школских лекара. Због недовољне снаге (оскудне крви) стајало је од 228.455 школске деце 6805, а то је 2,9 процената (према 2,6 процената у прошлој години) под надзором школских лекара. Школска се је управа и у овој години старала да помогне сиротнима и телесно slabим бесплатним давањем доручка и ручка. За давање

првог доручка сиротној деци пре почетка наставе ставио је књиџар издавач Е. Мосе потребна средства на расположење општинској управи основних школа. У зимљим месецима дало је друштво за исхрану сиротне деце и потребна средства за давање другог доручка. Осим тога, дато је било у времену од 1 априла 1908 до 31 марта 1909 у народним кујнама за децу уз помоћ вароши 835.823 оброка за ручак, за шта је општинска управа издала 83.582,30 марака. За пдућу годину стављена је у изглед и исхрана деце преко лета и одобрено за тај циљ 100.000 марака. Интересантне резултате за употребење здравствених прилика деце у основним школама са ђацима виших школа дала су истраживања Николаја и Швининга. По тим испитивањима, која се односе на младе људе у Немачкој с правом на једногодишњу службу у војсци, стоји међу узроцима неспособности за војну службу општа слабост на првом месту. Она се код оних који су рођени у Берлину најчешће наводи као узрок неспособности.

„Berl. Tagbl.“

*

Наставничке плате у руским учитељским школама. — У Русији називају наставнике учитељских школа — учитељима. Код њих назив професора добивају само наставници универзитета и других виших школа.

Још у прошлој години министарство просвете у Русији израдило је пројект закона, по коме се имају реформисати руске средње и учитељске школе. Тај пројекат поздравила је руска журналистика врло одушевљено. А и Дума је овај законски пројекат прихватила с великом напњом. По овоме пројекту регулисане су плате учитељима руских учитељских школа овако:

Прва плата износи 900 рубаља, и сваки такав наставник мора имати 12 обавезних часова недељно. Али ови наставници могу имати и необавезне часове, и они узимају обично по 18 необавезних часова на недељу, што с обавезним износи свега 30 часова недељно. За сваки необавезан час добива наставник по 75 рубаља годишње, што чини за 18 необавезних часова 1350 рубаља. Кад се овоме сад дода почетна плата у 900 рубаља, онда наставник у руским учитељским школама може у првој години службе да има 2250 рубаља, а то је доста лепа награда. Ако, пак, наставник има само 12 необавезних часова недељно, онда он има у првој години службе свега 1800 рубаља.

Повишица плате добива се на крају сваке треће године и она износи 300 рубаља. Ових повишица има пет и оне изnose за 15 година 1500 рубаља. Додавши овоме основну плату у 900 рубаља, онда највећа плата наставницима руских учитељских школа износи 2400 рубаља или 6000 динара (ако се узме вредност рубље 2:50 динара). Али овоме треба додати најмање 900 рубаља или 2250 динара годишње за необавезне часове, и онда би највећа плата овим наставницима износила 8250 динара на годину. Према овоме, учитељске школе у Русији моћи ће доћи до врло спремних наставника, у чему су до сада јако оскудевале. За пуну пензију служе ови наставници 25 година, у коју се не рачуна награда од необавезних часова. Ако хоће, они могу и после овог рока остати у активној служби.

Јов. М. Н.

*

Васпитање у Бугарској. — Под тим патронсом доноси белгиски школски лист *Minerva* у својој свесци за октобар о. г. ову белешку: „Наш вредни обласни председник у Бугарској, г. Златанов, врло нас је љубазно обавезао, што нам је послао неке службене документе министар-

ства просвете, да нас потпуно obavesti о васпитању у својој земљи. Наша је намера била, да дамо кратак преглед о том, као што их је Минерва већ објавила о Јапану, Холандској Индији, Панами, Белгиском Конгу, али смо брзо увидели, да би место чланка у листу, то била књига, шта више велика књига. С тога смо одлучили, да је објавимо у нашој збирци *Nouvelle Bibliothèque Pédagogique*, у којој ће чинити две свеске, 2-50 фр. (3 фр. ван Белгије) за цело дело.

„Текст је послан министарству у Софији, где ће га г. Златапов савесно прегледати, тако да ће се издање моћи сматрати као службено, у толико више, што је то збирка података приених на службеном извору и изданих скоро од речи до речи. Ми позивамо наше читаоце, да се без оклевања претплате на ово дело“.

И код нас, свакојако, вреди прочитати ову белешку. —γ.

*

Интернати у средњим школама. — У првој седници ново основаног „Wheeler—Gesellschaft zur Erörterung von Fragen des deutschen und ausländischen Bildungswesens“ 27 маја о. г. држао директор др. Кремер (Kremer) предавање, коме је била тема: *Internats an höheren Schulen*. Новоме друштву задаћа је студија и расправљање питања о немачком и страном, поглавито америчком вишем образовању, и оно хоће да даје више простора упоредном разматрању педагошких питања.

Садржај занимљивог предавања директора Кремера обухваћен је овим тачкама:

1. Потреба алумната је општа; ни издалека није довољна прилика, која се сада има за добро смештање ученика што су извап места; од ове невоље подједнако пате сви слојеви нашега друштва.

2. Велики алумнати старе врсте — н. пр. саксонске *Landes-und Fürstenschulen*, ритерске академије, кадетске куће — преживели су се и потребно их је преуредити према измењеним погледима на живот.

3. Само породични алумнат малог обима — са 15 највише до 24 витомаца — може да замени породицу.

4. Може живети и успешно радити спајање више породичних алумната у једну ученичку колонију, која стоји под једном управом, а при том свакој кући оставља најширу слободу у развијању своје особености.

5. Најбоље је, да ученичким домом управља један брачни пар, али је добро и тада, ако његово средиште и душу чини неудата дама или удовица.

6. Могућно је и за неке мање градове препоручује се овако уређење: сви приватни ученички пансиони у месту стављају се под једну управу, ова се стара за васпитање, занимање и надзор над дечацима, и грађанским породицама не оставља ништа више него стан и храну.

У дискусији је познати берлински педагог проф. др. В. Минх препоручује интерната старог стила у ученичке колоније или бар у породичне алумнате означио такође као потребу, а обласни школски саветник Кумеро узео је у заштиту старе алумнате. Трећи говорник нагласио је, како је питање о алумнатима важно и за више женске школе, нарочито за т. зв. *Studienanstalten*, женске школе, које одговарају мушким гимназијама, реалним гимназијама и реалкама.

Разгледање неколиких врло добро уређених кућа ученичких колонија чинило је закључак седнице и изазвало је најживље интересовање, што су показала и многа питања, управљана оној госпођи, која су најљубазније служила као вође.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

*

Неписмени у европским војскама. — Интересни су подаци о аналфабетима у европским војскама. Према најновијим статистичким подацима има аналфабета у немачкој војсци 0,02⁰/₀, у шведској војсци 0,1⁰/₀, у швајцарској војсци такође 0,1⁰/₀, у данској војсци 0,2⁰/₀, у енглеској војсци 2⁰/₀, у холандској војсци 2,1⁰/₀, у аустроугарској војсци 22⁰/₀, у италијанској војсци 31,3⁰/₀ у бугарској војсци 52,7⁰/₀, у руској војсци 61,7⁰/₀, у румунској војсци 69⁰/₀, у португалској војсци 70⁰/₀, у српској 79,6⁰/₀.

Према оим подацима, има у северо-западној Европи око 2⁰/₀ аналфабета, у југозападној Европи 30⁰/₀, а у источној Европи има 55⁰/₀.

И проценат деце, која полазе школу у тим деловима Европе врло је различит. Тако у северо-западној Европи полази школу 75⁰/₀ деце у добу од 5—15 година; у југо-источној Европи 60⁰/₀, а у источној Европи 27⁰/₀.

*

Израђивање основних школа у Европи. — Издаци на основне народне школе у Европи износе годишње нешто више од 2000 милијуна динара. Од тога долази на Немачку и Енглеску 430 милијуна, на Француску 212 милијуна, а на Русију само 85 милиона.

*

Просветне прилике у Шпанији. — Најжалосније стање основних школа било је у Шпанији. Али у новије доба просветне прилике у тој несрећној земљи почињу се поправљати. Садашња либерална влада спрема доста општар закон о обавезној настави у основним школама. Родитељи, који би своју децу неуредно слали у школу, биће по том законском пројекту строго кажњени. А свима онима, који у државној функцији имају ма каква удела а неписмени су, остављен је рок од две године да науче читати и писати, па да се подвргну јавном испиту. Мислило се да ће и Ферерове школе бити поново отворене. Али су противу тога устали шпањолски бискупи, који траже да настава у свима основним школама мора одговарати духу цркве. Ну влада је издала декрет, којим се допушта, уз извесне услове, отварање световних школа, а укида се црквени надзор над основним школама. И тако ће сад у Шпанији бити отворене готово све световне школе осим Федерових, од којих се службени фактори у Шпанији још плаше.

Јов. М. П.

*

Број познатих видова животиња. — Енглески зоолог Шипли скоро је поднео британском Друштву за Напредовање Наука интересантан историјски преглед зоолошке таксономије, т. ј. набрајање познатих у науци засебних видова животиња. Још у 1830 години Гиптер је саставио потпуни списак свију тада познатих врста. Затим такав исти списак био је састављен 1881 године. При упоређењу оба та списка може се мислити о брзини рашења описне зоологије. Тако 1830 године зоолозима је било познато 1200 видова сисаваца, а у 1881 години већ 2300. Број познатих видова птица у том међувремену од 3600 попео се до 11.000; рептилија од 543 до 3400. Али спискови се нарочито знатно повећали у класама нижих животиња; тако број познатих риба порастао је од 3500 до 11.000; мекушаца — од 11.000 до 33.000; наука — од 1048 до 8070; инсеката — од 49.100 до 220.150; жејева — од 230 до 18.043; црва — 3702, до 5.070, и најпростијих животиња — од 305 до 3500. Око 1840 године набрајали су све познате

видове па 73.588, а 1881 године — 311.653. Од тога доба годишње се проналази средњи, округли број не мање но 12.000 нових видова и зато треба сматрати да је у данашње време познато не мање од 600.000 видова. Ма како велики био овај број, ипак он, судећи по свему, чини незнатан део броја видова, који ће се тек пронаћи. Разуме се, што се тиче крупних животиња, као што су сада сисавци, то није вероватно да ће се пронаћи много нових вилова; али у царству нижих животиња, нема сумње, предстоје безбројна нова открића.

Године 1895 зоолог Шернер одредио је број познатих видова инсеката у $\frac{1}{4}$ милиона, и казао је своје уверење, да, ма како колосалан био овај број, ту једва да је ушао и десети део свију инсеката који се налазе на кугли земљиној.

Ц.

Осигуравање ђака. — У Винтертуру одлучиле су тамошње власти, да се сви ђаци секундарне школе осигурају код Винтертурског Друштва за Осигуравање за случај какве несреће. Осигурање се тиче несрећних случајева који би се ђацима десили:

а) Док се баве у школским зградама, просторима за гимнастику итд. као и на двориштима која тим зградама припадају. Осигурање обухвата нарочито све несрећне случајеве који се догађају:

1. у лабораторијским вежбањима којима управља наставник;
2. пре почетка или после свршетка наставе, као и за време одмора, а особито при употреби апарата, гимнастичких справа и сличних ствари и без надзора.

в) Ван школског круга:

1. при свим вежбањима у оружју кадета под надзором особља за обуку и при свима маршевима с тим у вези;
2. при свима радњима и вежбањима у пољу којима управљају наставници, при посетама збирака, музеја, знаменитости, при екскурзијама, вежбањима у пливању, излетима и путовањима;
3. при ходању које ученици чине за време одмора и за време наставе међу различитим школским зградама.

Барака за пољску школу. — У Елбегерду поклонно је саветник Густав Бланк пољској школи у Бергхолду једну бараку за преноћиште, да би један део ученика могао остати и преко ноћи у свежем шумском ваздуху. Ова је установа прва своје врсте у Немачкој и мора се поздравити као ваљан и напредак.

Нова школа у чистом ваздуху. — Оваква школа подигнута је у близини Шефилда, у Енглеској, за 50 малокрвне, болешљиве или лако туберкулозне деце. За време прошлог летњег полугођа излечило се сасвим 17 деце, 32 се поправило, а само једно једино оставило је школу без побољшања.

Школски вртови града Берлина. — Ови вртови, који имају да дају биљке итд. за ботаничку наставу у општинским школама, биће много повећани. Већ сада обухватају они простор од укупно 40 јутара, од чега је 13 у Exerzierstrasse у Берлину, 6 у Бланкебургу, ну сад се овај последњи врт премешта у Бланкенфелде, 3 јутра су код Хумболтовог Парка и у

њима је систем, виваријум (за живе биљке, рентиље и амфибије) и један геолошки зид. 23 јутра јесу од 1 априла ове године у уногребџи. У будуће биће овде ипак, пошто досадашње установе не достижу више, још 100 јутра; необрађеног земљишта обрађено за школске циљеве. Она ваља да покажу деци осим биљака потребних за ботаничку наставу још и комплексе биљака бранденбуршке флоре. Осим тога, мисле овде подигнути и парочите зграде за тропске корисне биљке, као и велика склоништа за ђаке у случају рђавог времена.

*

Телесно кретање у школи. — У распису пруског министра просвете од 13 јуна 1910 уводи се у школе сасвим ново уређење. Оно гласи: „У школама сваке врсте чињени су покушаји, да се уредним вршењем извесних слободних вежбања стане на пут штетним последицама непрекидног седења ученика и ученица. Вежбања су имала задатак да изазову дубоко дисање, да подстакну варење и крвоток, да поправе држање тела итд. и била су изабрана и састављена према тим различитим циљевима. Искуства с тиме учињена задовољавају скоро без изузетка. На основу тога одлучујем, да се у свима школама, у дане у којима нема наставе у гимнастички или гимнастичких игара, врше пет до десет минута „вежбања у циљу свакидашње гимнастике“. У појединостима напомињем још ово: (1) Треба се вежбати у отвореном простору, у затвореном само после темељног проветравања... (5) Вежбања се не смеју стављати у паузе између часова... Најцелисходније их је вршити пре пауза, тако да пауза дође одмах после њих. (6) С особитом марљивошћу и успехом вршена су вежбања у школама где су и сами наставници лично учествовали у њима. За све врсте школа о таје као најглавнији задатак гимнастичке наставе, да се учешће младежи у телесним вежбањима учини енергичним подстицањем сталном потребом и животном навиком њеном, коју ће она радо вршити драговољно и ван обавезних часова и пошто остави школу. Установљавање слободних часова као и целог дана по подне за игру ваља према овом унапређивати што је могућно више“.

„Schulhaus“

ЈАВНЕ ЗАХВАЛНОСТИ

Г. Милутин Богдановић, из Букурешта, послао је школи подгорачкој, у окр. тимочком, тридесет динара, да се подели сиромашним ученицима.

Приликом грађења данашње школске зграде у Међуани, у окр. тоцличком, поклонили су земљиште за школу *Михаило Лаичевић* и *Милун Лаичевић*, земљод. из Међуане, у вредности (150) сто педесет динара.

Г. Срећко Јевтић, учитељ у пензији из Ваљева, поклатио је књижици грабовачке школе, у округу ваљевском (81) осамдесет и један комад разних књига. — Тако исто и *г. Љубомир Денић*, шеф грађевинског одеља у пензији из Ваљева, поклатио је (10) десет комада књига: „Нада“ и „Напредак“, које су раздате врло добрим и одличним ученицима о испиту.

Г. Стојан М. Пешић, економ из Алексинца, на дан педесетогодишњице свога живота сетно се је сиромашних ученика алекс. основних школа уписавши за чланове добротворе „фонда сиром. учен. алекс. осн. школа“, свога пок. оца Маринка-Миту Пешића Цевалију, трг. из Алексинца, своју пок. мајку — Јованку и себе, — све са улогом од по 100 динара.

Г-ђа Наста, удова пок. *Маринка Крстића*, терзије из Алексинца, уписала је такође свога рано преминулог сина — Љубомира Крстића, наставника алекс. гим-назије, за члана добротвора поменутога фонда.

Г. Благоје М. Илић, народни посланик за град Алексинац, испуњујући жељу своје пок. таште Марије Јов. Валугићке, уписао је за члана утемељача „фонда сиром. учен. алекс. осн. школа“, на дан њене смрти.

Г. Стево Бабовић, судски писар из Алексинца, такође је на дан смрти свога пок. деде Николе Бабовића, адвоката оvd., положио (50) педесет дин. утемељачког улога управи фонда и тиме га уписао за члана утемељача „фонда сиромашних учен. алекс. осн. школа“.

Г. Миодраг Стаменковић, окр. шумар у Алексинцу, пред свој полазак за Француску, сетио се је сиром. учен. алекс. осн. школа уписавши свога раног преминулога синчића пок. Предрага за члана добротвора „фонда сиром. учен. алекс. осн. школа“, са улогом од 100 динара.

Г. Мита Марковић, трговац из Алексинца и члан добротвор фонда сиром. учен. алекс. осн. школа, као сваке тако и ове године сетио се је сиром. ученица оvd. осн. школа, те им је послао 113 метара разне материје, са жељом да се иста разда пре Божића пом. сиротицама.

Г. Василије Нешић, свештеник из Пожеге, изводео је претплатити „Народне Новине“ за једног одличног ученика страгарске школе, у округу крагујевачком.

Г. Миљко Јелић, надзорник страгарске барутане, изводео је подарити овој школи слику „Убиство Кара-Ђорђа Петровића“.

Г. Радосав Павловић, економ из Вљачке, изводео је подарити одличним ученицима ове школе 5 комада „Календара народних новина“.

Г. Филип Ла Реногјер послао је управи кладовске школе (250) две стотине педесет динара, да се за ту суму пред овогодишње Божићне празнике набави одело сиротним, а добрим ђацима.

Управе школске и овим путем изјављују именованима своју топлу захвалност.

ИСПРАВКА

На стр. 997 (новембарска свеска) распису Министра просвете треба да буде овај наслов: *Свима просветним и црквеним властима.*

С јануарском свеском за 1911 годину почиње излазити Просветни гласник као *преуређен* и под новим уредником.

Молим поштоване сараднике, да изволе примити моју топлу захвалност на симпатијама према Просветном гласнику, на пријатељству према мени.

Све нештампане рукописе предао сам уреднику г. др. Миливоју Н. Јовановићу, школском надзорнику за град Београд.

Зар. Р. Поповић

„Просветни гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 дин., за друге земље 15 дин. у злату (франака). — Преглота се шаље Управи Државне Штампарије краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (Министарство Просвете и Црквених Школа у Београду). Они се, на захтев писача, враћају.

Одговорни уредник
ЗАР. Р. ПОПОВИЋ

ШТАМПА
ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА